БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК
Науково-теоретичний та практичний журнал

BIBLIOTECHNYI VISNYK
Scientific theoretical applied journal

№ 6 (212) 2012

Засновники
Національна академія наук України
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

Founders
National Academy of Sciences of Ukraine
V. Vernadskyi National Library
of Ukraine

Головний редактор
Олексій ОНИЩЕНКО, академік НАН України

Editor-in-Chief
Oleksii ONYSHCHENKO, academician of NAS of Ukraine

Редакційна колегія

Л. Дубровіна *(заступник головного редактора)*
В. Попик *(заступник головного редактора)*
Н. Маслакова *(відповідальний секретар)*
Г. Боряк
О. Василенко
В. Горовий
О. Додонов
Б. Ігнатенко
Г. Ковальчук
Л. Костенко
О. Литвиненко
В. Омельчук
М. Романюк
В. Рубан
В. Широков
К. Брюс (Німеччина)
В. Леонов (Російська Федерація)
І. Славінські (Австрія)
С. Філіпи-Мартутинович (Сербія)

Editorial board

L. Dubrovina *(Deputy of Editor-in-Chief)*
V. Popyk *(Deputy of Editor-in-Chief)*
N. Maslakova *(Responsible for publication)*
H. Boriak
O. Vasylenko
V. Horovyi
O. Dodonov
B. Ihnatenko
H. Kovalchuk
L. Kostenko
O. Lytvynenko
V. Omelchuk
M. Romaniuk
V. Ruban
V. Shyrokov
C. Bruce (Germany)
V. Leonov (Russian Federation)
I. Slawinski (Austria)
S. Filipy-Martutynovych (Serbia)

Заснований у червні 1993 року.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17072-5842 ПР від 09.08.2010 р.
Виходить 6 разів на рік

Founded in 1993.
The State Registration Certificate:
КВ № 17072-5842 ПР of 09.08.2010
Frequency of publication is bi-monthly

Адреса редакції:
НБУВ, пр-т 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна
Тел. (044) 524-43-50
E-mail: bibvesti@bigmir.net
Електронна версія журналу:
http://nbuv.gov.ua/portal/
Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html

Editorial office address:
VNLU, 3, Prospekt 40-richia Zhovtnia, Kyiv, 03039, Ukraine
Tel.: (044) 524-43-50
E-mail: bibvesti@bigmir.net
Electronic version of the journal:
http://nbuv.gov.ua/portal/
Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html

Передплатний індекс 74049

Subscription Index 74049

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.

The opinions expressed herein are solely the views of the authors and do not necessarily reflect those of the editorial board.

© Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2012

Зміст

Ковальчук Г. Чи потрібен Україні Державний реєстр книжкових пам'яток? 3

Лобузіна К. Комплексний інформаційний ресурс «Книжкові пам'ятки НБУВ». 10

Сербін О., Галицька С. Розвиток таблиць класифікації НБУВ як відображення інноваційної трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності 15

Малолєтова Н., Полякова О. Централізоване комплектування зарубіжними періодичними виданнями бібліотек мережі НАН України: історичний огляд. 20

Огляди. Рецензії

Черепуха Л. Дослідження з бібліографознавства і документології 31

Ювілеї

Безпала Г. Науково-культурне «посольство» Австрії в Україні (До 20-річчя заснування австрійської бібліотеки у НБУВ) 33

Хроніка наукових подій

Кооперація освітянських бібліотек в інформаційному забезпеченні національної науки й освіти 40

Міжнародна наукова конференція «Інноваційна модель наукової бібліотеки XXI століття» 41

* * *

Покажчик змісту журналу «Бібліотечний вісник» за 2012 р. 71

Contents

Kovalchuk H. Is it urgent to have The National Register of Book Monument in Ukraine? 3

Lobuzina K. Complex Informational Resource «Book Monument of VNLU» 10

Serbin O., Halytska S. Classification Tables of VNLU Development as a Result of innovative activity of Library and Information Science 15

Maloletova N., Poliakova O. Historical review on NAS of Ukraine libraries centralized completing with foreign periodicals 20

Reviews

Cherepuha L. Bibliography and document studies 31

Jubilees

Bezpala H. Scientific and cultural «embassy» of Austria in Ukraine (To the 20-th anniversary of Austrian library foundation in VNLU) 33

Chronicle of scientific events

Cooperation between scientific libraries in information support of the national system of science and education 40

International Science Conference «Innovative model of scientific library in the 21th century» 41

* * *

The index of the contents of the journal «Bibliotechnyi visnyk» for 2012. 71

УДК 028.1[(083.132)+(062.21)](477)

Галина Ковальчук,
зав. відділу НБУВ, д-р іст. наук

Чи потрібен Україні Державний реєстр книжкових пам'яток?

Проаналізовано основні документи, що регламентують створення в Україні Державного реєстру національного культурного надбання (ДРНКН), його складової частини – «Книжкові пам'ятки України». Наголошено на спірних питаннях у підходах до обліку історико-культурних пам'яток; висвітлено позицію та досвід Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського щодо формування ДРНКН.

К л ю ч о в і с л о в а: Державний реєстр національного культурного надбання, книжкові пам'ятки, українська книга, вітчизняний культурний простір.

The main documents governing the creation in Ukraine of the State Register of National Cultural Heritage (SRNCH), its component parts «Rare Books of Ukraine» are analyzed. The disputable issues that can be interpreted in different ways are emphasized. Author seeing and perception of position and experience of the The Vernadsky National Library of Ukraine to create SRNCH is expressed.

K e y w o r d s: State Register of National Cultural Heritage, Rare Books, Ukrainian Book, Ukrainian cultural environment.

Створення в Україні Державного реєстру національного культурного надбання, в т. ч. книжкової спадщини, відповідає нагальним потребам суспільного життя – єдиному обліку пам'яток історії та культури в державі, зведенню відповідної інформації в одному ресурсі; виявленню унікальних чи особливо цінних речей, у даному випадку – книжок; з'ясуванню фізичного стану пам'яток, масштабів консервації та реставрації; науковому вивченню історико-культурної спадщини тощо. Цей напрям діяльності водночас можна розглядати і як складову Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI», метою якої проголошено підвищення ефективності використання, забезпечення доступності документів, що зберігаються у бібліотечних, архівних та музейних фондах.

Державний реєстр національного культурного надбання (ДРНКН) – форма обліку пам'яток історії та культури державного рівня на території України. Положення про ДРНКН було затверджене постановою Кабінету Міністрів (КМ) України № 466 від 12 серпня 1992 р. У його першому пункті зазначено: «Державний реєстр національного культурного надбання запроваджується відповідно до Основ законодавства України про культуру з метою обліку об'єктів матеріальної та духовної культури виняткової історичної, художньої, наукової чи іншої культурної цінності, що мають важливе значення для формування національної самосвідомості українського народу і визначають його вклад у всесвітню культурну спадщину». Щоправда, в наступному документі – наказі тодішнього Міністра культури І. Дзюби від 30.12.1993 р. «Про організацію підготовки ДРНКН» підкреслено, що йдеться про пам'ятки, які «зберігаються в закладах, підприємствах та організаціях культури на території України». Звичайно, це можуть бути різні речі – пам'ятки, що мають важливе значення для формування національної самосвідомості українського народу і визначають його внесок у всесвітню культурну спадщину, та пам'ятки, які зберігаються на території України. Можна погодитися, хоча і з застереженням, що пам'ятки, які зберігаються в Україні, справили вплив на формування самосвідомості українського народу (чому б ні?). Їх тут читали, вони виховували змістом, оформленням, вони спонукали опрацьовувати твори, писати власні праці, що спираються на національні традиції тощо. У чинному Законі України «Про культуру» це тлумачиться як «культурний простір України» (ст. 1, п. 7; ст. 16, п. 3). Водночас теза щодо визначення внеску українського народу у всесвітню культурну спадщину дещо далека від того, де такі пам'ятки зберігаються.

Думається, було б правильніше і в цьому, і в інших контекстах говорити, по-перше, про народи України, адже всі вони творили українську історію, культуру – вони тут, на українських землях, жили!

Дуже важко буває визначити внесок конкретного народу, виникає безліч спірних питань, починаючи від рукописних східнослов'янських рукописних книг XI ст.: якщо вони написані в Києві, то вони українські чи російські, як стверджують російські історики книги та культури. Так вже сталося, що всі ці книги зберігаються наразі в державних сховищах Росії і, отже, є її національним надбанням. Це яскравий приклад різного розуміння термінів: *бібліографічний репертуар країни* (тобто книги, створені (надруковані) на терені країни чи етнічного проживання певної нації; *бібліографічна екстеріоріка* або *національний бібліографічний репертуар* (україніка, росіка, полоніка), зокрема для України – книги, видані українською мовою незалежно від території, авторів-українців, тематично про Україну, а також надруковані в Україні; національне надбання – те, що сьогодні залишилось у спадок від попередніх поколінь в Україні і перебуває в її державних фондах. Інколи ці поняття перетинаються, а інколи вони означають просто різні речі.

Інший приклад: багато книг написано й видано на українських землях в XVI–XVIII ст. польською мовою, або навіть в Польщі, але за змістом вони явно українські (наприклад, твори Д. Братковського, С. Кльоновича та ін.). То це чий внесок у світову скарбницю культури – український чи польський? Думається, що в контексті обліку історико-культурних пам'яток (а саме їх має зафіксувати державний реєстр) йдеться про ті примірники видань, що знаходяться в Україні. Саме окремі примірники цих видань у наших державних фондах – це наше вітчизняне культурне надбання, хоча в літературознавчому, історико-етнографічному, науковому чи науково-популярному (в т. ч. полемічному) контексті їх можна вважати українськими, так само як і польськими. Наприклад, твір Данила Братковського 1697 р. був виданий у Кракові польською мовою, і цілком справедливо зареєстрований К. Естрайхером у польській бібліографії, хоча за змістом сатиричних поезій, а також за авторством (відомо, що Д. Братковський – шляхтич українського походження, він народився і був страчений у Луцьку) його книга має вивчатися в історії української літератури. Або, скажімо, так звані «Київські глаголичні листки» X ст. з фондів Інституту рукопису НБУВ, написані моравською редакцією старослов'янської мови глаголичними літерами, містять опис католицького християнського обряду. Цілком очевидно, що вони були створені не в Києві, але з XIX ст. перебувають у нашому місті, і як найдавніша слов'янська книга в українських бібліотечних фондах вважаються цінною книжковою пам'яткою, але українською чи моравською (чеською)? Знову-таки, все залежить від того, в якому аспекті розглядається це питання. Якщо йдеться про державний облік документів (пам'яток) у фондах країни, то це безперечно національне надбання України. А ніхто і не ставить питання про його повернення, це теж був би безперспективний шлях (тоді варто було б ставити питання про повернення нам данини татаро-монголами, яку їм сплачувала Київська Русь).

Отже, шлях врахування тільки національних критеріїв для обліку пам'яток у державних фондах не раціональний, він годиться для дискусій, для патріотичних аргументів на користь певної культури і т. п., а для бібліотечного (чи архівного, музейного) обліку потрібно нарешті визначитися: все, що зберігається в державних фондах України, становить її національне надбання, незалежно від країни створення. Книги свідомо сюди завозили, їх тут читали чи досліджували, вони тут справляли вплив на місцеве населення, студентів, еліту суспільства, і це наразі наше державне історико-культурне надбання. Якщо ми відмовляємося від усього зарубіжного за походженням у наших фондах, то ми свідомо збіднюємо власну культурну спадщину, але ж все це дісталося нам і справді в спадщину від попередників. Якщо не визнавати такі пам'ятки (зокрема, інкунабули, палеотипи та інші західноєвропейські стародруки) цінним національним надбанням, то за нині чинними документами, а особливо – проектами нових документів, їх можна списувати з обліку як застарілі, як такі, що не користуються активним попитом, передавати в депозитарії, обмінювати у західних партнерів на щось більш актуальне. Найголовніший висновок, який напрошується – такий шлях може призвести до спустошення вітчизняних історико-культурних фондів, до їх, спочатку можливо, поступового, обережного, а згодом тотального нищення, або – перерозподілу до приватних зібрань, що поки заборонено нормативно-правовими актами, зокрема, Законом України «Про бібліотеки та бібліотечну справу».

Але повернемося до Положення про Державний реєстр національного культурного надбання. Відповідно до п. 2 Положення, до Реєстру включаються пам'ятки історії, археології, містобудування та архітектури, мистецтва, а також документальні пам'ятки, тобто як нерухомі, так і рухомі пам'ятки культурної спадщини держави. Отже, Реєстр має складатися з кількох окремих розділів, за типами і видами пам'яток. Порядок включення пам'яток до

Реєстру і порядок ведення обліку об'єктів національного культурного надбання, згідно із Законом України «Про культуру» (ст. 16, п. 3), визначаються Кабінетом Міністрів України. Однак, ця технологія чітко не прописана. Правила обліку, охорони, реставрації та використання об'єктів національного культурного надбання, зафіксовано в Положенні, визначаються чинним законодавством про пам'ятки історії та культури, музейний, бібліотечний і архівний фонди України, а також відповідними інструкціями (п. 4). Установи, організації, у власності чи підпорядкуванні яких перебувають пам'ятки історії та культури, зобов'язані забезпечити їхню збереженість (п. 5); об'єкти національного культурного надбання, що становлять загальнодержавну власність, не підлягають роздержавленню та приватизації (п. 6). Забороняється вивезення за межі держави культурних цінностей, внесених до ДРНКН (п. 7). Наведене вище дає зрозуміти, чому так важливо обліковувати в ДРНКН всі цінні книжкові пам'ятки, а не лише українські за походженням чи україномовні.

Уряди в нашій країні змінювалися, але Положення про Державний реєстр ніхто не відміняв. Більше того, в Законі України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 1999 р., зокрема в ст. 14, наголошено: вивезенню з України не підлягають культурні цінності, занесені до Державного реєстру національного культурного надбання. Отже, Реєстру немає, а законодавство на нього посилається. Можна уявити, як складно вирішуються питання щодо вивезення конкретної книги чи колекції. Усталилася вже практика зазначення в експертному висновку щодо цінності тієї чи іншої книги, що вона «може бути» чи «повинна бути занесена» до ДРНКН.

Безумовно, ухвалення згаданого Положення було в руслі тогочасних світових тенденцій: уже створювався Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, де фіксуються нерухомі пам'ятки, і того ж 1992 р. ЮНЕСКО приймає спеціальну програму «Пам'ять світу» для реєстрації документальних пам'яток, що мають світове значення, а їх втрата завдасть непоправної шкоди сукупній пам'яті цивілізації. Там же йдеться про заохочення створення національних реєстрів документального надбання. «Функція національних реєстрів (п. 4.3.2 програми «Пам'ять світу») полягає в інформуванні урядів та інституцій про все культурне надбання у формі документального спадку, що зберігається в країні в бібліотеках, архівах, музеях, освітніх і культурних центрах, у приватних осіб і неурядових організацій, та про необхідність координованої та інтегрованої політики, що забезпечує збереження документального спадку, котре перебуває під загрозою»[1].

На виконання постанови про запровадження ДРНКН Кабінет Міністрів України, як відомо, затвердив 1999 р. «Програму збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки», якою передбачалося створення Державного реєстру «Книжкові пам'ятки України» як складової частини ДРНКН; 2001 р. на державному рівні була затверджена, серед аналогічних документів щодо Архівного та Музейного фондів України, інструкція «Про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання» (зареєстрована в Міністерстві юстиції України 12 грудня 2001 р., № 1027/6218). Нею визначені основні групи документів для включення до Реєстру: рукописні книги; інкунабули, палеотипи та іноземні стародруки до 1800 р.; усі видання глаголичного і кириличного друку до 1800 р.; усі видання гражданського друку (шрифт, введений 1710 р. Росією для друкування книг світського змісту) до 1830-го російські, включаючи періодику, і до 1860 р. – українські. Ці формальні хронологічні межі спрощують відбір книг до Реєстру за датою виходу. Йдеться про стародруки, тобто книги, віддалені від нас значним часом, і надходження яких у великій кількості більше не очікується. Крім того, до Реєстру мають включатися видання, відібрані вибірково, на основі експертної оцінки, за такі періоди: українські – 1861–1945; російські – 1831–1925; іноземні – 1801–1900 рр. Це, зокрема, перші видання державних законів та правових актів, праць основоположників науки і техніки з різних галузей знання, що містять фундаментальні наукові відкриття і дослідження; перші та прижиттєві видання творів класиків художньої літератури, видатних діячів культури та мистецтва; конфісковані та заборонені видання; книги, що є зразками художнього оформлення; книги незвичайних форматів та форм; бібліофільські видання; видання, розмножені незвичайними способами, надруковані на нетрадиційних матеріалах; в оправах, виготовлених із рідкісних матеріалів; книжки з автографами, екслібрисами видатних діячів держави, науки, культури, літератури; комплекти або окремі номери рідкісних журналів.

Головною бібліотекою з організації всієї цієї роботи була призначена Національна парламентська бібліоте-

[1] Цитується у перекладі за виданням : Память мира. Память России : Сборник инструктивных и методических материалов / РГБ; сост. Л. М. Еремина; науч. ред. И. В. Морозова; пер. с англ. И. Ю. Багрова. – М. : РГБ, 1999. – С. 33.

ка, котра, як зазначено в Інструкції, на корпоративних засадах з НБУВ, ХДНБ, ОДНБ, ЛНБ опрацьовує дані, отримані з регіонів. 2002 р. Національна парламентська бібліотека України опублікувала рекомендації «Створення баз даних документів, визначених для включення до ДРНКН» (базовою платформою було обрано АБІС ІРБІС). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського 2007 р. видала «Методичні рекомендації для державної реєстрації книжкових пам'яток України: кириличні рукописні книги та стародруки».

Оприлюднені документи, а також низка проведених семінарів, зокрема у НБУВ, для керівників спеціалізованих відділів найбільших бібліотек держави, сприяли активізації діяльності з виявлення книжкових та інших документних пам'яток, їх атрибуції, відбору та опису. Проблемні питання щодо створення Реєстру двічі обговорювалися на засіданнях Вченої ради НБУВ – у 2007-му та 2012 р. Теоретичним питанням створення Реєстру книжкових пам'яток було присвячено цілу низку статей у фахових виданнях, зокрема і автора цього огляду [2]. На вимогу Міністерства культури час від часу збиралися відомості від бібліотек щодо введення описів до баз даних Реєстру. Відповідну інформацію за дорученням Міністерства культури збирала, аналізувала та виявляла проблеми Національна парламентська бібліотека. Її фахівці відмічали, зокрема, відсутність фінансування робіт зі створення Реєстру, технічного забезпечення, програмістів з адаптації ІРБІС під завдання проекту, кваліфікованих фахівців-книгознавців, окремих штатних одиниць для здійснення робіт, нестачу довідкової літератури, труднощі оперативного виявлення та опрацювання значної кількості пам'яток у великих бібліотеках.

Необхідні підготовчі роботи зі створення Реєстру постійно велися і в НБУВ. Хоча, можливо, не тими темпами і обсягами, як хотілося б: продовжувалась перевірка старих описів, при необхідності – переатрибуція рукописних книг, стародруків, їх науковий опис і внесення відомостей до баз даних. Щоправда, через зміни і переходи на різні версії програм, а також недостатню початкову кваліфікацію працівників, опанування ІРБІСом самотужки, через відсутність належних інструктажів щодо можливостей ІРБІС для таких завдань, доводилося після конвертації баз додавати певні поля, повертатися до редагування записів тощо.

Однак, робота у цьому напрямі просувається. Спочатку (на кінець 2000 р.) прогнозувалося, що у фондах нашої бібліотеки особливо цінних документів, котрі підлягають внесенню до ДРНКН, понад 580 тис. книг, 514 тис. періодики по XIX ст. включно, 102 колекції – книжкові пам'ятки. Але при суцільному перегляді фондів, з враховуванням комплексних критеріїв експертизи книжок, фахівці встановили, що кількість документів, які заслуговують на включення до Реєстру, може досягти 2–2,5 млн примірників. Сьогодні ми чітко розуміємо, що до Реєстру доцільно вносити назви видань із зазначенням кількості примірників (рукописних книг це не стосується), тому кількість назв буде меншою.

Для пояснення наведемо приклад щодо колекції інкунабул (видань XV ст.): примірників у НБУВ 525, а до бази даних Реєстру внесено 488 записів – за кількістю назв, дублети (хоча це поняття в інших випадках не варто застосовувати до стародруків, бо примірники одного видання часто дуже різні) зазначаються у відповідному полі, але ж Реєстр як раз і передбачає зведення інформації про кількість примірників певного видання. Що вже казати про видання XIX ст.: при первісному визначенні обсягу книжкових пам'яток було взято цифри кількості книг по колекціях чи в загальних фондах приблизно, а скільки там дублетів, ніхто не знав. У 2004 р. НБУВ

[2] Програма «Пам'ять світу» та робота над укладанням Державного реєстру книжкових пам'яток // Вісник Книжкової палати. – 2001. – № 7. – С. 12–17; Проблеми створення Державного реєстру книжкових пам'яток України // Бібліотечний вісник. – 2002. – № 6. – С. 39–43; Створення Державного реєстру книжкових пам'яток України як складової частини Державного реєстру національного культурного надбання // Бібліотечний вісник. – 2004. – № 2. – С. 2–10; Державний реєстр книжкових пам'яток України і Український бібліографічний репертуар: питання співвідношення // Наукові праці НБУВ. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 306–314; Передмова // Методичні рекомендації для державної реєстрації книжкових пам'яток України: кириличні рукописні книги та стародруки. – К., 2007. – С. 5–10 (у співавторстві з Л. Дубровіною); Державний реєстр книжкових пам'яток // Українська архівна енциклопедія. – К. : УНДІАСД, 2008. – С. 351–352; Книжкові пам'ятки сільськогосподарської тематики: до проблеми співвідношення понять Державного реєстру національного культурного надбання та Національної бібліографії України // Національна сільськогосподарська бібліографія як складова програми інформатизації аграрної галузі України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / УААН; В. А. Вергунов. – К., 2009. – С. 59–63; О Государственном реестре книжных памятников Украины // Программа ЮНЕСКО «Память мира» : деятельность библиотек, архивов, музеев по сохранению документального наследия. – Минск, 2007. – С. 44–50; Проблеми створення Державного реєстру книжкових пам'яток України як складової частини Державного реєстру національного культурного надбання // *Ковальчук Г. І.* Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах. – К., 2004. – С. 84–108.

подавала такі відомості щодо можливої кількості книжкових пам'яток: понад 400 000 книг (журнали і газети вирішили не фіксувати, адже Реєстр *книжкових* пам'яток). Для порівняння: якщо, у 2000 р. Міністерство культури передбачало, що в бібліотеках України є приблизно 2 млн особливо цінних книжок, що підлягають внесенню до Реєстру, то сьогодні їх кількість сягає 700 000 по всій Україні. Так чи інакше, але їх велика частина припадає на НБУВ.

Безперечно, найголовніше у цій справі – це координація роботи, якої в державі, по суті, немає. В Указі Президента України № 388 від 6.04.2011 чітко прописано, що формує і веде ДРНКН Міністерство культури. Перевірка Рахунковою палатою наприкінці 2011-го – початку 2012 р. Міністерства культури та бібліотек цієї системи зафіксувала фактичну відсутність Державного реєстру рідкісних та цінних видань. За висновком Рахункової палати [3], «за 10 років при Мінкультури так і не створили експертної комісії (передбачена п. 3.8 Інструкції № 708), яка мала розглядати запропоновану НПБУ базу даних (перелік) рідкісних і цінних видань для подальшого їх затвердження Мінкультури і включення до Державного реєстру… Незабезпечення Міністерством вимог законодавства щодо створення державного реєстру рідкісних і цінних видань протягом майже двох десятиліть унеможливлює визначення загальної кількості особливо цінних і рідкісних документів, що зберігаються у бібліотеках, та стану їх збереження». У Бюлетені Рахункової палати наголошується також на розбіжностях між «Інструкцією по відбору» 2001 р. і чинним в Україні з 2008 р. міжнародним стандартом «Книжкові пам'ятки. Загальні вимоги» (ДСТУ ГОСТ 7.87:2008). Крім того зазначено, що «за 11 років порядок створення страхових копій документів та колекцій, внесених та / або які підлягають внесенню до Державного реєстру, Мінкультури не розробило»; не визначено відповідного порядку проведення «експертної оцінки вартості видань, які пропонується включити до Державного реєстру. Через відсутність протягом багатьох років державного реєстру рідкісних і цінних видань, який є складовою Державного реєстру національного культурного надбання, на рідкісні й цінні видання, ринкова вартість яких щороку збільшується… нараховується знос... Таким чином, Мінкультури самоусунулося від виконання покладених на нього повноважень у частині створення державного реєстру рідкісних та цінних видань, який є складовою Державного реєстру національного культурного надбання».

Слід усвідомлювати, що зведена база даних рідкісних та цінних книг, котрі зберігаються у фондах держави, є важливою, вкрай необхідною як для фахівців, вчених-дослідників, так і для митниці, інших спеціальних органів, а головне – для загальнодержавного обліку. Таким книгам потрібно створювати особливі умови зберігання та використання. Звичайно, це дуже складно, майже нереально при постійному недофінансуванні забезпечити необхідний фронт робіт. Однак робити це треба, бо завтра суспільство, нащадки залишаться без тієї колективної пам'яті людства, за визначенням ЮНЕСКО, яка накопичена упродовж століть в давніх книгах, без розуміння книжкової культури цілих епох, навіть якщо встигнемо зробити певну кількість електронних копій цих раритетів.

З огляду на всю важливість окресленої проблеми, вважаємо за доцільне продовжувати роботу по створенню Держреєстру книжкових пам'яток. Наразі кількісні показники пам'яток з фондів НБУВ, описи яких готові до включення в Реєстр, виглядають так:

відділ стародруків та рідкісних видань – 488 описів інкунабул (усі), палеотипів 2305 (усі, до кінця року буде завершено редагування), кириличних стародруків 804 видання (XVI–XVII ст. всі, і частина українських видань XVIII ст., атрибуція і введення описів інших видань XVIII ст. тривають), іноземних стародруків 200, українських видань латинським шрифтом 260, видань гражданського друку 1300, колекції рідкісних і цінних видань 1300. Наголошуємо, що йдеться лише про видання, а кількість їх примірників значно більша;

відділ формування музичного фонду – рукописи з колекції Розумовських (XVIII–XIX ст.) – 372 прим., нотні видання з цієї колекції – 57 прим., рідкісних українських нотних видань 1917–1934 рр. внесено 2800 (потрібна експертиза: чи вносити в Реєстр окремо, чи на рівні колекції);

відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій веде 17 баз даних, куди внесено загалом понад 180 000 записів, з них 4550 на стародруки (проте описи потребують редагування, виставити їх сьогодні ще не можна);

іноземні стародруки описують також у відділі юдаїки – введено трохи більше 100 назв. У секторі картографії внесено до бази даних описи всіх рукописних карт та близько 1400 стародрукованих.

Існує проблема уніфікації описів, адже при зве-

[3] Про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, виділених Міністерству культури України на бібліотечну справу: бюлетень. – К. : Рахункова палата, 2012. – С. 9–11.

денні інформації примірники однакових видань не зійдуться в Реєстрі разом. Хтось має це перевіряти, уточнювати описи, редагувати, а такого підрозділу чи відповідального виконавця-координатора у Бібліотеці немає. Враховуючи всю важливість даного завдання, потрібно відпрацьовувати авторитетні записи, бо на стародруках навіть назви міст, імена авторів, видавців писалися по-різному. Бібліотекарі часто так і вводили по-різному. А тепер при пошуку вони мають через авторитетний файл зібратися: Kopernik – Copernicus, Nürnberg – Norinber, Köln – Colonia Agrippina.

Не менш складні проблеми виникають і при укладанні реєстру книжкових пам'яток XIX–XX ст. Останні повинні відбиратися на рівні видання за певними критеріями і спочатку проходити експертизу, а вже потім вливатися до бази реєстру. Ці критерії доцільно затвердити і експертизу потрібно проводити обов'язково. Наприклад: прижиттєві видання видатних діячів науки, літератури, політики (потрібна експертиза щодо видатних – може бути суб'єктивний підхід); цінні за змістом видання, які справили вплив на розвиток суспільства (те саме); видання переламних періодів у житті суспільства, які цей період відбивають (як тогочасне джерело); видання заборонені і, відповідно, знищені цензурою (треба перевіряти, хоча відшукати таку інформацію непросто). Свого часу ми пропонували вважати цінними пам'ятками, достойними фіксації в ДРНКН, всі україномовні та українознавчі книги, журнали до 1922 р., тобто до часу початку реєстрації друку Українською книжковою палатою, з огляду на складну історію вітчизняного книговидання. Якби цей критерій відбору був затверджений належним чином, то до бази Реєстру можна було б долучити базу україномовної книги, вже створену відділом національної бібліографії. Або, скажімо, у відділі зарубіжної україніки створено в ІРБІСі каталог книг власного фонду, серед яких є майже 300 книг кінця XIX ст. і до 1945 р., котрі, з огляду на історичні причини, можуть бути визнані експертизою як особливо цінні і вартими для занесення до ДРНКН. Крім того, цінними експертиза може визначити не видання, а окремі їх примірники – з автографами видатних особистостей, з цінними мистецькими екслібрисами відомих бібліотек, у вишуканих аматорських оправах, наприклад, з додатковими цінними ілюстраціями, вставками тощо. Таких книжок може виявитися дуже багато, і тільки експертиза може визначити доцільність чи необхідність внесення конкретної книги до Реєстру. Це колосальна робота на перспективу.

І все-таки, вже сьогодні чи найближчим часом НБУВ може представити власну базу книжкових пам'яток як частину ДРНКН з тих ресурсів, що вже підготовлені її підрозділами. Основна робота на цьому етапі за програмістом, який має все це організувати. Пересічний бібліотекар не дуже розуміє, як організовані чи мають бути організовані програмними засобами такі бази даних. Якщо ІРБІС-64, на платформі якого в НБУВ організовується база даних ДРНКН, дає змогу звести разом величезні обсяги описів, котрі мають бути в Реєстрі (питання окремого серверу в перспективі потрібно буде вирішувати) і організовувати пошук як по окремих структурних частинах, так і по Реєстру загалом, то це, мабуть, доцільно, і певну вибірку – за автором, назвою, місцем і часом видання, фондоутримувачем – спеціалісти зможуть зробити.

Отже, незважаючи на існуючі проблеми, адитивність цієї діяльності до різноманітної основної роботи, НБУВ виставляє окремим ресурсом на сторінці «Історико-культурні фонди» на власному порталі «Матеріали до Державного реєстру національного культурного надбання»[4], бо процедури затвердження пам'яток для Реєстру, як було зазначено вище, власне, як і самого Реєстру, ще немає. У 2012 р. буде виставлена лише частина описів книжкових пам'яток з фондів НБУВ, а саме: рукописні книги, стародруки та колекції-книжкові пам'ятки. Робота триває, база поповнюватиметься, у т. ч. і виданнями XIX–XX ст. НБУВ звертається до бібліотек академічної мережі із закликом активізувати діяльність зі створення ДРНКН і надсилати до НБУВ інформацію про власні пам'ятки: якщо аналогічні видання вже представлені в «Матеріалах», то лише відомості про кількість примірників; якщо видання тут відсутнє – його опис за запропонованою в «Матеріалах» структурою; так само за єдиною структурою опису варто передавати до НБУВ описи колекцій для експертизи.

Наводимо структуру опису різного виду книжкових пам'яток:

Опис одиничної книжкової пам'ятки (стародруку)

Автор

Назва

Місце видання

Видавництво чи друкарня, друкар

Рік видання

Обсяг (стор., арк.)

Формат

Код групи, до якої відноситься документ:

[4] Див. нижче статтю К. Лобузіної «Комплексний інформаційний ресурс «Книжкові пам'ятки НБУВ».

І – інкунабули, П – палеотипи, ІС – іноземні стародруки, Кир – видання кириличного друку, Гр – видання гражданського друку, Укр – українські видання, Гр-п – періодичні видання гражданського друку, Укр-п – українські періодичні видання)

Фондоутримувач (бібліотека, відділ)

Кількість примірників

Опис рукописної книги

Автор

Назва

Дата створення

Місце створення

Писець

Мова

Обсяг (кількість аркушів або сторінок)

Матеріал письма, формат, розмір аркуша

Тип письма

Фізичний стан збереження, наявність або відсутність оправи

Оздоблення (перелік видів оздоблення)

Старі шифри, штампи, екслібриси

Шифр

Код групи СР

Фондоутримувач (бібліотека, відділ)

Обсяги роботи величезні: якщо україномовною книгою XIX – початку XX ст. багато років займається поважний відділ національної бібліографії, то в ДРНКН україномовна книга – лише фрагмент ресурсу, хронологічні межі якого від XI по XX ст. включно. Цілком ймовірно, що в основних фондах НБУВ книжкових пам'яток державного рівня є значно більше, ніж сукупно у відділі стародруків та рідкісних видань, і виокремлювати їх нема куди. Але їх обов'язково потрібно облікувати, можливо відповідним чином промаркувати, описи внести до бази ДРНКН. Методику такого обліку треба продумати, чітко прописати і втілювати у життя. Для цього потрібен окремий підрозділ. Навіть поверхова перевірка внесених записів іноземних стародруків у різних підрозділах НБУВ наразі виявила розбіжності в описах. А що вже казати про академічну мережу чи інші установи. Ретельне редагування внесених до бази описів до їх влиття в Реєстр може зайняти більше часу, ніж введення записів, а редагувати потрібно обов'язково.

Окремим розділом Реєстру книжкових пам'яток може бути список колекцій-книжкових пам'яток з коротким обґрунтуванням їх цінності. Ця інформація надасть цінним бібліотечним зібранням статус колекційних книжкових пам'яток, які особливо охороняються державою, не підлягають розформуванню, переміщенню, вивезенню за кордон і т. п. Наявність на пересічній книзі, що внесена до ДРНКН, печатки, штампа, екслібриса колекції автоматично унеможливлює її законне вивезення з України згідно із Законом України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» (ст. 14).

Наводимо ***опис колекцій***:

Рубрики: 1) тематичні, видові та ін.; 2) книжкові колекції колективних власників; 3) особові колекції

Структура опису колекцій:

Фондоутримувач

Підрозділ

Назва колекції

Тип зібрання чи колекції (тематична, видова, хронологічна, видавнича, особова, зібрання історичної установи, монастиря тощо)

Фондозасновник

Дата і місце формування фонду

Місце зберігання (фондоутримувачі, зв'язані колекції)

Хронологічні межі видань

Обсяг фонду

Видовий склад і тематичний зміст

Мовна характеристика

Зовнішні ознаки (провенієнції)

Додаткові відомості

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, ретельно вивчивши історію та склад власних фондів, на сьогодні вже затвердила такі колекції для внесення до ДРНКН:

І. Колекції рукописних книг (Інститут рукопису НБУВ): фонд 1, 30, 72, 74, 177, 229, 302.

ІІ. Колекції стародруків та рідкісних видань, утворені в НБУВ: інкунабул; палеотипів; альдин; плантенів; етьєнів; ельзевірів; видань Дідо; стародруків, надрукованих латинським шрифтом; стародруків, надрукованих кириличним шрифтом; стародруків, надрукованих гражданським шрифтом; рідкісних видань.

ІІІ. Бібліотечні зібрання та історичні колекції:

А. Бібліотечні зібрання історичних установ

Колегії Павла Галагана;

Першої Київської гімназії;

Фундаментальної бібліотеки Київського університету св. Володимира з її складовими: «Роки» (1836–1895); «Відділи І–XV»; «Нова колекція» б-ки Волинського ліцею; Бібліотека польського короля Станіслава Августа Понятовського; Родова бібліотека польських магнатів Яблоновських; Родова бібліотека шляхтичів Мікошевських; Бібліотека Фридеріка Юзефа Мошинського;

Бібліотека Віленської медико-хірургічної Академії; Родова бібліотека графів Й. і А. Хрептовичів; Бібліотека київського генерал-губернатора Д. Г. Бібікова; Бібліотека Миколи Христиновича Бунге; Бібліотека Олександра Матвійовича Лазаревського; Миколи Івановича Костомарова.

Б. Бібліотеки монастирів: Києво-Софійського кафедрального собору; Києво-Печерської лаври; Київського Золотоверхого Михайлівського монастиря; Києво-Видубицького монастиря; Київського Братського монастиря; Київського Пустинно-Микільського монастиря.

В. Бібліотеки духовних навчальних закладів: Київської духовної академії.

Г. Родові бібліотеки: Баронів Шодуарів; графів Урбановських та Стажинських («Загінецька бібліотека»); Вишневецького замку князів Вишневецьких – графів Мнішеків.

Ґ. Особові бібліотеки: Варвари Миколаївни Ханенко; Ієремії Яковича Айзенштока; Агатангела Юхимовича Кримського; Бориса Дмитровича Грінченка; Івана Олексійовича Сікорського; Сергія Івановича Маслова; Павла Миколайовича Попова; Едуарда Фальц-Фейна; Володимира Оскаровича Вітта; Олександра Васильовича Кочубея.

Д. Зібрання інших видів видань: Українські газети 1818–1922 рр.; Російські газети 1732–1916 рр.; Поштові листівки кінця XIX – початку XXI ст.; Лубок (народна картинка) XVIII–XX ст.; Український плакат XX ст.; Нотне зібрання Розумовських; Колекція мідних гравірувальних дощок українських друкарень XVII–XIX століть.

Підготовлений і запропонований наразі ресурс ми розглядаємо, по-перше, як початок величезного проекту і лише як матеріали до Державного реєстру національного культурного надбання, а по-друге, як модель цього Реєстру, на якій відпрацьовуватиметься розв'язання технологічних питань організації і зведення даних, уніфікації описів тощо. До вирішення юридично-правових проблем організації ДРНКН в межах всієї України ми закликаємо долучитися фахівців відповідного профілю.

УДК 025:004 + 930.25:004

Катерина Лобузіна,
зав. відділу НБУВ, канд. техн. наук

Комплексний інформаційний ресурс «Книжкові пам'ятки НБУВ»

Розглянуто основні науково-методичні та технологічні підходи до створення комплексного інформаційного ресурсу книжкових пам'яток. Обґрунтовано архітектуру бази даних історико-культурної документної спадщини. Відповідні рішення проілюстровані інформаційними ресурсами, створеними Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського.

К л ю ч о в і с л о в а: книжкові пам'ятки, документна спадщина; книжкові колекції; інформаційні ресурси історико-культурного надбання.

The main methodological and technological approaches to create a comprehensive information resource of rare books are considered. Architecture database of historical and cultural documentary heritage is proved. These decisions are illustrated on the basis of information resources created by The Vernadsky National Library of Ukraine.

K e y w o r d s: rare books, documentary heritage, book collections, information resources of historical and cultural heritage.

Рукописна та друкована книга є однією із найважливіших частин культурної спадщини будь-якої держави. Тому збереження та надання доступу до цих документних ресурсів – головне завдання розвитку та духовного зростання суспільства. Ці проблеми усвідомлюються як на світовому, так і на національному рівні. Основними традиційними напрямами формування історико-культурних бібліотечних ресурсів є виділення колекцій рукописної спадщини та стародруків, поєднання їх у виокремлені фонди, створення належних умов зберігання та організація спеціалізованих сховищ. Приоритетність такої діяльності призвела до того, що протягом XX ст. у

багатьох бібліотеках світу виникли спеціальні підрозділи, які займались формуванням, зберіганням та вивченням книжкових пам'яток. Відповідно до стандарту «Книжкові пам'ятки» (ДСТУ ГОСТ 7.87:2008), до цієї категорії духовного надбання держави відносяться рукописні і друковані книги, книжкові колекції (у т. ч. їх різновиди), котрі вирізняються своєю духовністю, естетичними, поліграфічними або документальними характеристиками, які мають велику наукову, історичну або культурну цінність [7].

Важливі досягнення у справі створення інформаційних ресурсів книжкового пам'яткознавства має Росія, де у 2000 р. (як, до речі, і в Україні) була прийнята Національна програма збереження бібліотечних фондів Росії. Нині в її рамках реалізується спеціальна підпрограма «Книжкові пам'ятки Російської Федерації»). Функції Федерального науково-дослідного, науково-методичного та координаційного центру роботи з книжковими пам'ятками були покладені на Російську державну бібліотеку (РДБ). Остання в рамках цієї програми реалізує створення онлайнового інформаційного ресурсу «Загальноросійський звід книжкових пам'яток» [8].

Архітектура ресурсу має трирівневу модель організації: фонди книжкових пам'яток і пам'ятки-колекції, одиничні книжкові пам'ятки, окремі примірники. Відповідно до цієї архітектури вибудувано і пошуковий апарат інформаційного ресурсу. Основою пошукових інструментів є традиційна точка доступу за ключовими словами та інтерактивні тематичні словники-дерева. Перший рівень ієрархії представляють описи окремих фондів і колекцій книжкових пам'яток. Структура опису на рівні колекції має такі елементи: назва, фондоутримувач, підрозділ, умовна назва, відомості про колекцію, обсяг, хронологічні межі, тематика, видовий склад, мовна характеристика, джерело і спосіб надходження, додаткові відомості, каталоги колекції. За пошуковим запитом користувач отримує стислий перелік книжкових фондів або колекцій з можливістю перейти надалі до розширеної інформації. Тематичне пошукове дерево представлено рубриками: тематичні, видові та інші книжкові колекції; книжкові колекції колективних власників; особові (власницькі) книжкові колекції. На рівні опису окремих книжкових пам'яток можна переглянути інформацію як за типом документів (рукописні книги, рукописні карти, текстові видання, нотні видання, картографічні видання, образотворчі видання), так і віднайти необхідну інформацію за ключовими фрагментами опису у базі даних документів. Важливим доповненням інформації щодо повноцінного представлення книжкових пам'яток є також наявність можливості здійснювати пошук за елементами особливостей окремих примірників: матеріал книжкового блоку, форма та формат видання, оправа, елементи декору, екслібриси, печатки, написи тощо. База даних «Загальноросійського зводу книжкових пам'яток» може підтримуватись у корпоративному онлайновому режимі. Авторизовані користувачі мають змогу поповнювати ресурс у віддаленому режимі, після чого відповідні записи проходять експертизу і додаються до зведеного каталогу.

Створення в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського комплексного інформаційного ресурсу «Книжкові пам'ятки НБУВ» спонукало прийняття низки важливих державних документів, спрямованих на активізацію робіт щодо збереження та надання доступу до книжкової духовної спадщини України [3, 12, 14, 16].

НБУВ закладено надійні науково-методичні основи для формування інформаційних ресурсів книжкової та рукописної спадщини України: створення баз даних на унікальні рукописні та книжкові фонди [2, 6, 11], формування національного бібліографічного репертуару [11, 13], формалізація опису бібліотечних зібрань та історичних колекцій [1], організація електронних колекцій книжкових пам'яток, опис документів (рукописних книг та стародруків) з метою державної реєстрації національного культурного надбання [4, 5, 12].

В основу формування інформаційного ресурсу «Книжкові пам'ятки НБУВ» було покладено дворівневу архітектуру: опис книжкових колекцій-пам'яток та подокументний опис одиничних книжкових пам'яток.

Книжкові колекції НБУВ представлені різними типами фондів (тематичні, колективних власників, особові) та групами документів (рукописи, стародруки, рідкісні видання, карти, ноти, образотворчі видання), що зберігаються у різних її підрозділах (Інститут рукопису, відділ стародруків та рідкісних видань, відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій, відділ образотворчих мистецтв, відділ формування музичного фонду, відділ наукової організації основного фонду). Тому основними завданнями створення комплексного ресурсу є: вироблення єдиних стандартів опису колекцій та організація спільної роботи різних підрозділів. Роботу з описами ко-

лекцій було організовано на основі бази даних «Книжкові колекції НБУВ», до якої мають авторизований доступ всі учасники проекту (див. рис. 1).

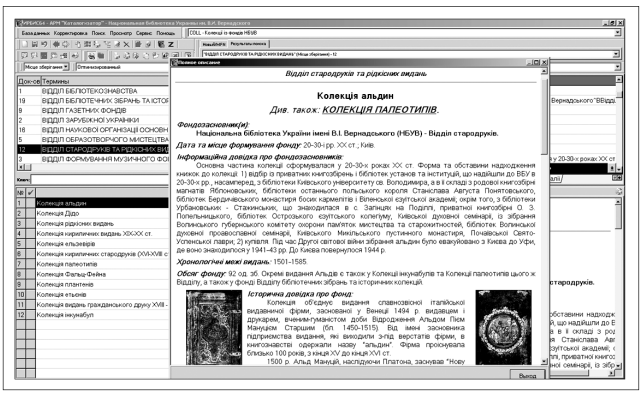

Рис. 1. База даних «Книжкові колекції НБУВ»

Стислий формалізований опис колекцій передбачає введення таких основних структурних елементів: фондоутримувач; підрозділ, назва колекції; тип зібрання або колекції; фондозасновник; дата і місце формування фонду; місце зберігання; хронологічні межі видань; обсяг фонду; видовий склад і тематичний зміст; мовна характеристика; зовнішні ознаки (провенієнції); додаткові відомості. Сервісні можливості бази даних дають змогу відвідувачам бібліотеки використовувати вже введену інформацію, стандартизовані словники-довідники, здійснювати гнучкий багатоаспектний пошук інформації (за підрозділами, назвами, фондоутворювачами, персоналіями, організаціями, мовами тощо), переходити до описів документів колекції у зв'язаних базах даних, зберігати ілюстративний матеріал. Укладені бібліотечними спеціалістами записи описів колекцій надалі виступатимуть основою навігації у сформованому ресурсі, що створює для професійних користувачів зручні засоби отримання важливої інформації про місце зберігання документної пам'ятки та про приналежність її до історико-культурного фонду або колекції.

Основними одиничними документними об'єктами, які мають специфічні особливості опису, на першому етапі було визначено: рукописні книги, стародруки, картографічні пам'ятки. Для кожного типу документів розроблялися елементи його формалізованого опису, відповідно до вимог опису документа у державному реєстрі: рукописна книга (автор; назва; дата створення; місце створення; писець; мова; обсяг (кількість аркушів або сторінок); матеріал письма, формат, розмір аркуша; тип письма; фізичний стан збереження, наявність або відсутність оправи; оздоблення (перелік видів оздоблення); старі шифри, штампи, екслібриси; місце зберігання (фондоутримувач); шифр; код групи документів (*СР* – рукописи та рукописні книги); *стародрук* (автор; назва; місце видання; видавництво чи друкарня, друкар; рік видання; обсяг (стор., арк.); формат; код групи документів (*І* – інкунабули, *П* – палеотипи, *ІС* – іноземні стародруки, *Кир* – видання кириличного друку, *Гр* – видання гражданського друку, *Укр* – українські видання, *Гр-п* – періодичні видання гражданського друку, *Укр-п* – українські періодичні видання); фондоутримувач (бібліотека, відділ); кількість примірників; *картографічна пам'ятка* (назва; укладач; масштаб; місце видання; видавець (видавництво); рік видання; кількість аркушів; формат (розмір); код групи документів (*КР* – рукописні карти, *КС* – стародруковані карти); місце зберігання (фондоутримувач).

Технологічною платформою створення бази даних «Книжкові пам'ятки НБУВ» обрано систему автоматизації бібліотек «ІРБІС64», яка нині є основою для формування електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ. Обрання саме цієї платформи, яка має клієнт-серверну архітектуру, створює значні переваги при вирішенні завдань організації спільної роботи та формування складного корпоративного інформаційного ресурсу. В процесі формування бази даних беруть участь різні фахові підрозділи НБУВ, тому організація спільного доступу до стандартизованих засобів введення даних є важливим організаційним елементом збирання інформації у єдиний комплекс. Кожна група книжкових пам'яток має свої особливості опису, які можуть бути атрибутовані лише експертом: справа в тому, що архівні документи, рукописи, стародруки, листівки, картографічні документи, ноти, образотворчі матеріали, газети породжують певні труднощі під час визначення елементів описових метаданих. Крім того у стандартному наборі елементів UNIMARC-формату, який постачається як типове рішення для публічних бібліотек, відсутні деякі з необхідних елементів для опису матеріалів спеціалізованих фондів. Тому створенню бази даних книжкових пам'яток передувала робота з адаптації робочих аркушів, пошукових елементів, форматів виведення даних для кожної із груп документів [9].

Основу формування масиву описів одиничних документів книжкових пам'яток НБУВ станови-

тимуть записи бібліографічних баз даних, створені спеціалістами у різних підрозділах НБУВ для історико-культурних фондів і колекцій. За формат бібліографічного опису бібліотечних документів у базах даних НБУВ прийнято UNIMARC-формат, тому записи мають спільну структурну основу і можуть бути використані для розроблення і створення комплексного інформаційного ресурсу. Певні особливості формування ресурсу вимагають сполучення у єдиному інформаційному просторі бібліографічних та архівних описів книжкових пам'яток. Опис рукописних книг здійснюється за архівними правилами і має низку принципових особливостей, зумовлених необхідністю однозначної ідентифікації рукописних документів, що, у свою чергу, потребує розроблення спеціальних сценаріїв пошуку та форматів виведення даних. Отже, основним завданням поповнення інформації про книжкові пам'ятки буде додавання до записів необхідних елементів опису документів у державному реєстрі (код групи документів, назва колекції, місце зберігання), створення умов для сполучення бібліографічних та архівних описів, організація взаємозв'язку описів окремих документів з описами колекцій.

Комплекси баз даних, записи яких можуть використовуватися для представлення документних пам'яток НБУВ, згруповані наразі у такі основні блоки: рукописні книги; стародруки та рідкісні видання: інкунабули, палеотипи (у перспективі – інші іноземні стародруки), кириличні стародруки, видання гражданського друку, колекція рідкісних видань; бібліотечні зібрання та історичні колекції: подокументний опис окремих колекцій; музичні документи: нотне зібрання Розумовських; картографічні документи: рукописні карти; стародруковані карти; газети: українські газети 1818–1922 рр. образотворчі документи: поштові листівки; лубок; український плакат.

У НБУВ вже розпочато формування інтегрованої бази даних «Книжкові пам'ятки», яка підготовлена до онлайнової публікації та розміщена на бібліотечному порталі у тематичному блоці «Матеріали до реєстру національного культурного надбання» (http://irbis-nbuv.gov.ua/fond/ register/ register.html). Онлайновий ресурс передбачає багатоаспектний пошук інформації за ключовими словами, назвою, автором, роком видання/створення документів, пошук елементів опису документів через спеціальні алфавітні покажчики, відбір інформації за основними групами документів, перегляд інформації про колекції та місця зберігання документів. А з розвитком пошукового інструментарію буде реалізовано також навігацію за списком назв та типом книжкових колекцій НБУВ.

Рис. 2. База даних «Книжкові пам'ятки НБУВ»

Отже, зведення всієї цієї інформації у єдиний комплекс з необхідними інтерактивними навігаційними інструментами слугуватиме основою для формування загального інформаційного ресурсу книжкових та документальних пам'яток НБУВ. База даних може підтримуватись на корпоративній основі будь-якими підрозділами Бібліотеки, що уможливлює запобігання дублювання інформації, віртуальної реконструкції колекцій, історично розподілених за різними місцями зберігання; зведення інформації про окремі примірники видання та їх місця зберігання; проведення профілактичних робіт щодо збереженості історико-культурних пам'яток у фондах бібліотеки; організацію книгознавчих та бібліотекознавчих досліджень унікальних документів; аргументований відбір документів для першочергового оцифрування та створення страхових копій. У перспективі ця база даних про особливо цінні та унікальні документи найбільшої книгозбірні України, її інформаційний потенціал може бути використаний разом з ресурсами інших бібліотек та документних установ України. для формування «Державного реєстру національного культурного надбання».

Список використаних джерел

1. *Дубровина Л. А.* Классификация и научно-информационное описание коллекций и собраний в Национальной библиотеке Украины имени В. И. Вернадского / Л. А. Дубровина // Библиотеки национальных академий

наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – К., 2007. – Вып. 5. – С. 58–80.

2. *Дубровина Л. А.* Научное описание рукописных книг в Институте рукописи Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского и создание базы данных «Кодекс» / Л. А. Дубровина, О. А. Иванова // Архівознавство, археографія, джерелознавство. – К., 2002. – Вип. 5. – С. 45–55.

3. Інструкція про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання. Затверджено наказом Міністерства культури і мистецтв України 20 листопада 2001 р. № 708 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1027-01.

4. *Ковальчук Г. І.* Державний реєстр книжкових пам'яток // Українська архівна енциклопедія. – К., 2008. – С. 351–352.

5. *Ковальчук Г. І.* Державний реєстр книжкових пам'яток України і Український бібліографічний репертуар: питання співвідношення // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 306–314.

6. *Ковальчук Г. И.* Историко-книговедческие электронные ресурсы Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского в современной научной коммуникации / Г. И. Ковальчук // Историко-культурное взаимодействие на пространстве СНГ в контексте развития книгоиздания, книгообмена и науки о книге : материалы междунар. науч. конф. (Киев, 4–6 окт. 2011 г.). – К., 2011. – С. 64–67.

7. Книжные памятники. Общие требования : ДСТУ (ГОСТ 7.87-2003. IDT) : межгосударственный стандарт (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи). [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://kp.rsl.ru/assets/files/documents/GOST_1.pdf.

8. Книжные памятники Российской Федерации [Электронний ресурс]. – Режим доступа: http://kp.rsl.ru/.

9. *Лобузина Е.* Возможности системы автоматизации библиотек «ИРБИС-64» для организации роботы специализированных фондов научных библиотек / Е. В. Лобузина, И. В. Лобузин // Б-ки нац. акад. наук: пробл. функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теор. сб. – К., 2010. – Вып. 8. – С. 120–130.

10. *Лобузіна К.* Створення електронних колекцій книжкових пам'яток у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (на прикладі почаївських стародруків) / К. Лобузіна, Г. Ковальчук, Н. Заболотна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2009. – Вип. 24. – С. 145–153.

11. *Лобузіна К.* Технології організації знаннєвих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / Катерина Лобузіна; відп. ред. О. С. Онищенко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 252 с.

12. Методичні рекомендації для державної реєстрації книжкових пам`яток України : кириличні рукописні книги та стародруки / НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського; уклад. Н. П. Бондар, Л. А. Гнатенко, Л. А. Дубровіна, Н. М. Зубкова, О. А. Іванова; передм. Л. А. Дубровіна, Г. І. Ковальчук. – К., 2007. – 135 с.

13. *Омельчук В.* Національна бібліографія України пріоритетний напрям наукової діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / В. Омельчук, Д. Устиновський // Бібл. вісн. – 2011. – № 2. – С. 3–10.

14. Положення про Державний реєстр національного культурного надбання. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 р. № 466 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ 466-92-%D0%BF.

15. Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 1999 р. № 1716 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/ show/1716-99-%D0%BF.

16. Створення баз даних документів, визначених для включення до Державного реєстру національного культурного надбання, за допомогою системи автоматизації ІРБІС : рекомендації / Національна парламентська бібліотека України; уклад. : О. Лазарєва, Л. Ніколенко, Я. Сенько, Н. Флегонтова, Г. Ковальчук, І. Лосієвський, Л. Рудзський. – К., 2002. – 19 с.

УДК 025.44/.47.001.73:[02:658.589]

Олег Сербін,
зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук

Світлана Галицька,
мол. наук. співробітник НБУВ

Розвиток таблиць класифікації НБУВ як відображення інноваційної трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності

У публікації здійснено аналітичний огляд таблиць класифікації НБУВ. Йдеться про розвиток змістовної та структурної складових даних таблиць як відображення інноваційної трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності. Розглянуто структурні властивості таблиць класифікації НБУВ у проекції на організаційні характеристики бібліотечного каталогу. Окреслено основні напрями динаміки таблиць класифікації в контексті інноваційної діяльності бібліотеки.
К л ю ч о в і с л о в а: таблиці класифікації, рубрикатор, інновація, каталог.

The publication deals with an analytical review of the Vernadsky National library of Ukraine tables of classification. Information as for the development of content and structural components of the data tables as a reflection of innovative library and information activities transformation is presented. The basic structural properties of the Vernadsky National library of Ukraine tables of classification are considered in the projection on the organizational characteristics of the library catalog. The relevance and main directions of dynamic tables of classification in the context of innovation library are defined.
K e y w o r d s: tables of classification, index, innovation, catalog.

Динаміка змісту таблиць бібліотечної класифікації межує з інформаційним мовчанням та інформаційним шумом. Упевненість у тому, що зміст таблиць класифікації змінюється еволюційно, не знімає відповідальності зі спеціаліста щодо грамотності та компетентного визначення суті певного явища або поняття в процесі створення даних таблиць. Тому розвиток науки супроводжується динамікою бібліотечних класифікацій, що, в свою чергу, забезпечується інноваційністю підходів та можливостей аналізу й впорядкування інформації. Дослідження динамічного розвитку таблиць класифікації у контексті інноваційності змісту останніх вирізняється своєю актуальністю. Адже таблиці класифікації Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) характеризуються, окрім актуальності змісту та високого ступеня деталізації, інноваційністю поєднання цих двох складових у контексті дієвості пошукового та допоміжного апарату даних таблиць. Саме тому об'єктом даної публікації є таблиці класифікації НБУВ в умовах інноваційної трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності. Предметом – розвиток таблиць класифікації НБУВ, зумовлений інноваційною трансформацією бібліотечно-інформаційної діяльності. Метою публікації є визначення основних рис динамічності розвитку таблиць класифікації з огляду на інноваційність змісту останніх та методів їх організації.

Традиційні методи змінюються під впливом інноваційного змісту таблиць класифікації і цілком закономірно, що інноваційному сьогоденню передує досвід традицій щодо розроблення та впровадження бібліотечних класифікацій. У підтвердження цього варто пригадати розширене засідання Інформаційно-бібліотечної ради НАН України 1994 р., на якому розглядався комплекс проблем, пов'язаних зі створенням єдиної інформаційно-бібліотечної системи України, у т. ч. – питання «приведення таблиць бібліотечно-бібліографічної класифікації у відповідність з рівнем сучасного наукового знання, потребами створення єдиної інформаційно-пошукової мови автоматизованої інформаційно-пошукової системи України» [9, с. 1].

Нагальність вирішення цього питання зумовлюють політичні зміни у світі, у житті нашої країни, наукові відкриття й винаходи, поява новітніх технологій, у т. ч. інформаційних, тобто «з динамікою розвитку науки в цілому і окремих галузей останньої, зокрема, потрібно було змінювати змістовну складо-

ву ББК в рамках адаптації класифікації до існуючих на той час реалій життя» [13, с. 79]. Перед фахівцями відділу систематизації НБУВ, зацікавленими у вдосконаленні технології та методики наукового опрацювання джерел інформації, проблема модернізації робочих таблиць класифікації через низку причин постала особливо гостро.

По-перше, генеральний систематичний каталог НБУВ був побудований на основі повного варіанта таблиць Бібліотечно-бібліографічної класифікації (ББК) для наукових бібліотек. Перше видання таблиць ББК для наукових бібліотек вийшло друком у 1960–1968 рр. (25 випусків). Здебільшого цими випусками, з урахуванням доповнень до окремих розділів, що надходили пізніше, а також власних напрацювань, систематизатори користуються й досі. Сьогодні розробленням і уточненням ББК керує Науково-дослідний центр розвитку ББК Російської державної бібліотеки. Він відповідає за видання і використання ББК. 2001 р. розпочато випуск «Середніх таблиць», які нині є основними. Але для НБУВ цих таблиць недостатньо.

По-друге, випуски таблиць ББК є російськомовними. Для роботи з каталогами бібліотеки систематизатори, на жаль, не мали готових україномовних таблиць і витрачали час на переклад найменувань рубрик та методичних вказівок до них.

По-третє, технічний стан більшості випусків таблиць ББК давно вже є незадовільним. В останні роки кілька випусків вдалося відреставрувати, але це не вирішило проблеми загалом. До того ж, виправлення, доповнення і найменування відкритих рубрик, котрі роками вносилися безпосередньо на сторінки видань, теж не покращують зовнішнього вигляду цих документів (з деякими з них вже просто незручно працювати).

На жаль, жодна установа України не має ліцензії на підготовку й випуск таблиць ББК українською мовою. Над створенням україномовної класифікації працюють спеціалісти Книжкової палати України, але для реалізації проекту «Класифікаційна система України» (1997) [16, с. 8] вони обрали Універсальну десяткову класифікацію (УДК). У 1995 р. було започатковано моніторинг та аналіз класифікаційних систем, задля перспективного їх (або однієї з них) адаптування і використання на теренах України [11, с. 3]. Потім, за результатами проведеної роботи, приступили до перекладу та адаптації Універсальної десяткової класифікації. Цей вибір мотивувався, по-перше тим, що у разі неприйняття рішення про переклад УДК всі науково-технічні видавництва, органи науково-технічної інформації, майже 50 тис. бібліотек змушені були б користуватися або застарілими, або російськомовними виданнями, котрі вже готувалися у Росії. А цього не можна було допускати: на той час вже набув чинності Закон України «Про державну мову». По-друге, Книжкова палата упродовж усього свого існування працювала як над УДК, так і безпосередньо з УДК, використовуючи цей інформаційний продукт у своїй роботі. Тому й було підписано угоду з Консорціумом УДК (власником міжнародного англомовного еталона УДК Master Reference File) та придбано ліцензію на підготовку й випуск таблиць УДК українською мовою. Для реалізації проекту в Книжковій палаті утворили відділ класифікаційних систем, який здійснює переклад таблиць, редагує текст рубрик УДК, узгоджує термінологію з галузевими фахівцями, готує видання таблиць УДК тощо.

Бібліотеки ж, які працюють за ББК, змушені вирішувати проблеми, пов'язані з розвитком, удосконаленням, актуалізацією своїх систематичних каталогів, побудованих на базових випусках таблиць ББК, власними силами. У НБУВ, наприклад, цю роботу розпочали з укладання і підготовки до друку випусків «Рубрикатора НБУВ» (далі – Рубрикатор).

Варто відзначити, що систематична частина кожного випуску – це, по суті, перелік рубрик певного розділу, відкритих у генеральному систематичному каталозі бібліотеки, тобто робочі таблиці класифікації, розроблені з урахуванням особливостей структури фондів НБУВ шляхом уточнення, доопрацювання видання таблиць ББК зі збереженням структури та змісту таблиць ББК, а також з дотриманням методики систематизації. Вони є одним з видів обов'язкової службової документації довідкового апарата систематизатора [1, с. 30–31]. Зауважимо, що відсутність належного методичного забезпечення процесу опрацювання документів може негативно впливати на формування каталогу, і, як результат, знижувати загальний рівень інформаційно-пошукової системи бібліотеки.

Розпочата робота над підготовкою випусків Рубрикатора виявилася дуже цікавою, хоча, за відсутності відповідного досвіду, є досить складною. Справа у тому, що формують і упорядковують розділи Рубрикатора співробітники відділу систематизації, завантажені щоденною поточною роботою.

Під час розроблення проектів розділів Рубрикатора ми зверталися за консультаціями до спеціалістів інститутів НАН України, вищих навчальних закладів, які допомагали вирішувати складні питання, зокрема, стосовно використання наукової термінології.

Під час розроблення перших двох випусків («Таблиці територіальних типових поділів» [15] і розділу «К Технологія металів. Машинобудування. Приладобудування» [4]) було вирішено питання щодо структури випусків, їх змістового наповнення, доповнення довідкових частин випусків енциклопедичними довідками та термінологічними словниками з певної галузі знань, відпрацьовано стиль оформлення та ін.

Розпочата робота поступово трансформувалася у цілий комплекс робіт, який охоплює питання ведення генерального систематичного каталогу бібліотеки (аналіз структури, редагування розділів і підрозділів каталогу на базі повного варіанта таблиць ББК для наукових бібліотек з урахуванням спеціальних типових поділів і планів розташування, вдосконалення їх змісту і структури, укладання повного переліку рубрик розділу тощо) і процеси, безпосередньо пов'язані з підготовкою випусків Рубрикатора до видання (підготовка систематичної, алфавітної та довідкової частин Рубрикатора, вступів до кожної частини, отримання рецензій, консультацій, рекомендацій, пропозицій, зауважень від науковців, фахівців певної галузі науки (техніки), мовознавців, бібліографів, робота над укладеним текстом з урахуванням висловлених рекомендацій та зауважень тощо). Робота з підготовки випусків Рубрикатора, який є складно-складеною системою ступеневої деталізації (тобто має розподілення на таблиці поділів, розділи, підрозділи), проводиться послідовно: почергово висвітлюється та чи інша галузь науки.

На сьогодні вже вийшли друком такі випуски:

- «Таблиці територіальних типових поділів» (2004 р.);
- розділ «К Технологія металів. Машинобудування. Приладобудування» (2005 р.);
- підрозділ «М1 Технологія деревини» [5] (2006 р.);
- підрозділ «М2/7 Виробництва легкої промисловості» [6] (2007 р.);
- «Таблиці етнічних типових поділів» [14] (2007 р.);
- підрозділ «М8 Поліграфічне виробництво» [7] (2008 р.);
- підрозділ «М9 Фотокінотехніка» [8] (2009 р.);
- розділ «Ж Техніка і технічні науки у цілому» [2] (2010 р.);
- розділ «Н Будівництво» [10] (2010 р.);
- підрозділ «З81 Кібернетика. З97 Інформаційна та обчислювальна техніка» [3] (2011 р.)

«Таблиці територіальних типових поділів» і «Таблиці етнічних типових поділів» – допоміжні таблиці, призначені для розкриття, відповідно, територіального і етнічного аспектів змісту документів. Решта випусків – розділи та підрозділи відділу «Ж/О Техніка. Технічні науки».

Підрозділи «М1 Технологія деревини», «М2/7 Виробництва легкої промисловості», «М8 Поліграфічне виробництво» і «М9 Фотокінотехніка» є складниками розділу «М Технологія деревини. Виробництва легкої промисловості. Поліграфічне виробництво. Фотокінотехніка». Ці підрозділи не пов'язані один з одним технологічно, вони призначені для систематизації документів з різних галузей технічних наук. Тому було вирішено готувати кожний з них як окремий випуск Рубрикатора, що дало змогу збільшити обсяг алфавітно-предметних покажчиків (ключові слова – не тільки іменники, як у великих розділах, а й прикметники) і кількість термінів з поясненнями у тлумачних словниках.

Підрозділ «З81 Кібернетика. З97 Інформаційна та обчислювальна техніка», надрукований 2011 р., є складником розділу «З Енергетика. Радіоелектроніка», робота над яким ще триває. У 2012 р. передбачено завершити укладання систематичної частини підрозділу «З96 Автоматика і телемеханіка», укласти алфавітну і довідкову частини підрозділу, а також розпочати роботу з Інститутом енциклопедичних досліджень НАН України щодо використання у підрозділі галузевої термінології.

У 2011 р. було завершено укладання систематичної, алфавітної, довідкової частин розділу «И Гірнича справа».

А нинішнього року плануємо укласти усі три частини підрозділу «У052 Облік. Аудит» розділу «У Економіка. Економічні науки», систематичні частини підрозділів «Ч21 Наука. Науково-дослідна робота» і «Ч23 Наукова інформація» розділу «Ч Культура. Наука. Освіта», а також приступити до укладання систематичної частини розділу «О Транспорт».

Зрештою, колектив розробників ставить перед собою завдання не тільки укладати розділи Рубрикатора, здійснювати підготовку випусків до друку, а й своєчасно інформувати бібліотечну спільноту про наступні етапи і плани укладання, оновлення, удосконалення певних розділів і підрозділів, підтримання їх в актуальному стані тощо. Цим самим забезпечуватиметься виконання пункту шостого постанови Інформаційно-бібліотечної ради НАН України від 10.02.94 р.: «матеріали про хід роботи щодо удосконалення класифікації наук та бібліотечно-бібліографічної класифікації систематично публікувати у журналі «Бібліотечний вісник» [9, с. 2]. Спеціалісти відділу систематизації заінтересовані у тому, щоб поділитися накопиче-

ним досвідом щодо прийняття та реалізації методичних рішень у процесі упорядкування каталогів, систематизації надходжень. А взагалі, НБУВ спроможна надавати методичну допомогу бібліотекам України, зокрема книгозбірням НДУ НАН України, з широкого кола питань використання класифікаційних систем. Адже наша установа має статус національної, тобто вона є провідним державним культурним, освітнім, науково-інформаційним закладом, одна з функцій якого – методичне забезпечення вирішення питань бібліотекознавства, бібліографознавства тощо. Особливо актуальною, на наш погляд, є інформація про вирішення складних питань систематизації документів, деталізації певних рубрик, визначення місця новітніх явищ, процесів, предметів у структурі розділів Рубрикатора, які охоплюють усі галузі наукового знання.

Наприклад, у зв'язку з постійним зростанням надходжень з питань сертифікації продукції виникла необхідність розроблення відповідних рубрик у розділах технічних наук. Раніше термін «сертифікація» у цих розділах був відсутнім. Спочатку ми прийняли методичне рішення про відкриття у розділі «Ж Техніка і технічні науки» рубрики «Ж609.002 Сертифікація продукції» (за аналогією з рубрикою «Ж609.001 Класифікація, номенклатура і асортимент продукції»). Таким чином, уможливилась побудова подібних рубрик у будь-якому розділі технічних наук приєднанням закінчення 002 до індексів, утворених за допомогою типового поділу – 9 (Продукція. Товарознавство). Так, у підрозділі «К5 Загальна технологія машинобудування» відкрито рубрику «К5-900.2 Сертифікація продукції машинобудування і обробки металів».

Рубрикатор постійно доповнюється термінами та поняттями, які означають нові матеріали, вироби. Наприклад, рубрика підрозділу «М2/7 Виробництва легкої промисловості» у базовому виданні мала вигляд:

М387.2 Производство изделий для лечебных целей

Лечебное белье, вязаные кровеносные сосуды и др.

У Рубрикаторі вона набула такого вигляду:

М387.2 Виробництво трикотажних виробів медичного призначення

Санітарно-гігієнічні вироби (лікувальна білизна тощо); лікувально-профілактичні вироби (перев'язувальний матеріал, фільтри для переливання крові, плазми тощо, панчішно-шкарпеткові вироби для лікування варикозного розширення вен, радикулітів тощо); хірургічні вироби для внутрішнього протезування (сітчасті полотна для фіксування внутрішніх органів, в'язані кровоносні судини тощо)

Деякі нові поняття з'являються у Рубрикаторі одночасно у різних розділах. Так, термін «геотекстиль» отримав місце під рубрикою «М377.9 Інші текстильні тканини» (підрозділ «М3 Текстильне виробництво»). Під цим індексом збирається література з виробництва геотекстилю та його властивостей. Література з використання геотекстилю в окремих галузях народного господарства збирається у відповідних розділах Рубрикатора. Наприклад, розділ «Н Будівництво» має рубрику, під якою збирається література з використання геотекстилю як матеріалу для зміцнювання ґрунтів:

Н581.308 Конструктивні методи зміцнення ґрунтів

Металеві шпунтові стінки армування ґрунтів сітками з полімерів; ґрунт в обоймі; ґрунтові подушки та відсипки; ґрунтові та піщані палі; армування ґрунтів нетканими матеріалами; армування ґрунтів геосинтетичними матеріалами; армування ґрунтів сітками з полімерів; геокомпозити; геомати; геомембрани; георешітки; геосинтетичні глиномати; геосітки; геотекстиль

Тлумачний словник до розділу містить пояснення цього терміна:

«Геотекстиль – проникний полімерний матеріал (тканинний, нетканинний або трикотажний), який використовують у геотехнічних і цивільних будівельних спорудах».

Таким чином, на сьогоднішній день, відбувається трансформація бібліотечно-інформаційної діяльності інноваційного характеру, особливо це стосується створення та розвитку україномовних бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем. Це зумовлено, у першу чергу, свідомим, професійним розумінням необхідності проведення робіт з перекладу, адаптації та модернізації класифікаційних систем, виробництва інших держав, задля оптимального їх використання на теренах України.

Робота, що проводилась, проводиться і буде проводитись у НБУВ, націлена на формування дійсно робочих таблиць класифікації у широкому розумінні цього слова. Рубрикатор, як окремо видане фізичне відображення робочих таблиць НБУВ націлений на адекватне висвітлення усього роз-

маїття Генерального систематичного каталогу бібліотеки, враховуючи динаміку знань та термінологічне оновлення понятійного апарату сучасних галузей життя [12, с. 19–20].

Враховуючи ж статус та значення НБУВ, з огляду на кількісну та якісну характеристику її фонду, можна говорити про реальне уможливлення використання класифікаційних та методичних рішень, представлених у відповідних випусках Рубрикатора, обласними і центральними міськими бібліотеками, районними і сільськими бібліотеками, бібліотеками вишів, середніх спеціальних навчальних закладів, шкіл, профспілкових, академічних, медичних та сільськогосподарських установ (розділи суспільних наук), а також бібліотеками загальнодержавного рівня – бібліотеками, котрі за часів СРСР користувались і (сьогодні у переважній більшості також) користуються ББК, класифікацією, на основі повного варіанта якої і були сформовані робочі таблиці НБУВ для наукових бібліотек. Тому хотілося б запросити колег-систематизаторів з інших бібліотек до обговорення загальних проблем, пов'язаних з розвитком класифікаційних систем, зі створенням та удосконаленням розвинутих лінгвістичних засобів упорядкування і розкриття знань, які повністю відповідають основній функції інформаційно-пошукової мови – задовольняти потреби користувачів у необхідній інформації та служити актуальним засобом орієнтування у вітчизняному інформаційному просторі.

Список використаних джерел

1. *Альтшуллер В. А., Сукиасян Э. Р.* Систематический каталог : проблемы и перспективы / В. А. Альтшуллер, Э. Р. Сукиасян // Систематический каталог : вопросы теории и практики. – М. : ГБЛ, 1981. – С. 6–40.

2. Ж Техніка і технічні науки у цілому / А. Г. Бровкін, Н. О. Артюшенко, С. В. Галицька, І. А. Зарічняк ; голов. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – 239 с. – (Рубрикатор Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського).

3. 381 Кібернетика, 397 Інформаційна та обчислювальна техніка / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; [К. В. Лобузіна (канд. техн. наук, авт.-уклад.) та ін. ; голов. ред. О. С. Онищенко, акад. НАН України]. – К., 2011. – 249 с. – (Рубрикатор Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського).

4. К Технологія металів. Машинобудування. Приладобудування / Н. О. Артюшенко, А. Г. Бровкін (кер.), С. В. Галицька, І. А. Зарічняк (відп. за вип.); НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; голов. ред. О. С. Онищенко. – К. , 2005 – 587 с. – (Рубрикатор Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського).

5. М1 Технологія деревини / Н. О. Артюшенко, А. Г. Бровкін (кер.), С. В. Галицька, І. А.Зарічняк (відп. за вип.); НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; голов. ред. О. С. Онищенко. – К., 2006 – 198 с. – (Рубрикатор Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського).

6. М2/7 Виробництва легкої промисловості: підрозділ / Н. О. Артюшенко ; голов. ред. О. С. Онищенко; НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – К., 2007. – 374 с. – (Рубрикатор Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського).

7. М8 Поліграфічне виробництво : підрозділ / Н. О. Артюшенко [та ін.] ; голов. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – К., 2008. – 196 с. – (Рубрикатор Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського).

8. М9 Фотокінотехніка / А. Г. Бровкін [та ін.] ; голов. ред. О. С. Онищенко; НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – К. : [б. в.], 2009. – 227 с. – (Рубрикатор Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського).

9. Матеріали розширеного засідання Інформаційно-бібліотечної ради НАН України : питання перегляду класифікації наук, удосконалення ББК, організації централізованої каталогізації друкованої продукції в Україні / уклад. : І. А. Зарічняк, А. А. Свобода ; наук. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, ЦНБ ім. В. І. Вернадського. – К., 1994. – 28 с.

10. Н Будівництво / авт. кол. : А. Г. Бровкін (канд. іст. наук, кер.), С. В. Галицька, І. А. Зарічняк (відп. за вип.), В. А. Якушко ; голов. ред. О. С. Онищенко, акад. НАН України ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – 598 с. – (Рубрикатор Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського).

11. *Сенченко М.* На черзі кооперативна каталогізація / М. Сенченко // Вісн. Кн. палати. – 1997. – № 8. – С. 3.

12. *Сербін О.* «Рубрикатор НБУВ»: історія започаткування та структурний аналіз / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2008. – № 1. – С. 17–20.

13. *Сербін О. О.* Використання бібліотечно-бібліографічних класифікацій в Україні: сучасний стан та тенденції розвитку / О. О. Сербін // Наук. пр. Нац. б-ки ім. В. І. Вернадського. – 2007. – Вип. 19. – С. 77–83.

14. Таблиця етнічних типових поділів / авт.-уклад. А. Г. Бровкін, Л. В. Головіна, І. А. Зарічняк ; голов. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – К., 2007. – 284 с. – (Рубрикатор Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського).

15. Таблиці територіальних типових поділів / І. І. Багрій, А. Г. Бровкін (кер.), Л. В. Головіна, І. А. Зарічняк (відп. за вип.); НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; голов. ред. О. С. Онищенко. – К., 2004 – 769с. – (Рубрикатор Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського).

16. Універсальна десяткова классифікація : у 2 кн. Кн. 1. Таблиці : пер. з англ. /голов. ред. М. І. Сенченко ; USD Consortium, Кн. палата України. – К. : Кн. палата України, 2000. – 932 с.

УДК 025:050(100):026

Ніна Малолєтова,
наук. співробітник НБУВ

Олена Полякова,
гол. бібліотекар НБУВ

Централізоване комплектування зарубіжними періодичними виданнями бібліотек мережі НАН України: історичний огляд

У статті висвітлюються основні етапи розвитку та нинішній стан централізованого комплектування бібліотек мережі НАН України зарубіжними періодичними виданнями як найбільш оперативного джерела інформації. Особлива увага приділяється визначенню критеріїв відбору журналів для забезпечення інформаційних потреб учених.
Ключові слова: НБУВ, централізоване комплектування, джерела комплектування, зарубіжні періодичні видання, науково-дослідні установи НАН України.

The article features some aspects of history, the main stages of organization, realization, development and promotion of the centralized acquisition of the network of the academic libraries by the foreign periodicals as the most updated source of information.
Special attention is focused on the search for criteria of the journals' selection to provide scholars' and researchers' informative needs.
Keywords: foreign periodicals; centralized acquisition; acquisition sources; scientific information; research institutions of the National Academy of sciences of Ukraine.

Одним із найважливіших завдань головної книгозбірні країни було, є і залишається забезпечення вчених зарубіжними публікаціями з усіх напрямів наукових досліджень, які проводяться в науково-дослідних установах НАН України. З цією метою ще на початку лютого 1934 р. у структурі Бібліотеки було утворено Бюро міжнародного книгообміну, яке згодом (у 1937 р.) реорганізували у відділ комплектування іноземною літературою (ВКІЛ). До його складу входили підрозділи передплати на зарубіжні журнали і монографії та міжнародного книгообміну.

Тематика досліджень науково-дослідних установ (НДУ), основні напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук на певний період, визначені державою та Академією наук, є найважливішими чинниками централізованого комплектування бібліотечних фондів зарубіжною літературою. Пріоритетна роль тут належить періодичним виданням як основному і найоперативнішому джерелу інформації. Формування фонду періодичних видань НБУВ, бібліотек НДУ НАН України здійснюється з урахуванням:

- корегування політики комплектування відповідно до фундаментальних досліджень НАН України;
- зміни у політичному та соціально-економічному житті суспільства;
- урізноманітнення джерел комплектування, впровадження у практику роботи нових інформаційних технологій.

Як відомо, заснування та становлення Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) проходило в надзвичайно складних умовах. У колишньому СРСР, де панувала більшовицька ідеологія, важко було виробити механізм формування бібліотечних фондів іноземною літературою, спираючись на кращий світовий досвід. Проте, впродовж понад 90-річного існування, на всіх етапах свого історичного розвитку, Національна книгозбірня розробляла і впроваджувала в життя власні концепції, форми і методи роботи в цій галузі.

Упродовж організаційного періоду (1918–1922 рр.) Бібліотекою відпрацьовувалася ідея складу наукового фонду та міжнародної діяльності, у т. ч. у сфері закупівлі літератури й книгообміну, який в умовах відсутності незалежного фінансування мав стати важливим джерелом одержання зарубіжної літератури.

На початку 20-х рр. Бібліотека для одержання нових іноземних видань використовувала різні джерела і можливості. Значна частина літератури надходила централізовано через Центральну міжвідомчу комісію із закупівель і розподілу іноземної літератури (КОМІНОЛІТ), утворену 1921 р. у Москві; частково у складі книжкових зібрань та окремих видань націоналізованих або ліквідованих установ, безгос-

подарних приватних колекцій, а також дарунків і купівлі. Як правило, це були випадкові й розрізнені книжкові зібрання дореволюційних років.

З 1922 р. окремі відомства СРСР, у т. ч. Народний комісаріат освіти, одержують право самостійно закуповувати зарубіжні видання у межах виділених їм лімітів під контролем Народного комісаріату зовнішньої торгівлі через посередництво спеціальної комісії з закупівлі у Берліні та Лондоні. Систематичне комплектування зарубіжною літературою почало налагоджуватися лише наприкінці 1922 р.

У 1923 р. фонди Всенародної бібліотеки України (ВБУ – назва бібліотеки у 20-ті роки минулого століття) налічували вже 3397 прим. зарубіжних видань, зокрема журналів – 2525, книг – 457. У звітах за 1924–1925 рр. кількість надходжень вітчизняних і зарубіжних видань не розмежовувалася. Наводилися загальні дані про те, що шляхом придбання і через Народний комісаріат освіти УСРР, і безпосередньо впродовж звітного періоду Бібліотека одержала 4981 кн. од. У цей час до ВБУ щорічно надходило 175 назв зарубіжних журналів, у т.ч. з Англії – 26, Франції – 25, Німеччини – 85.Замовлення на зарубіжну літературу виконували фірма «Аркос» у Лондоні та її відділення у Берліні, німецькі фірми «Келлер», «Лоренц», «Майснер», «Гаррассовіц» і французька «Ашетт».

З 1927 р. Всесоюзне об'єднання «Міжнародна книга» виступає посередником ВБУ у придбанні зарубіжної літератури, а також у розповсюдженні українських видань за кордоном [1].

Централізоване комплектування зарубіжною літературою бібліотек академічної мережі було започатковано у 1934 р. і в різні відрізки часу мало свої особливості відповідно до тематики фундаментальних досліджень Академії наук. Здійснювалося воно впродовж тривалого часу за основними джерелами комплектування: передплатою за рахунок валютних асигнувань (валютна передплата), через міжнародний книгообмін (МКО) тощо.

У 1939–1940 рр. ВКІЛ готував зведені каталоги нових надходжень, з друку виходили списки передплаченої літератури та видань, які надходили через МКО. У додатку до журналу «Вісник АН УРСР» друкувалися списки одержаних монографій. Велику допомогу Бібліотеці при комплектуванні зарубіжною літературою надавали відомі українські вчені О. О. Богомолець, М. М. Гришко, М. М. Крилов, А. Ю. Кримський, О. В. Палладін, Є. О. Патон та ін.

До Великої Вітчизняної війни відділ комплектування іноземною літературою обслуговував 24 наукові академічні установи. На початку 1936 р. Бібліотека мала 674 партнери з МКО, а протягом року вдалося започаткувати книгообмін ще з 310 організаціями. Наприкінці 1940 р. їх кількість зростає до 1700. Проте у першому півріччі 1941 р. у зв'язку з ускладненням міжнародної обстановки припинилися книгообмінні контакти з 800 партнерами з Європи [2].

Війна перервала налагоджені безпосередні книгообмінні зв'язки Бібліотеки. Проте, незважаючи на всі труднощі воєнного часу, евакуацію до Уфи, вона докладала максимум зусиль, щоб забезпечувати вчених евакуйованих академічних інститутів новою зарубіжною літературою. Вже з травня 1942 р. інтенсивно запрацювала Бібліотечна рада АН УРСР, допомагаючи Бібліотеці в науково-організаційних питаннях щодо передплати іноземних журналів і проведення міжнародного книгообміну.

Організовував передплату іноземної літератури для Бібліотеки Книжковий відділ АН СРСР через В/О «Міжнародна книга», а всі операції, пов'язані з міжнародним книгообміном, з другої половини 1941-го і до середини 1944 р., проводилися через посередництво Всесоюзного товариства культурних зв'язків із закордоном (ВТКЗ), а наприкінці 1944-го – через Державну бібліотеку СРСР ім. В. І. Леніна. Вже у липні 1942 р. Книжковий відділ надсилає циркулярні листи до Уфи з повідомленням про те, що розпочато постачання евакуйованих інститутів АН УРСР літературою, яка надійшла за передплатою та через МКО [3].

У квітні 1943 р. Рада народних комісарів СРСР виділила додатково 12 тис. інв. крб. на передплату літератури з-за кордону. За перше півріччя 1943-го надійшло всього 2850 зарубіжних видань [4].

У 1946 р. ВКІЛ поновлює інформаційно-бібліографічну роботу щодо надходження зарубіжної періодики. Зокрема, було підготовлено перелік, який охоплював журнали, одержані мережею академічних бібліотек у 1945 р.: 619 назв журналів, з них 586 – одержаних за валютну передплату і 33 назви – через МКО. На той час до списку централізованого комплектування входило 33 науково-дослідні установи АН УРСР і тільки три з них були іногородніми (дві – з Харкова, одна – з Полтави) [5]. Аналіз згаданого списку журналів дає підстави для таких висновків:

- передплачувалися журнали з США, Англії, Канади, Швеції, Франції і навіть з Німеччини; найбільша передплата була зі США (239 назв), з Німеччини – тільки 3 назви;
- тематика передплачуваних журналів охоплювала всі галузі знань, найбільше передплачувалося технічних (57 назв) та медичних (53 назви) журналів;
- у списку відображені назви, які користуються попитом і сьогодні – «Nature» (для 5 установ),

«Science» (для 4 установ), «Mechanical Engineering» (для 4 установ), «Soil Science» (для 4 установ);
- із 33 НДУ АН УРСР більшість зберегли свої назви і донині, наведені сигли не відповідають теперішнім, лабораторії реорганізовані в інститути.

У 1952–1953 рр. ВКІЛ фактично не працював, передплатою літератури за валютні асигнування займався один співробітник, який виконував також деякі функції МКО і входив до складу відділу комплектування [6].

З 1955 р. влада організує передплату журналів через «Союзпечать» з соціалістичних країн, а також найбільш авторитетних журналів з інших країн, які репродукувалися і перекладалися в СРСР. Передплату журналів через «Союзпечать» у мережі академічних бібліотек кожна установа робила самостійно.

Особлива увага питанням поповнення фондів НБУВ і бібліотек НДУ Академії наук УРСР почала приділятися з другої половини 50-х рр. минулого століття, коли Уряд СРСР розробив велику програму розширення міжнародних зв'язків, доступу до науково-технічної інформації з метою використання передового зарубіжного досвіду. Під цей проект виділялися достатні валютні кошти, створювалися сприятливі умови і для МКО. У 1956 р. Бібліотека одержала право безпосереднього книгообміну з усіма зарубіжними країнами. Водночас у складі Бібліотеки відновив роботу ВКІЛ, основними завданнями якого було визначено:
- цілеспрямоване комплектування загальних фондів Центральної наукової бібліотеки (ЦНБ) АН УРСР;
- комплектування фондів бібліотек наукових установ АН УРСР шляхом міжнародного книгообміну та валютної передплати (централізоване комплектування);
- інформаційно-бібліографічна робота з поліпшення пошуку нової зарубіжної літератури (книги, періодичні видання);
- пропаганда, розповсюдження за кордоном української наукової книги шляхом міжнародного книгообміну.

Як свідчить нижченаведена діаграма, у перше повоєнне десятиліття основним джерелом комплектування зарубіжною літературою була передплата за рахунок валютних асигнувань – надходження через МКО у 1949–1955 рр. становили 20–33 %.

У відділі активізувалася також інформаційно-бібліографічна робота. Проаналізувавши систематичний покажчик іноземних журналів, одержаних за 1957 р., можна легко виокремити зміни, які відбулися за 12 років у комплектуванні фондів за-

рубіжною літературою не тільки в НБУВ, а й у бібліотеках НДУ АН УРСР, а саме:
- відображено майже 2 тис. назв зарубіжних журналів;
- розширилася географія одержання періодики не тільки з європейських країн (Болгарія, Польща, Угорщина, Італія, Норвегія, Туреччина та ін.), а й з усього світу (КНДР, Бразилія, В'єтнам, Індія, Японія, Австралія та ін.);
- за рахунок централізованого комплектування іноземну літературу отримували вже 43 науково-дослідні установи, до 34 київських академічних установ приєдналися три із Харкова, дві – зі Львова, одна – з Полтави, дві – з Криму, одна – з Дніпропетровська;
- систематичний покажчик, крім списку журналів, забезпечений допоміжним апаратом (адреси й умовні позначення бібліотек, алфавітний покажчик галузей знань);
- у Бібліотеці зросли вимоги до якості підготовки інформаційно-бібліографічних праць [7].

60-ті роки XX ст. були періодом стабільного функціонування НБУВ у галузі централізованого комплектування зарубіжною літературою, зокрема періодичними виданнями, а також нарощування нею науково-інформаційного потенціалу. У 1961 р. мережа наукових установ АН УРСР складалася з 54 установ, а у 1969-му вона розростається до 63, на комплектування бібліотечних фондів яких регулярно виділялися валютні асигнування (на 1961-й – 37 тис. інв. крб, на 1969 р. – 50 тис. інв. крб) [8].

Комплектування зарубіжною науковою літературою загальних фондів Бібліотеки та фондів її спеціалізованих залів і відділів відбувалося шляхом міжнародного книгообміну, валютної передплати через «Міжнародну книгу», передплати журналів, газет

через «Союздрук» та купівлі за радянські карбованці книг соціалістичних країн у спеціалізованих книгарнях «Дружба». У ці роки фонди Бібліотеки, її структурних підрозділів поповнювалися енциклопедичними, довідковими, бібліографічними виданнями, монографічними працями, новими журналами з різних галузей знань. Все робилося відповідно до профілю комплектування Бібліотеки зарубіжною літературою.

Кількість назв журналів, передплачених за валютні асигнування у цей період, коливається від 874 назв (1282 компл.) у 1962-му, до 730 (858 компл.) – у 1969 р. Зменшення обсягів передплати журналів пояснюється переведенням з валютної передплати 160 назв недорогих журналів на обмін, тобто координацією джерел комплектування і скороченням дублетності (два примірники для Києва, третій – для інших міст України). Вивільнені кошти використовувалися ВКІЛ для закупівлі цінних енциклопедичних, довідкових видань, а також монографій з актуальної проблематики. Репродуковані журнали і ті, що перекладалися в СРСР, передплачувалися кожною бібліотекою академічної мережі децентралізовано, вони надходили з великим запізненням (6–10 місяців), що негативно відбивалося на оперативності отримання інформації та обслуговуванні читачів. Тому ВКІЛ робив все можливе, щоб одержувати принаймні по одному примірнику оригіналів цих журналів для бібліотек наукових установ АН УРСР шляхом МКО або передплати за рахунок валютних асигнувань.

Одночасно зростала і передплата Бібліотекою видань соціалістичних країн через «Союзпечать»: із 141 назви у 1960-му до 285 назв у 1969 р.

У цей період активізуються і міжнародні книгообмінні зв'язки Бібліотеки, їх кількість зросла на 570 установ (1960-й – 910 партнерів з МКО, 1969 р. – 1480). Частка МКО від загального надходження літератури впродовж десятиріччя коливалася від 45 % (1807 комплектів, з них 934 для НБУВ) у 1960-му до 57,7 % (3717 комплектів, з них 1850 для НБУВ) у 1969 р.

Рамки МКО значно розширювалися завдяки постійному і достатньому фінансуванню відправлень видань за кордон, зростанню кількості і якості друкованої продукції видавництва «Наукова думка», можливостям виконання замовлень партнерів на конкретні видання, а також великому обсягу мікрофільмування та фотокопіювання видань з фондів Бібліотеки для численних замовлень від установ США, Канади, Польщі та інших країн.

У 1961 р. з метою пропаганди та більш широкого розповсюдження української радянської наукової книги, періодичних видань АН УРСР започатковується розсилка друкованих рекламних матеріалів (проспектів, листівок, вкладок та ін.), списків і друкованих карток на нові книги до наукових установ, бібліотек зарубіжних країн.

ВКІЛ розробляє власну методику централізованого комплектування зарубіжною літературою, яке здійснювалося на основі одночасного прийому щорічних замовлень бібліотек НДУ АН УРСР, а також підрозділів Бібліотеки шляхом валютної передплати і МКО. Продовжувалася активна робота зі скорочення дублетності оригіналів журналів розвинутих капіталістичних країн (максимальна кількість – три для всієї мережі академічних бібліотек), заповнення прогалин (по валютній передплаті рекламації журналів надсилалися до В/О «Міжнародна книга» кожні два місяці, одночасно здійснювався суворий контроль за одержанням рекламованих видань). Упродовж 1965–1966 рр. ВКІЛ доклав значних зусиль, щоб заповнити прогалини, котрі утворилися внаслідок пожежі у Бібліотеці 1964 р. Зокрема, через МКО у 1967–1970 рр. вона одержала понад дві тисячі примірників журналів.

Багато робилося Бібліотекою і щодо розширення репертуару зарубіжних журналів. У 1963–1968 рр. шляхом книгообміну було додатково одержано приблизно 1700 річних комплектів періодики, переважна більшість якої вперше надійшла до фондів академічних бібліотек, у т. ч. майже 1100 комплектів з соціалістичних країн, а понад 700 – знято з валютної передплати і переведено на книгообмін. Завдяки таким крокам наукові установи АН УРСР змогли передплатити нові цінні зарубіжні журнали з різних галузей знань [9].

У січні 1962 р. Президія АН УРСР ухвалила «Положення про міжнародний книгообмін Академії наук Української РСР» з урахуванням змін, що сталися після 1956 р. Саме того року було затверджене аналогічне положення, яким Бібліотеці вперше у повоєнні роки надавалося право безпосереднього книгообміну з зарубіжними країнами. З метою забезпечення науково обґрунтованого комплектування зарубіжною літературою ВКІЛ у другій половині 60-х рр. порушує перед дирекцією Бібліотеки питання про необхідність створення при секторі валютної передплати та інформації групи бібліографічного пошуку для фронтального перегляду інформаційно-бібліографічних джерел і відбору видань для замовлення. Одночасно керівництво Бібліотеки звертається до Бібліотечної ради Президії АН УРСР з клопотанням про утворення експертної комісії у складі провідних вчених АН УРСР для розгляду та вирішення питань щодо доцільності одержання того чи іншого зарубіжного видання.

За цими кроками робилися наступні, зокрема, удосконалювалося цілеспрямоване комплектування зарубіжними періодичними виданнями бібліотек мережі АН УРСР, що значною мірою забезпечувалося розгорнутою інформаційно-бібліографічною та науково-методичною роботою. ВКІЛ розробляє численні інструктивні матеріали, пропонує власну модель комплектування бібліотек журналами, його основні принципи: науковість, відносна повнота, оперативність та координація.

Підготовлені ВКІЛ дані Бібліотека подавала до всесоюзних зведених каталогів: Всесоюзної державної бібліотеки іноземної літератури (ВДБІЛ), Державної науково-технічної бібліотеки (ДНТБ СРСР), а також до республіканського зведеного каталогу зарубіжних журналів, який готувала Державна республіканська бібліотека ім. КПРС. У жовтні 1968 р. відділ приступив до розроблення «Зведеного профілю комплектування академічних бібліотек», проект якого розіслали усім науковим установам АН УРСР. До його обговорення залучалися і підрозділи Бібліотеки.

У 1970–1980 рр. ВКІЛ продовжує активно опікуватися удосконаленням централізованого комплектування зарубіжною періодикою як фондів Бібліотеки, так і фондів книгозбірень НДУ, зокрема, бралася до уваги, насамперед, їх відповідність цілям і завданням фундаментальних і прикладних досліджень АН УРСР. Слід наголосити, що у цей період відбувалося подальше розширення мережі науково-дослідних установ (у 1970-му – 64 установи, у 1980-му – 78, у 1989 р. – 90). Відповідно збільшувалися і валютні асигнування на придбання зарубіжної періодики. Крім того, дедалі динамічніше зростали ціни на міжнародному книжковому ринку (у 1970-му було виділено 51 тис. інв. крб, у 1980-му – 125 тис. інв. крб, у 1989 р. – 435 тис. інв. крб). Протягом 70-х рр. кількість назв передплачених видань залишалася майже незмінною (у 1970-му передплачено 895 назв (1046 компл.), у 1979 р. – 876 назв (1068 компл.). У наступному десятиріччі мало місце істотне збільшення коштів на щорічні передплати журналів та цільову закупівлю книг. Особливо це відчули НДУ, зайняті розробленням проблематики з фізико-хімічної біології та біотехнології. На 1990 р. було передплачено вже 1596 річних комплектів журналів. Щодо кількісного надходження видань у цей період див. табл. 1 [10].

У 1974 р. СРСР припиняє репродукування більшості зарубіжних журналів, їх виключають з каталогів «Союзпечати». У зв'язку з цим Президія АН УРСР виділяє додатково 52 тис. інв. крб на придбання літератури для НБУВ і бібліотек НДУ АН УРСР. Бібліотеці дісталось 7,6 тис. інв. крб. Серед інститутів

Таблиця 1

Надходження літератури шляхом централізованого комплектування

Рік	Міжнародний книгообмін			Валютна передплата		
	Надійшло літератури всього (у т.ч. журналів)	Для ЦНБ, журналів	Для НДУ, журналів	Надійшло літератури всього (у т.ч. журналів)	Для ЦНБ, журналів	Для НДУ, журналів
1976	59 064(42 824)	13 705	29 119	20 356(14 872)	2224	12 648
1979	49 896(41 090)	12 924	29 166	18 831 (14 906)	2089	12 817
1980	50 739 (39 987)	12 461	27526	19 218 (13 931)	2055	11 876
1983	41 320 (32 763)	10 918	21845	15 640 (11 101)	1423	9 678
1986	41 608 (31 984)	10 722	21 262	15 698 (11 583)	1484	10 099
1989	42 464 (30 112)	9709	20 403	21 135 (16 332)	1980	14 352

найбільше коштів отримали Інститут електрозварювання (1,4 тис. інв. крб), Інститут кібернетики (1,3 тис. інв. крб), інші НДУ – від 800 до 1,1 тис. інв. крб.

У цей період активізуються також книгообмінні зв'язки Бібліотеки (на 1.01.1971 р. налічувалося 1531 партнер, на 1.01.1980 р. – 1771, на 1.01.1989 р. – 1783 партнери). МКО стає основним джерелом централізованого комплектування зарубіжною літературою бібліотек мережі АН УРСР. Зростанню надходжень через МКО сприяли нарощування обсягів друкованої продукції видавництвом «Наукова думка», можливість надсилати через обмін книжкову продукцію інших видавництв України, регулярні поштові відправлення за кордон. Крім того, ВКІЛ активно використовував для МКО видання з резервного фонду Президії АН УРСР.

Проводилася значна робота з удосконалення моделі централізованого комплектування зарубіжної літератури, зокрема періодичними виданнями, а також з вироблення чітких критеріїв їх відбору. Для більш раціонального використання валютних коштів і можливостей МКО Президія АН УРСР у лютому 1970 р. затвердила експертну комісію з представників 11 відділень трьох секцій АН УРСР, яка мала опікуватися, насамперед, виробленням рекомендацій для замовлення нових видань. До складу комісії увійшли 42 особи, серед них: шість академіків, сім членів-кореспондентів, 17 докторів і 12 кандидатів наук, які координували замовлення бібліотек НДУ АН УРСР з метою уникнення зайвої дублетності, узгоджували замовлення академічних установ щодо валютної передплати, щомісячно переглядали картотеку нових видань, яку створював підрозділ бібліографічного пошуку ВКІЛ. У цей час з Бібліотекою плідно співпрацювали такі видатні українські вчені, як П. Г. Борзяк, М. Ф. Гулий, Д. В. Затонський, А. І. Кіпріанов, Б. М. Малиновський, Г. В. Самсонов, Р. Г. Симоненко, Р. Г. Чаговець та ін.

Одночасно велика увага приділялася вивченню ефективності використання зарубіжної періодики.

11 червня 1971 р. Президія АН УРСР ухвалює постанову «Щодо підвищення ефективності використання зарубіжних журналів у наукових установах АН УРСР». Такий крок був зумовлений тим, що репродуковані журнали продовжували надходити із запізненням на 3–4 місяці. Відповідно до цієї постанови, Бібліотека у 1972 р. укладає угоду з УкрНДІНТІ Держплану УРСР щодо централізованого ксерокопіювання журналів, які надходили по валютній передплаті. Проте плідного співробітництва з УкрНДІНТІ не склалося через відсутність у нього потрібних виробничих потужностей. Замовлення Бібліотеки 1972 р. було виконано лише на 40,8 % (розмножено 1734 номери при замовленні 4300 номерів). Постійні порушення термінів ксерокопіювання призводили до затримки передачі валютних журналів науковим установам, що викликало невдоволення інститутів, для яких передплачувалися ці видання. Крім того, якість ксерокопій не завжди була задовільною, деякий час вони надходили незброшуровані і це ускладнило роботу ВКІЛ щодо їх передачі установам Академії наук України. У 1973 р. ксерокопіювалися лише журнали, передплачені Бібліотекою, тому наступного року договір з УкрНДІНТІ довелося розірвати.

1978 р. у Бібліотеці на базі Редакційно-видавничого відділу організовується ксерокопіювання змісту 145 назв оригіналів журналів, які надходили по валютній передплаті для 24 інститутів, з виготовленням у подальшому повного тексту статей, які становили для них інтерес. На жаль, це також себе не виправдало, адже лише Головна астрономічна обсерваторія (Київ) та Фізико-технічний інститут (Донецьк) повноцінно змогли скористатися такою послугою.

З метою удосконалення централізованого комплектування та з'ясування стану інформаційного забезпечення зарубіжними періодичними виданнями мережі академічних бібліотек була проведена велика робота з виявлення журналів, які раніше не надходили до ЦНБ. Зокрема, ретельно аналізувався за розділами знань міжнародний довідник «Ulrich's International Periodicals Directory». Всі журнали за профілем наукової діяльності АН УРСР, які не надходили до академічних бібліотек, були виділені і зафіксовані у спеціальних картотеках. У процесі такого дослідження вдалося виявити кількість одержуваних періодичних видань за галузями знань, повноту комплектування ними відповідно до загальної кількості у довіднику, а також перелік журналів необхідних для доукомплектування.

Після відповідних консультацій з членами експертних комісій упродовж 1971–1975 рр. через валютну передплату і міжнародний книгообмін було замовлено майже 500 назв журналів, які раніше не надходили до фондів бібліотек АН УРСР, і понад 2000 назв взято на облік для майбутніх замовлень.

Упродовж 70–80-х рр. розроблялися нові та удосконалювалися чинні інструктивно-методичні матеріали, які регламентували діяльність ВКІЛ. Бібліотечна рада Президії АН УРСР у 1971 р. ухвалила «Зведений профіль комплектування Центральної наукової бібліотеки і бібліотек наукових установ Академії наук УРСР зарубіжною літературою», а вчена рада Бібліотеки – «Положення про комплектування фондів ЦНБ АН УРСР зарубіжною літературою». Також були підготовлені інструкції з усіх технологічних процесів комплектування.

У рамках наукових тем Бібліотеки «Інформаційно-бібліографічне забезпечення комплексних досліджень в АН УРСР», «Закономірності формування фондів бібліотек АН УРСР» у 1973–1977 рр. співробітники ВКІЛ брали активну участь у дослідженні питань, пов'язаних з використанням зарубіжних періодичних видань як у фондах НБУВ, так і бібліотек НДУ АН УРСР. Результати цих досліджень сприяли розробленню наукових засад координації комплектування, принципів функціонування єдиного книжкового фонду академічних бібліотек, а також координації комплектування зарубіжною літературою найбільших бібліотек Києва.

Цілеспрямованому комплектуванню бібліотек мережі АН УРСР сприяла активна інформаційно-бібліографічна робота ВКІЛ. Адже саме в цей період була сформована зведена алфавітна картотека зарубіжних періодичних видань, які надходили до ЦНБ, ЛНБ ім. В. Стефаника, до бібліотек НДУ АН УРСР у централізованому порядку. ВКІЛ брав участь у зведених загальносоюзних і республіканських каталогах зарубіжних періодичних видань. Силами співробітників відділу вдалося підготувати анотований покажчик «Информационно-библиографическая периодика зарубежных стран в фондах библиотек АН УРСР» з докладною характеристикою понад 400 назв журналів, який побачив світ у видавництві «Наукова думка» 1975 р. Завдяки ініціативі ВКІЛ було відкрито постійну рубрику «Нові надходження зарубіжної наукової літератури» у журналі «Вісник АН УРСР», де друкувалася анотована інформація про найбільш цінні нові періодичні і довідкові видання, які надходили до бібліотек мережі АН УРСР. Крім того, постійно організовувалися виставки нових надходжень у залі періодичних видань. Було укладено зведений каталог «Зарубежные периодические издания в фондах

ЦНБ и библиотек научных учреждений АН УССР (1665–1975 гг.)» у 5-ти томах. З 1986 р. готувався систематичний покажчик «Зарубежные периодические издания, заказанные библиотеками АН Украины по валютной подписке», який виходив щорічно і перед новим передплатним роком це видання отримувала кожна бібліотека мережі академічних установ.

Вважаємо за необхідне більш докладно зупинитися на характеристиці саме зведеного каталогу. Робота над ним тривала упродовж п'яти років, що дало змогу вперше в Україні видати ретроспективний універсальний зведений каталог зарубіжної періодики за період, який охоплює понад 300 років. Для його підготовки повністю використано каталоги періодичних видань ЦНБ, ЛНБ ім. В. Стефаника та 67 НДУ АН УРСР. У процесі роботи над Каталогом накопичилось багато матеріалу, котрий дав змогу внести низку редакційних правок до генерального каталогу періодичних видань і самої Бібліотеки. Протягом 1983–1987 рр. видавалися п'ятирічні кумуляції каталогу за 1976–1980 і 1981–1985 рр.

Ретельний відбір літератури для замовлення великою мірою забезпечувався експертною комісією вчених АН УРСР, яка спиралася у своїй діяльності на напрацювання підрозділу бібліографічного пошуку. Велика увага приділялася також вивченню ефективності використання журналів як у ЦНБ, так і у бібліотеках НДУ АН УРСР.

У 1985–1987 рр. Бібліотека вперше провела дослідження використання журналів, що надходили шляхом МКО з капіталістичних країн, в якому взяли участь 72 книгозбірні АН УРСР. Було охоплено 1609 назв журналів, що надходили до ЦНБ від 947 партнерів з 22 капіталістичних країн, зокрема із США (496 назв), ФРН (194), Японії (190), Великобританії (180), Франції (146). За мовним параметром серед них домінували англійська мова (64 %), німецька – (15,6 %), французька – (10,7 %).

Основні завдання дослідження:

- виявлення ступеня відповідності журналів інформаційним потребам установ АН України;
- оцінка їх інформативності за міжнародними інформаційно-довідковими виданнями;
- складання репертуару часописів, котрі надходили шляхом МКО і передплачувалися за валютні асигнування, його подальше упорядкування;
- виявлення видань активного попиту, а також маловикористовуваних;
- укомплектованість журналами кожного окремого науково-дослідного інституту.

Дослідження проводилося співробітниками ВКІЛ. Вони систематично відвідували академічні установи, знайомилися зі станом справ на місцях. Здобута інформація дала змогу виявити деякі закономірності комплектування та використання зарубіжних журналів у мережі академічних бібліотек. Зокрема, було констатовано: нерівномірне використання інститутами видань різних галузевих напрямів і тематичних розділів, залежність ступеня їх використання від країни, де вони видаються. Найактивніше використовувалися журнали науково-природничого профілю, питома вага надходжень яких становила 42,3 % від загального числа надходжень, а використання – 63, 6 % усієї видачі. Друге місце займали журнали з технічних наук (22,8 %), третє – з суспільних наук – (9,6 %). Проведений аналіз засвідчив значні розбіжності між рейтингами журналів, представлених у «Journal Citation Reports», і рейтингами тієї ж групи журналів, отриманих за результатами дослідження. Було також зібрано кількісні дані щодо рівня укомплектованості бібліотек кожної академічної установи журналами конкретної країни; розроблено пропозиції щодо удосконалення комплектування періодичними виданнями з урахуванням міжвідомчої та внутрішньовідомчої координації тощо. Практичним наслідком проведеного дослідження стала зміна репертуару як передплачених журналів, так і журналів, котрі надходили через МКО.

З метою більш ефективного використання періодики у 1983–1985 рр. у ВКІЛ проводився експеримент – обмін валютними журналами заінтересованих наукових установ (суміжних за профілем комплектування). У ньому взяли участь 10 НДУ, котрі одержували на перегляд 40 назв журналів. У результаті за ці роки зросло використання «системи реквістів», що давало змогу вченим отримувати безпосередньо від зарубіжних колег копії їхніх статей, наведених в інформаційному тижневику «Current Contents».

Останнє десятиліття XX ст. виявилося складним для комплектування фондів НБУВ взагалі, а зарубіжною літературою особливо. Насамперед, тут далися взнаки суспільно-політичні події – розпад СРСР, проголошення незалежності України, перехід на нові економічні відносини і пов'язана з цим реорганізація всієї системи фінансування, зміна правил проведення міжнародного книгообміну тощо.

Комплектування здійснювалося в умовах погіршення фінансування, особливо валютного, а також переходу вітчизняного книжкового ринку на договірні ціни. За таких умов ще більше загострилася проблема уточнення та удосконалення критеріїв і методів відбору літератури для бібліотек мережі АН України. Хоча накопичений досвід інформаційної підтримки комплектування зарубіжними періодич-

ними виданнями (вивчення попиту, виявлення інформаційних видань тощо) дещо знизили гостроту питання.

Стійку тенденцію до зменшення загальних надходжень зарубіжної літератури засвідчують дані нижченаведеної табл. 2 [11].

Таблиця 2

Надходження літератури шляхом централізованого комплектування, у т. ч. журналів

Роки	Валютна передплата, прим.	Міжнародний книгообмін, прим.
1990	21 637 (16 693)	39 480 (27 102)
1992	11 106 (9 090)	32 939 (23 026)
1995	13 134 (12 571)	24 525 (21 022)
1997	1 968 (1 968)	21 577 (15 067)
1999	180 (180)	18 258 (14 929)

Зменшення надходжень особливо помітно відбилося на одержанні літератури за рахунок валютних асигнувань через В/О «Міжнародна книга». Незважаючи на те, що виділена ЦНБ сума асигнувань (435 тис. інв. крб.) на 1990 р. залишалася на рівні 1989-го, рахунки на більшість журналів «Міжнародна книга» не сплатила, мотивуючи свої дії відсутністю валюти у Зовнішньому економічному банку СРСР, хоча розрахунок у карбованцях був забезпечений. Крім того, агенція не відповідала на рекламації недополучених журналів, а згодом анулювала всі рекламації на своєчасно оформлені та оплачені журнали. Так само агенція не оплатила передплату журналів на 1991 р.

На початку 1992 р. Бібліотека уклала договір про постачання літератури з книготорговельною фірмою «Lange und Springer», проте, через затримку переказу грошей Міністерством економіки України на рахунок фірми, основна частина журналів почала надходити лише у червні. А з 1993 р. виділялися спільні кошти на закупівлю зарубіжної періодики для потреб бібліотек мережі академічних установ і Державної науково-технічної бібліотеки України, яка комплектувала 30 установ (міністерства, відомства, Держстандарт тощо).

З 1994 р. Бібліотека розпочала співробітництво у справі закупівлі іноземної літератури з Інформаційним відділенням компанії EBSCO (Нідерланди). На 1995 р. Державний комітет України з питань науки та технологій сплатив EBSCO лише чверть суми за передплату журналів, що спричинило значне зменшення надходжень. Табл. 3 відображає повну картину забезпечення іноземною періодикою бібліотек НДУ НАНУ за валютні кошти у ці роки.

Зменшилися надходження періодики і за таким джерелом комплектування, як міжнародний книгообмін,

Таблиця 3

Виділення коштів та отримання періодичних видань за валютні асигнування

Рік	Вартість замовлення НДУ НАНУ, $ US	Вартість замовлення УкрІНТЕІ, $ US	Виділена загальна сума, $ US	Отримано комплектів НДУ НАНУ	Отримано комплектів УкрІНТЕІ
1993	890 504,65	477 216,66	1 367 721,31	1516	1421
1994	545 047,47	667 452,53	1 212 500,00	1387	1502
1995	184 998,32	101 290,00	286 288,32	481	405
1996	162 281,68	–	162 281,68	461	–
1997	–	–	–	–	–
1998	–	–	–	–	–
1999	286 470,91	90 079,09	376 550,00	408	140

проте його питома вага впродовж 90-х рр. становила 48–63 % від загальної кількості одержаної зарубіжної літератури, незважаючи на значне скорочення кількісного складу партнерів (у 1990-му – 1776 установ у 71 країні; у 1999 р. – 1243 установи у 70 країнах).

Основні причини скорочення обсягів МКО:

- недостатнє фінансування потреб МКО як в Україні, так і за кордоном;
- нерегулярність виділення коштів на поштові витрати, що затримувало відправлення літератури за кордон;
- суспільно-політична нестабільність у соціалістичних країнах Східної Європи та у світі загалом;
- митні проблеми;
- скорочення обсягів друкованої продукції видавництва «Наукова думка».

Особливо ускладнювали ситуацію проблеми з митницею. Нові митні правила України не відповідали загальноприйнятим міжнародним правилам ведення МКО. В результаті партнерам з МКО у 90-х рр. було повернуто понад 3000 видань, що спричинило припинення книгообміну з багатьма зарубіжними установами. Для стабілізації та активізації книгообміну ВКІЛ вживав різних заходів щодо пошуку нових партнерів з МКО і виявлення потенціальних можливостей установ, з якими книгообмін уже провадився.

Відділ продовжував вести значну інформаційно-бібліографічну та науково-методичну роботу, спрямовану на підтримку централізованого комплектування фондів бібліотек академічної мережі. Зокрема, у 1994 р. вийшов друком, підготовлений ВКІЛ спільно з бібліотеками НДУ НАН України, уточнений і доповнений «Зведений профіль та положення про централізоване комплектування фондів бібліотек системи Національної академії наук України іноземною літературою». Спочатку цей документ включав тематику комплектування фондів ЦНБ, ЛНБ ім. В. Стефаника та 99 інститутів. Але у наступні роки (і до цього часу) він уточнюється та

поповнюється на основі щорічних звітів НДУ НАН України щодо напрямів їх наукової діяльності.

Упродовж цього періоду укладалися покажчики журналів як одержаних, так і тих, що передплачуються, а саме:

- систематичний покажчик «Зарубежные периодические издания в фондах ЦНБ и библиотек научных учреждений АН Украины (1985–1989 гг.)»;
- «Зарубіжні журнали, замовлені по валютній передплаті на … рік» (видавався до 1995 р.).

ВКІЛ продовжував брати участь у зведених каталогах журналів як російських, так і республіканських. Щорічно Бібліотеці свій Зведений каталог про одержання зарубіжної періодики бібліотеками країн СНД та Балтії в електронному вигляді на компакт-диску передавала ДНТБ Росії.

Президія НАН України, зі свого боку, ухвалює низку рішень на покращання стану МКО. Так, постановою № 241 від 9 вересня 1992 р. затверджується «Положення про міжнародний книгообмін Центральної наукової бібліотеки ім. В. І Вернадського та Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника», яким визначалися загальні принципи, основні завдання, зміст роботи, організаційні, правові та фінансові аспекти міжнародного книгообміну. Одночасно з Положенням Президія затверджує «Інструкцію про організацію міжнародного книгообміну АН України», в якій зазначалося , що контроль за додержанням вимог Положення та Інструкції покладається на Інформаційно-бібліотечну раду НАН України.

На жаль, негативні тенденції у комплектуванні бібліотек мережі НАН України зарубіжними періодичними виданнями продовжують наростати і нині, у перші десятиліття XXI ст. (див. табл. 4).

Таблиця 4

Показники централізованого надходження іноземної літератури та періодичних видань

Рік	Одержано іноземної літератури, прим. (у т. ч. журналів)	Співвідношення журналів в %	Передано до фондів, прим.	
			НБУВ	НДУ
2000	44 018 (35 715)	81	13 016	22 699
2003	34 872 (19 711)	56	10 515	9196
2006	28 389 (14 584)	52	6669	7915
2009	17 195 (12 567)	73	6372	6195
2011	12 932 (9063)	70	5328	3735

Як свідчить таблиця, надходження зарубіжних періодичних видань за останні 12 років скоротилися майже у чотири рази, особливо для фондів НДУ НАН України – більш ніж у 6 разів, для фондів НБУВ – більш ніж удвічі. Зокрема, надходження за таким джерелом комплектування, як дари зменшилися у 10 разів, що пов'язано із завершенням у 2001 р. програми Міжнародного наукового фонду «Відродження» та ін.

Разом з тим, слід відзначити, що нинішній стан централізованого комплектування вітчизняних академічних бібліотек зарубіжною літературою дедалі більше проходить під впливом електронного середовища. І це цілком закономірно, адже перед друкованою продукцією електронні видання мають цілу низку переваг. Наприклад, наукові журнали в електронній версії вирізняються:

- значно вищою оперативністю. Текст статей тут з'являється на сайті видавництва, як правило, одночасно з виходом наступного номера журналу (а іноді передує йому);
- більшою доступністю – одночасно з документом має змогу працювати необмежена кількість користувачів різних бібліотек;
- деякою мірою вирішується проблема збереження площ для зберігання фонду;
- заощаджується праця бібліотечних працівників.

Крім того, централізоване придбання електронних інформаційних ресурсів (тобто передплата доступу до них) значно вигідніше з економічних міркувань. Воно дає змогу заощаджувати державні кошти.

Динамічне зростання в останні роки інтернет-ресурсів у світовій мережі істотно змінило підходи НБУВ до комплектування фондів академічних бібліотек зарубіжною періодикою. Остання дедалі частіше придбавається на електронних носіях. Якщо 2003 р. НБУВ мала доступ лише до 210 повнотекстових електронних версій зарубіжних журналів, то у 2008-му був передплачений доступ до електронних ресурсів майже усіх провідних світових постачальників наукової інформації. Серед них:

- 24 тематичні колекції наукової електронної бібліотеки на платформі ScienceDirect, що містить близько 2 тис. назв журналів з 7-річною ретроспективою (для НБУВ передплачено всі тематичні колекції), а також по 3 тематичні колекції для восьми іногородніх інститутів і 62 назви у друкованій формі;
- інформаційні продукти на платформі EBSCOhost (бази даних Academic Search Premier; Library Information Science & Technology Abstracts; MEDLINE; Newspaper Source) для всіх установ НАН України;
- колекції електронних журналів American Chemical Sociefy для НБУВ і 3 іногородніх інститутів хімічного профілю, а в якості додатку – колекція журналів на CDR;
- 12 назв журналів American Institute of Physics для НБУВ і 5 іногородніх інститутів, а також комплект друкованих журналів тощо.

У 2006 р. НБУВ були передплачені такі спеціалі-

зовані реферативні бази даних: Applied Science & Technology Abstracts; Biological Abstracfs; Current Abstracts; Library Information Science and Technology Abstracts; найбільші універсальні реферативні бази Scopus і Inspec, про існуваня яких ще декілька років тому наукове середовище і не знало. До недавнього часу найвідомішим і найавторитетнішим механізмом оцінки світової наукової інформації був лише продукт Інституту наукової інформації (США) Web of Knowledge і його бази даних.

Чергове підвищення цін на періодичні видання у 2007 р. обернулося для Бібліотеки втратою спеціалізованих реферативних баз даних та мультидисциплінарної Inspec. Проте, позитивом у цей час стала передплата повнотекстових БД Environment Complete, яка включає повні тексти 1500 міжнародних наукових видань з сільського господарства, екології, енергетики, дослідження водних ресурсів та ін.

Станом на 2007 р. Бібліотека мала можливість передплатити доступ і до:

- 12 назв журналів American Mathematical Sociefy з друкованими версіями;
- 125 серій журналу IEEE з комплектом друкованих журналів:
- 2 колекцій журналів Oxford University Press (48 назв) і комплекту друкованих видань та ін.

Оперативне відстеження інформаційних потреб установ НАН України та аналіз інтенсивності використання передплачених ресурсів дало змогу провести у червні 2008 р. реструктуризацію пакету передплати.

Статистика використання інформаційних ресурсів упродовж 2008 р. свідчить, що науковцями проведено майже 100 тис. користувацьких сесій середньої тривалості 19 хв. та сумарною тривалістю 30 708 год. Таким чином, протягом року в середньому кожна академічна установа щоденно працювала з передплаченими ресурсами одну годину. У процесі роботи користувачами здійснено 160 тис. пошуків, одержано 100 тис. рефератів і 570 тис. повних текстів публікацій. Показники приросту порівняно з 2007 р. становили: сесій – 70 %; пошуків – 20 %; отриманих рефератів – 16 %; повних текстів – 74 %.

Варто зазначити, що передплаті доступу до зарубіжних баз даних обов'язково передує:

- аналіз інформаційних потреб вчених, викладених у списках-замовленнях кожної НДУ;
- вивчення світового інформаційного ринку;
- переговори з виробниками або постачальниками ресурсів;
- визначення переліку ресурсів віддаленого доступу, який охоплював би профіль комплектування кожної науково-дослідної установи.

Не кожний учений взмозі забезпечити себе самостійно і в повному обсязі необхідною науковою інформацією на електронних носіях. Тут потрібна спеціальна структура, яка б вивчала потреби кожного вченого і забезпечувала його інформацією у зручному для нього вигляді. Тому вивчення інформаційних потреб вчених стає дедалі пріоритетнішим складником сучасної бібліотечної діяльності. Проте її успішне здійснення на базі нових технологій потребує відповідної кваліфікації бібліотекарів.

У 2010 р., враховуючи сучасні труднощі комплектування зарубіжною періодикою, а також з метою налагодження подальшого цілеспрямованого формування журнальних фондів було проведене дослідження репертуару зарубіжних періодичних видань, які надходили до НБУВ на той час.

Об'єктом цього дослідження стали понад 2200 назв журналів з усіх джерел централізованого і децентралізованого комплектування як у друкованій, так і в електронній версіях. Одержані результати дали змогу визначити забезпеченість кожного інституту, секції, відділення НАН України зарубіжними періодичними виданнями як кількісно, так і за галузями знань, країнами, мовами, а також виробити підходи до їх комплектування у майбутньому.

З'ясувалося також, що існує нерівномірність розподілу іноземної літератури по регіонах України – основна маса зарубіжної наукової періодики сконцентрована у бібліотеках 72 НДУ НАН України, котрі знаходяться у столиці.

Для удосконалення і координації централізованого комплектування зарубіжними періодичними виданнями комплектатори упродовж першого десятиліття XXI ст. підготували до друку п'ять випусків науково-інформаційного систематичного покажчика «Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та бібліотек науково-дослідних установ НАН України». У посібниках подано відомості про зарубіжні журнали з усіх джерел комплектування, які надійшли до НАНУ протягом 2001–2010 рр. Крім того, комплектатори НБУВ активно вивчають світовий інформаційний ринок через Інтернет, через матеріали семінарів-тренінгів видавців. Сьогодні їм досить часто доводиться виконувати зовсім нові функції: оформляти ліцензійні угоди між НБУВ та кожним видавництвом; збирати IP-адреси НДУ для підключення їх до передплатних мережевих ресурсів постачальником тощо.

Таким чином, всю історію комплектування бібліотек мережі НАН України зарубіжними періодичними виданнями можна поділити на етапи, кожен з яких має свої особливості залежно від

політичної та соціально-економічної ситуації як на міжнародному, так і національному рівні:

- довоєнний період (1918–1941 рр.) – з моменту утворення Бібліотеки і до початку Великої Вітчизняної війни. Він характеризується становленням і визнанням у світі Української академії наук, зростанням авторитету Бібліотеки у міжнародному бібліотечному середовищі і переходом від одержання випадкових і розрізнених видань до налагодження централізованого комплектування фондів іноземною літературою через валютну передплату та шляхом міжнародного книгообміну;
- воєнний період (1941–1945 рр.) – у цей час Бібліотека, незважаючи на всі труднощі воєнного часу, евакуацію до Уфи, докладала максимум зусиль, щоб забезпечувати вчених евакуйованих інститутів АН УРСР зарубіжною літературою. Всі дії щодо організації валютної передплати та налагодження МКО здійснювалися через посередництво Книжкового відділу АН СРСР, В/О «Міжнародна книга», Державної бібліотеки СРСР ім. В. І. Леніна та ВТКЗ;
- період відновлення (1946–1955 рр.) – книгообмінні зв'язки здійснювалися через посередництво БАН СРСР у Ленінграді. З другої половини 1955 р. Бібліотека одержала дозвіл на проведення самостійного книгообміну з країнами народної демократії. Формування фонду зарубіжної періодики за рахунок валютних асигнувань;
- період активної діяльності ВКІЛ (1956–1990 рр.) – надання Бібліотеці права безпосереднього книгообміну з усіма країнами світу, виділення достатніх коштів як на передплату за валютні асигнування, так і на потреби МКО. Він характеризується інтенсивним формуванням фондів іноземної періодики бібліотек мережі НАН України;
- сучасний період (з 1991 р. і дотепер). Він вирізняється спадом надходжень зарубіжної літератури (зокрема періодики), зумовленим низкою об'єктивних причин, насамперед, суспільно-політичними змінами в країні і пов'язаною з цим реорганізацією існуючої системи фінансування. Водночас у зв'язку із серйозними змінами у світовому інформаційному просторі, поширенням нових видавничих, бібліотечних технологій, Інтернету централізоване комплектування бібліотек мережі НАН України зарубіжною літературою в останнє десятиріччя дедалі більше орієнтується на передплату доступу до електронних ресурсів провідних світових видавничо-інформаційних центрів.

Цілком очевидно, що у нинішніх умовах саме такі новаторські підходи до комплектування фондів академічних книгозбірень здатні гарантувати їм роль важливої і необхідної ланки інформаційного забезпечення вітчизняної науки.

Список використаних джерел

1. *Бакулін К. Д.* Міжнародний книгообмін Центральної наукової бібліотеки АН УРСР / К. Д. Бакулін // Вісник АН УРСР. – 1971. – № 3. – С. 104.
2. *Дубровіна Л. А.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1941–1965 рр. / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко. – К., 1998. – С. 25–26.
3. Звіти Центру формування бібліотечно-інформаційних ресурсів про бібліотечно-бібліографічну роботу за 2006–2011 рр.
4. Іноземні видання, одержані бібліотекою та інститутами Академії наук УРСР. Список № 1 : Іноземна періодика. – К., 1946. – 39 с.
5. Іноземні журнали, які одержують в 1957 році Державна публічна бібліотека і наукові установи Академії наук УРСР. Систематичний покажчик / відповідальний за випуск Г. М. Плеський – К : ДПБ АН УРСР, 1957. – 116 с.
6. История Центральной научной библиотеки Академии наук Украинской ССР. – К. : Наукова думка, 1979. – С. 61.
7. *Каленов Н. Е.* Задачи и функции академических библиотек в современных условиях / Н. Е. Каленов // Информационное обеспечение науки: новые технологии : сб. научных трудов. – М. : Научный мир, 2011. – С. 31.
8. *Красій Р.* Централізоване комплектування фондів бібліотек системи НАН України іноземними періодичними виданнями. Його особливості та перспективи / Р. Красій, Н. Малолєтова, О. Полякова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2008. – Вип. 20. – С. 44–47.
9. *Красій Р.* Комлектування бібліотек НАН України зарубіжними періодичними виданнями в сучасних умовах / Р. Красій, Н. Малолєтова, О. Полякова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2011. – Вип. 29. – С. 98, 100.
10. *Малолєтова Н. І., Красій Р. Л.* Міжнародний книгообмін Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 1918–2008. Започаткування. Становлення. Розвиток / Н. І. Малолєтова, Р. Л. Красій. – К., 2009. – С. 25.
11. Пояснювальні записки до звітів Відділу комплектування іноземною літературою за 1961–1969 рр.
12. Пояснювальні записки до звітів Відділу комплектування іноземною літературою за 1970–1989 рр.
13. Пояснювальні записки до звітів Відділу комплектування іноземною літературою за 1990–1999 рр.
14. Пояснювальні записки до звітів Відділу комплектування іноземною літературою за 2000–2005 рр.
15. *Ряппо А. Й.* Завдання комплектування іноземною літературою науково-дослідних установ АН УРСР / А. Й. Ряппо // Журнал Бібліотеки Академії наук УРСР. – 1946. – № 1. – С. 22, 24, 28.

УДК (010+002):001.891

Людмила Черепуха,
доц. Рівненського державного гуманітарного університету,
канд. іст. наук

Дослідження з бібліографознавства і документології

Рец. на кн.: **Швецова-Водка Г. Н. Библиографоведение. Документология** : сборник статей / Г. Н. Швецова-Водка. – Saarbrücken, Germany : Palmarium Academic Publishing : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2012. – 372 с.

Питання бібліографознавства, документології дедалі частіше потрапляють у поле зору дослідників. Їм присвячуються статті, монографії, дисертації, бібліографічні посібники. Досить часто напрацювання з такої тематики презентуються читачам і у вигляді збірників статей. Саме у такий спосіб вирішила поділитися з науковою громадськістю, фахівцями своїм баченням означеної проблематики і професор кафедри бібліотекознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету, д-р іст. наук Галина Миколаївна Швецова-Водка.

До видання, що рецензується, увійшли найбільш значущі праці авторки, написані і опубліковані нею у період з 1969-го по 2012 р. Більшість матеріалів присвячена теорії, історії, організації і методиці бібліографії. Вони становлять не лише історичний інтерес. У ряді випадків порушені у них проблеми залишаються актуальними і для нашого часу. Особливо це стосується зв'язку бібліографознавства з документологією.

Збірник поділений на три частини: «Питання теорії і практики бібліографії»; «З історії бібліографії»; «Питання загальної теорії документології». У кожній із них статті розташовані за хронологією їх первинної публікації. Дата першої публікації вказана у заголовку кожної статті. Крім того, після тексту статті подається бібліографічний опис її першої публікації, а у деяких випадках – невеликий коментар щодо зв'язку цієї публікації з попередніми або наступними.

Серед питань теорії і практики бібліографії, розглянутих Г. М. Швецовою-Водкою, провідне місце посідає класифікація бібліографічних посібників. Ця тема висвітлюється у низці статей, починаючи з 1973 р. Найбільш відомою з них є розвідка «Класифікація бібліографічних посібників», уперше опублікована 1985 р. у міжвузівському збірнику наукових праць «Сучасні проблеми бібліографії і бібліографознавства», виданому Московським державним інститутом культури. Висновки і пропозиції автора, подані в цій статті, пройшли перевірку часом у процесі викладання курсу загального бібліографознавства для бібліотекарів-бібліографів, а також знайшли підтримку з боку провідних бібліографознавців (Е. К. Беспалової, І. Г. Моргенштерна та ін.). Запропонований Г. М. Швецовою-Водкою підхід до класифікації бібліографічних посібників згодом набув подальшого розвитку у статтях «Класифікація комп'ютерних бібліографічних ресурсів» (2001) і «Класифікація електронної бібліографічної продукції» (2009, стаття написана спільно з Л. Ф. Трачук). Органічно доповнює зусилля авторки у цьому напрямі стаття «Видова класифікація бібліографії в проблематиці бібліографознавства», вперше опублікована 2006 р. у збірнику «Російське бібліографознавство: підсумки і перспективи».

Друга провідна тема статей Г. М. Швецової-Водки, представлених у збірнику – це документ як безпосередній об'єкт практичної бібліографічної діяльності. Дослідниця розглядає різні пропозиції провідних російських бібліографознавців стосовно того, як слід визначати цю частину об'єкта практичної бібліографічної діяльності: документ або книга, інфоквант, знання, світ текстів тощо. У публікаціях, присвячених цьому питанню, авторка цілком логічно переходить від бібліографознавства до документології як науки, орієнтованої не лише на об'єкт бібліографії, а й на типологію документа загалом, місце книжкової справи у системі соціальних інформаційних комунікацій, на визначення і характеристику видів документальних комунікацій.

Друга частина збірника, на перший погляд, здається далекою від сучасних проблем бібліографознавства, оскільки в ній домінують статті, присвячені історії бібліографії, зокрема, російським і українським критико-бібліографічним періодичним виданням 20-х років XX ст. У цих публікаціях авторка наводить масу історичних фактів, пов'язаних з бібліографічною діяльністю осіб, котрі зробили помітний внесок у розвиток вітчизняної бібліографії, навіть не

будучи фахівцями з цих питань. Серед них такі відомі особистості, як історик М. К. Лемке, письменник К. О. Федін, партійний діяч В. О. Бистрянський, поет, перекладач М. К. Зеров та ін. На наш погляд, вивчення бібліографічної періодики з позицій бібліографознавства зайвий раз засвідчує спорідненість наукових дисциплін, об'єднаних в Україні у галузь наук про соціальні комунікації. Однак, якщо уважно проаналізувати зміст статей з історичної тематики, то вони у більшості випадків слугують ключем для вирішення низки сучасних дискусійних питань теорії і методики бібліографії. Зокрема, це стосується визначення основних напрямів розвитку бібліографічної періодики, форм публікацій у критико-бібліографічній періодиці, з'ясування того, які характеристики документа можна вважати бібліографічними.

Особливо актуально звучать думки авторки, сформульовані у статтях, присвячених комп'ютерній бібліографії в системі бібліографічних ресурсів, технології віртуального довідково-бібліографічного обслуговування, вимогам до довідково-бібліографічного апарату до повнотекстових баз даних та ін.

У третій частині книги – «Питання загальної теорії документології» – зібрані статті, присвячені переважно проблемам, що об'єднують різні науки документально-комунікаційного циклу, – документознавство, книгознавство, бібліографознавство, бібліотекознавство. Перевага віддана працям останніх років, зміст яких ще не відбитий у монографіях і навчальних посібниках дослідниці. Збірник завершується статтею «Дискусійні питання загальної теорії документології» (2012), де увага акцентується на питаннях, що вимагають подальшого обговорення, на завданнях побудови загальної теорії документології.

Загалом збірник статей Г. М. Швецової-Водки становить інтерес як для вчених, котрі досліджують проблеми теорії і практики бібліографії, загальної теорії документології, так і для студентів, які бажають поглиблено вивчати означені проблеми.

Книга «Библиографоведение. Документология» видана німецьким видавництвом «Palmarium Academic Publishing», яке випускає літературу з різної тематики, у т. ч. у категорії «Науки про комунікації», до якої віднесено видання, що рецензується. Продукція цього видавництва поширюється по всьому світу за допомогою електронних книжкових магазинів, представлених в Інтернеті, зокрема, за адресою https://www.ljubljuknigi.ru.

Архів Омеляна Йосиповича Пріцака

Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» повідомляє, що з 1 листопада 2012 р. архів видатного вченого, філолога, сходознавця, історика, іноземного члена НАН України, члена Наукового товариства ім. Шевченка, Української вільної академії наук, Міжнародної асоціації україністів, почесного доктора всесвітньо відомих університетів, члена багатьох академій наук світу Омеляна Йосиповича Пріцака (07.04.1919 – 29.05.2006) є відкритим для користування.

Архів Омеляна Пріцака є складовою частиною цілісної наукової спадщини вченого, що після її перевезення в Україну в 2007 р. зберігається в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» і становить окремий структурний підрозділ наукової бібліотеки університету – «Меморіальний кабінет-бібліотека Омеляна Пріцака» за адресою: вул. Волоська, 8/5, корпус 4.

Змістовне наповнення та обсяг архіву О. Пріцака зумовили створення трьох його описів.

- Опис 1 включає науково-творчі матеріали та особисті документи О. Пріцака, а також зібрані ним матеріали і колекції;
- Опис 2 включає науково-творчі матеріали інших осіб, створені кириличною абеткою;
- Опис 3 включає науково-творчі матеріали інших осіб, створені латинською абеткою.

Всі тексти описів доступні в електронному архіві НаУКМА за посиланням: http://www.ekmair.ukma.kiev.ua

В Описи внесено 7940 справ, 34 213 документів на 198 898 аркушах. Первинне розбирання архіву, внутрішня фондова структуризація та оформлення документів на рівні розділів, підрозділів і справ здійснені відповідно до методики роботи з документами особового походження. Розроблені схеми систематизації трьох описів відображають не лише змістовне наповнення архівної колекції О. Пріцака, а також його власні підходи комплектування і систематизації архіву, особливості окремих груп і комплексів документів.

Наукове опрацювання, систематизацію та опис архівної колекції О. Пріцака здійснили наукові співробітники Науково-дослідного центру орієнталістики ім. Омеляна Пріцака та наукового архіву НаУКМА Т. М. Сидорчук , І. В. Срібняк, Г. В. Потульницький, Г. В. Хроболова.

Висловлюємо сердечну подяку Міжнародному фонду «Відродження», студентам і співробітникам НаУКМА та Київського національного університету імені Тараса Шевченка за підтримку і допомогу в опрацюванні архівної колекції.

Запрошуємо всіх науковців і студентів до дослідження архівної колекції, до здійснення нових відкриттів та пізнання унікального вченого і непересічної особистості Омеляна Пріцака.

Шукайте, вивчайте, відкривайте високе і вічне!

Т. М. Сидорчук

Галина Безпала,
мол. наук. співробітник НБУВ

Науково-культурне «посольство» Австрії в Україні (до 20-річчя заснування Австрійської бібліотеки у НБУВ)

У статті досліджуються передумови створення Австрійської бібліотеки у складі відділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, розкривається її діяльність, спрямована на популяризацію історії, культури, науки, сучасного життя Австрії.

К л ю ч о в і с л о в а: зарубіжні австрійські бібліотеки, Австрійська бібліотека у НБУВ, німецькомовна література, культурно-просвітницька діяльність бібліотек.

The article deals with analyses of Austrian Library's activity, focused at promotion of history, culture, science, modern life of Austria in the International information and cooperation department of the V. Vernadsky National Library of Ukraine.

K e y w o r d s: Austrian foreign libraries, Austrian library in the V. Vernadsky National Library of Ukraine, German literature, book exhibition, database.

Двадцятирічна історія Австрійської бібліотеки у складі відділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – яскравий приклад служіння потребам суспільства, сприяння розвитку науки, освіти, культури, важлива складова зарубіжної бібліографії, бібліотекознавства та книгознавства.

Проект «Австрійські бібліотеки за кордоном» у посткомуністичних країнах Центральної та Південно-Східної Європи почав реалізовуватися наприкінці 80-х рр. за ініціативи Федерального міністерства європейських та закордонних справ Австрії. Детальну концепцію створення мережі зарубіжних австрійських бібліотек розробив президент Австрійського товариства літератури, доктор Вольфганг Краус. Спочатку місцями їх розташування були визначені університетські міста та бібліотеки. Австрійська бібліотека у Києві стала другою (після Австрійської бібліотеки у Львові) в Україні і тринадцятою в Європі та Азії. На сьогодні вже функціонує 61 бібліотека у більш ніж 25 країнах Центральної та Південно-Східної Європи. В Україні працює п'ять австрійських бібліотек: у Львові – при Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаника, у Чернівцях – при Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича, у Харкові – при Державній науковій бібліотеці ім. В. Короленка, у Дрогобичі – при Державному педагогічному університеті [1]. Детальна інформація про австрійські бібліотеки, їх фонди, напрями діяльності та перспективи розвитку міститься на веб-порталі www.oesterreich-bibliotheken.at.

Відкриттю Австрійської бібліотеки в Києві передували важливі історичні події. У 1991 р. Україна здобула незалежність, стала самостійною державою. Вже 26 вересня 1991 р. з Австрією було підписане «Спільне комюніке про встановлення консульських відносин», а 24 січня 1992 р. – протоколи про встановлення дипломатичних відносин і відкриття дипломатичних місій на рівні посольств. Сторонам вдалося віднайти такий механізм, який дав змогу у стислі терміни налагодити науково-культурну співпрацю між державами. Вже на початку 1990-х рр. відкрилося представництво Австрійського інституту Східної та Південно-Східної Європи у Львові, завдяки якому українські вчені, діячі культури могли налагоджувати тісні контакти з австрійськими інституціями. Але компетенція Представництва виявилася занадто вузькою для координації співпраці між науковцями, діячами культури обох держав. Співробітництво між Україною і Австрією вийшло на новий рівень 29 квітня 1998 р., коли у Львові з'явилося Представництво OeAD [2].

Завдяки цій інституції розширилася географія діяльності австрійської фундації, зокрема, до ак-

[1] Австрійські бібліотеки // Енциклопедія сучасної України. – К., 2001. – Т. 1А. – С. 86–87.

[2] OeAD GmbH – Центральний сервісний центр з європейської та міжнародної академічної мобільності і кооперації у Відні.

тивної співпраці долучилися Чернівці і Дрогобич[3].

І все-таки українські науково-дослідні установи, громадські організації, іноземні представництва, читацька спільнота потребували значно більших обсягів інформації про історію,культуру, науку, сучасне життя Австрії. Саме це і спричинило відкриття у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського Австрійської бібліотеки. Одразу ж після досягнення домовленості тисячі томів історичної, художньої літератури були направлені з Відня до України. НБУВ отримала від Австрії неоціненний дар – універсальну книжкову колекцію німецькою мовою (близько 3 тисяч томів).

Урочисте відкриття Австрійської бібліотеки у НБУВ відбулося 23 листопада 1992 р. Його вшанували своєю присутністю тогочасні Міністр закордонних справ Австрії д-р Алоїз Мок, Надзвичайний і Повноважний Посол Австрії в Україні д-р Георг Вайс, завідувач культурної секції Міністерства зовнішніх справ Австрії Петер Марбо, віцепрем'єр України Микола Жулинський, міністр культури України Іван Дзюба, Президент Академії наук України, академік Борис Патон[4].

Необхідність створення мережі австрійських бібліотек була зумовлена як політичними змінами, так і науково-інформаційними потребами українського суспільства. Безумовно, що і за радянських часів нашими громадянами читалися Цвайг, Рільке, Кафка. Однак лише універсальна німецькомовна колекція могла задовольнити підвищений попит на таку літературу.

Протягом століть існували тісні відносини між двома державами в галузі політики, науки, культури, релігії. Українські дослідники працювали в австрійських бібліотеках і архівних фондах, виявляли унікальні матеріали, документи з минулого України (територія сучасної України – Буковина та Галичина – входили свого часу до складу Австро-Угорщини).

Через твори австрійських письменників, що надходили до австрійських бібліотек, нашим читачам відкривалися історичні та літературні імена, котрі походили з українських територій.

Ґрунтовну характеристику роботи австрійських бібліотек в Україні дав директор Австрійського культурного форуму д-р Якуб Форст-Баттаглія в інтерв'ю Інформаційній агенції культурних індустрій в Україні: «Австрійські бібліотеки є актуальним питанням і сьогодні. По-перше, кожна з них має постійне оновлення бібліотечного фонду, і це важливо. Адже потрібно не лише одноразово наповнити книжками бібліотеку, а й постійно оновлювати фонди. Лише тоді ми можемо говорити про актуальну присутність книги в інформаційному обігу. Окрім того, бібліотека виконує функції не лише бібліотеки. По суті, це окремі культурні центри, в яких часто відбуваються конференції, виставки, дискусії. Маючи такі центри в кількох українських містах, ми одержуємо простір для постійних акцій» (веб-сторінка, Інформаційна агенція культурних індустрій в Україні).

Основною функцією Австрійської бібліотеки в НБУВ, як і будь-якої іншої бібліотеки, є кумулятивна – збирання, зберігання, бібліотечно-бібліографічне опрацювання і введення до наукового та культурного обігу творів австрійських письменників, мовознавців, літературознавців, філософів, економістів, істориків тощо. Першочерговим її завданням є забезпечення науково-дослідних установ, громадських організацій, іноземних представництв, широкого читацького загалу інформацією про різні аспекти життя Австрії.

Фонд Австрійської бібліотеки у НБУВ – це універсальна книжкова колекція переважно німецькою мовою. Домінуючим джерелом комплектування фонду Австрійської бібліотеки є поточні замовлення через Федеральне міністерство європейських та закордонних справ Австрії. Завдяки їм бібліотека отримує близько 80 % усіх надходжень. Решта 20 % – дари установ, організацій, бібліотек, навчальних закладів, приватних осіб Австрії і України .

На 1 січня 2012 р. фонд Австрійської бібліотеки становив 12 083 одиниць зберігання, з них 7673 книги; 4410 журналів і газет. В арсеналі Австрійської бібліотеки досить потужна аудіо- та відеотека: 84 аудіокасети, 48 відеокасет, 147 CD, 109 DVD та 1003 мікрофіши, крім того грамплатівки, ілюстративний матеріал – альбоми, плакати, довідкова та методична література.

Крім видань німецькою, іншими європейськими мовами, важливе місце у фонді займають наукові дослідження, переклади українською та російською мовами творів австрійських авторів. Серед них видатні письменники Йозеф Рот, Леопольд фон Захер-Мазох, Карл-Еміль Францоз, Пауль Целан, Роза Ауслендер; філософи Мартін Бубер, Манес Шпербер, імунолог Карл Ландштайнер та інші.

У залі «Австрійська бібліотека» домінує література гуманітарного характеру і розподіляється вона на такі основні розділи:

Суспільні науки. Розділ нараховує близько 350 од.

[3] Повернення до Європи / В. Расевич // Українсько-австрійські зустрічі. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2011. – С. 114–115.

[4] Вісті СУФА. – 1993. – № 25. – С. 88–92.

зб. Оскільки Україна територіально належить до Європи і прагне вступити до Євросоюзу, бібліотека отримує (через замовлення) актуальну для широкого читацького загалу літературу з питань глобалізації та інтеграційних процесів у Європі, демократії, політології, європейського державного права.

Розділ «*Філософія та психологія*» налічує майже 450 од. зб., серед них праці Зігмунда Фройда, Мартіна Бубера, Вольфганга Крауса як мовою оригіналу, так і в перекладах.

Надзвичайно важливим є розділ, де концентрується *історична література* (1200 од. зб.). Зібрані тут видання розкривають об'ємну панораму подій з різних періодів історії Австрії – Римська доба, Середньовіччя (імперія Каролінгів, правління Бабенбергів, встановлення влади Габсбургів), Новий час (Тридцятирічна війна, абсолютна монархія Габсбургів та виникнення багатонаціональної імперії), Австрія у XIX ст. (Наполеонівські війни, революції 1848/1849 рр., народження Австро-Угорської монархії), Австрія у XX ст. (передвоєнні роки, Перша світова війна, кінець Габсбурзької імперії, Перша республіка 1918/1938 рр., Друга світова війна, Друга республіка, післявоєнне відновлення Австрії, Австрія у другій половині XX ст. та XXI ст. Розділ містить також літературу українською та російською мовами вчених – дослідників історії Австрії.

Дещо менший за обсягом, але багатий за змістом розділ «*Економіка*». Його фонд розкриває розвиток економічних знань та економічне становище Австрії у сучасному світі. Особливу увагу привертають багатотомні видання Фрідріха Гаєка, Йозефа Шумпетера та ін.

Розділ «*Правознавство. Держава і право*» нараховує 300 одиниць зберігання. Годі знайти в наш час іншу таку правознавчу теорію, яка б викликала стільки суперечок і водночас – захоплень, як «Чисте правознавство» Ганса Кельзена. Її суть, як пише автор, полягає в її очищеності «від всілякої політичної ідеології та впливів природничих наук». Австрійська бібліотека має переклад цієї книги українською мовою О. Мокровольського.

Особливо цінними та важливими надходженнями до фонду є подарункові видання «Кодексів австрійського права», отримані від Парламентської бібліотеки Австрії.

Справжнім скарбом, особливо для студентів-германістів, можна вважати розділ «*Філологія*» (приблизно 356 од. зб.), що містить літературу з вивчення німецької мови та її австрійського діалекту. Тут виділені підрозділи з теорії перекладу та словники. Особливо важливими є: «Neu deutsche Sprache», «Websprache.net. Sprache und Kommunikation im Internet», «Dolmetschen bei Gericht», «Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens», «Überstzung und Linguistik», «Übersetzungstheorien». У липні 2012 р. бібліотека отримала двомовний (німецько-російський) словник юридичних термінів, побудований на австрійському діалекті.

У розділах «*Мистецтво*», «*Культура та освіта*» присутня література з історії мистецтва, музейної справи, архітектури, музики, кіно, фотографії тощо. Є численні видання з педагогіки, зокрема унікальні довідники з інформацією про навчальні заклади Австрії, дослідження з питань фізичної культури та спорту, друкарської справи Австрії, преси, радіо і телебачення, архівознавства, бібліографознавства, бібліотекознавства.

Найбільшим за обсягом є розділ «*Художня література*», що становить 2200 примірників видань. Серед них особливе місце займають переклади творів австрійських авторів українською та російською мовами. На полицях розділу найвибагливіший читач може віднайти художню літературу за смаком – від класичної до сучасної; від прози до поезії. За жанром – це історичні, психологічні, біографічні романи; пригоди; мемуари; щоденники; лірика. Серед авторів – всесвітньо відомі Франц Кафка і Райнер Марія Рільке, Йозеф Рот і Стефан Цвайг, Герман Брох, Томас Бернгард, Інгеборг Бахман, Ельфріда Єлінек.

Теорія літературного процесу представлена працями українських і російських дослідників австрійської класичної та сучасної літератури. Особливо варто відзначити розвідки літературних критиків Йозефа Петера Стрелку, Клауса Цейрінгера, В. Шмідт-Денглера, Д. В. Затонського.

Австрійська бібліотека поповнюється *періодичними виданнями*, насамперед, журналами з питань книговидавничої справи – «Anzeiger», «Buchkultur»; літературної критики – «Literatur und Kritik»; мистецтва – «Buehne»; журналами суспільно-політичного профілю – «Profil», «News», «Europäische Rundschau»; постійно до бібліотеки надходить газета «Die Presse» та ін.

Зал «Австрійська бібліотека» працює за системою відкритого доступу до фонду, тематичних книжкових виставок та виставок нових надходжень.

Від самого початку існування Австрійської бібліотеки ведеться робота з удосконалення організації її фондів. До послуг читачів традиційні карткові каталоги (алфавітний, систематичний), а також електронний каталог, картотеки (персо-

налій, перекладів австрійської літератури в Україні та публікацій про Австрію в Україні, аудіовідеоматеріалів). Каталог Австрійської бібліотеки долучено до загального каталогу НБУВ.

Майбутнє усіх бібліотек – цифрова обробка даних. Не є тут винятком і Австрійська бібліотека. На сьогодні 60 % видань її фонду вже пройшли електронну обробку. Інформація про них розміщена в електронному каталозі НБУВ. Австрійська бібліотека поставила собі за мету створити локальний електронний каталог фонду на своїй веб-сторінці, який наразі перебуває на стадії обробки. Завершення формування електронного каталогу забезпечить оперативний доступ до інформаційних ресурсів широкого загалу користувачів, уможливить отримання вибіркової інформації на цільові запити за традиційним набором ознак, а також зробить реальністю обмін інформацією між австрійськими бібліотеками в Україні та за її межами.

Після проведення документальної звірки фонду бібліотеки його було систематизовано за ББК, тобто за принципом класифікації наук. Книжковий фонд розставлений за бібліотечно-бібліографічною класифікацією, стелажі оформлені відповідними написами.

Основними читачами Австрійської бібліотеки є працівники науково-дослідних установ, іноземних представництв, активісти громадських організацій, аспіранти, студенти, вчителі німецької мови та ті, хто виявляє інтерес до Австрії, її історії, культури, чи бажає поглибити свої знання з німецької мови. Серед студентів можна виокремити три основні групи – студенти-германісти; правники; економісти з багатьох київських вишів. За 20 років існування Австрійської бібліотеки до читального залу записалося близько 30 000 читачів, на абонемент було видано понад 6 000 од. зб.

Австрійська бібліотека у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, спеціалізована за інформаційним складом через мовну та наукову спрямованість, входить до складу відділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків і діє за такими напрямами:

Наукова діяльність Австрійської бібліотеки в останні роки пов'язана, насамперед, з розробленням нових підходів до формування і використання інформаційних ресурсів бібліотеки. Виконання цього завдання передбачає створення локальної бази даних фонду Австрійської бібліотеки за розділом «Історія» та бази даних «Зарубіжна Австріяка». Спочатку готувалися бази даних у картковому вигляді. Джерельна основа БД «Історія Австрії» відображає результати аналізу фонду Австрійської бібліотеки за розділом «Історія» і становить приблизно 750 карток. База даних «Зарубіжна Австріяка» – понад 500. Ці дві бази даних нині проходять стадію автоматизованої обробки і найближчим часом будуть введені в обіг.

База даних «Історія Австрії» містить, крім традиційного набору ознак – місце видання, назви видавничих організацій та установ, видавців, рік видання – умовну періодизацію історії Австрії за ББК. Вона включає 6 хронологічних рівнів, які деталізуються на 12 підрівнів, котрі відображають той чи інший історичний аспект, а 53 умовні тематичні групи характеризують окремі сторони історичного процесу. В майбутньому планується ввести поле прізвищ осіб, про яких йдеться в основному тексті, а також прізвищ, подій, які зустрічаються в бібліографічних описах та анотаціях.

База даних «Зарубіжна Австріяка» включає понад 200 наукових досліджень з різних галузей знань, проведених в Україні; близько 300 перекладів літературних творів австрійських авторів. А згодом передбачається введення публікацій про Австрію в періодичних виданнях.

Діяльність Австрійської бібліотеки в НБУВ сприяє пожвавленню перекладацького руху, дослідженню австрійської літератури українськими германістами. На веб-порталі Федерального міністерства європейських та закордонних справ Австрії (www.oesterreich-bibliotheken.at) станом на січень 2012 р. представлено понад 1200 позицій, що відображають переклади австрійських авторів, праці з літературознавчих та інших досліджень, здійснених в Україні. Для прикладу назвемо кілька видань останніх років: *Кафка, Франц.* Твори: романи, оповідання, листи, щоденники / пер. з нім. Є. Попович, О. Логвиненко, П. Таращук (2012); *Бродська, Оксана.* Артур Шніцлер: поетика тексту (2011); *Марисюк К. В.* Кримінально-правова політика у сфері майнових покарань на українських землях у складі Австрії (1772–1848) // Науковий вісник Львівського державного інституту внутрішніх справ. – № 3. – 2011; та ін. Наявну в них інформацію активно використовують відвідувачі та користувачі Бібліотеки як українські, так і австрійські вчені, студенти.

Співробітники Австрійської бібліотеки беруть активну участь у наукових конференціях, присвячених актуальним питанням бібліотекознавства та книгознавства. У першу чергу, це оприлюднення результатів своїх досліджень (опрацювання фонду Австрійської бібліотеки, традицій, подій наукового, культурного життя Австрії тощо) на щорічних міжнародних кон-

ференціях, що відбуваються у стінах НБУВ, та на інших наукових форумах. Так, у жовтні 2008 р. в рамках міжнародної наукової конференції «Проблеми гармонізації традиційних і новітніх бібліотечно-інформаційних ресурсів», яка проходила в НБУВ, науковий співробітник М. Воробей виступав з ґрунтовною доповіддю «Австрійська бібліотека як бібліотечно-інформаційний центр у Києві».

Про значний творчий потенціал співробітників Австрійської бібліотеки свідчать їх численні публікації – статті в наукових збірниках, фахових журналах, в яких висвітлюються питання історії створення бібліотеки, формування її фондів, підбиваються підсумки та окреслюються напрями роботи на перспективу, розкриваються творчі здобутки видатних наукових, політичних, культурних діячів Австрії. Насамперед, слід відзначити публікації М. Воробея : Генії Австрії // Міжнародна освіта. – 1996. – № 4. – С. 27–28; Австрійські бібліотеки // Бібліотечний вісник. – 1993. – № 3–4. – С. 64; Австрійські бібліотеки в Україні // Міжнародна освіта. – 1996. – № 4. – С. 24; 24-й Австрійський бібліотечний з'їзд // Бібліотечний вісник. –1996. – № 6. – С. 12.

Австрійська бібліотека завжди виступає осередком обговорення актуальних проблем, обміну інформацією з широкого кола питань – від відзначення ювілейних дат у житті видатних політичних, культурних діячів, вчених до питань євроінтеграції. Яскравим прикладом у цьому сенсі став Міжнародний симпозіум, присвячений 100-річчю від дня народження австрійського філософа Карла Поппера (2003 р.). Учасники форуму, серед яких був присутній проф. Вольфганг Рьод (Інститут філософії, Університет м. Інсбрук), висвітлили всі сторони багатогранної діяльності Карла Поппера.

У листопаді 2007 р. з нагоди 15-річчя від дня свого заснування Австрійська бібліотека виступила організатором міжнародної наукової конференції «Демократія і соціально-правова держава в Європі», що проходила в НБУВ. Її учасники – відомі австрійські (проф. Інституту Віденського університету Емеріх Талош) та українські дослідники – галузеві експерти – порушили широке коло питань сучасного європейського інтеграційного процесу, охарактеризували особливості європейської соціальної моделі, вказали на адекватність української моделі трансформації, української євроінтеграційної концепції гуманістичному і, водночас, традиційно раціоналістичному змісту об'єднаної Європи. В рамках конференції в Австрійській бібліотеці працювала унікальна книжково-інформаційна виставка «Austriaca in der Ukraine».

Організаційна і науково-прикладна діяльність Австрійської бібліотеки пов'язана насамперед з комплектуванням її фонду. Співробітники бібліотеки опікуються перманентним наповненням фонду, зокрема активізують пошукові механізми, працюючи з паперовими і електронними каталогами зарубіжних видавництв. Це дає змогу оперативно виявляти книжкові новинки і замовляти їх через Федеральне міністерство європейських та закордонних справ Австрії. В Австрійській бібліотеці опрацьовується література, що надходить через нетрадиційні джерела комплектування – дари установ, організацій, бібліотек, приватних осіб. Нині формується приватна колекція, яку передає до НБУВ Міжнародне товариство ім. Павла Чубинського (м. Відень, Австрія) та австрієць українського походження Грегор Савка (близько 1500 прим.). Колекція включає книги з різних галузей знань; словники; аудіо- та відеоматеріали; періодичні видання. До неї входять і особисті документи сім'ї Савок – дипломи та атестати про освіту, грамоти, листи, щоденники, фотографії, вирізки з газет (переважно театрального змісту).

Нові надходження до фонду Австрійської бібліотеки в стислі терміни опрацьовуються співробітниками залу – близько 50 карток щомісячно поповнюють науково-довідковий та довідково-пошуковий апарат залу.

Сервісна діяльність Австрійської бібліотеки – це надання тематичних довідок, інформаційно-бібліотечних послуг, насамперед, доступу до Інтернет-ресурсів усіх австрійських бібліотек. Співробітники консультують відвідувачів з методики бібліографічного пошуку та використання довідково-бібліографічного апарату бібліотеки, допомагають їм при складанні списків літератури до наукових праць, при написанні курсових, дипломних робіт, дисертацій, займаються поширенням інформації та наукових знань за програмою вузів України «Країнознавство» та «Зарубіжна література».

Культурно-просвітницька діяльність. При сприянні та фінансовій підтримці Федерального міністерства європейських та закордонних справ Австрії, Посольства Австрії в Україні, Бібліотека постійно організовує українсько-австрійські культурно-просвітницькі заходи – презентації перекладів австрійських авторів українською мовою; до загальнодержавної акції «Австрія читає» – конкурси художнього читання студентів-германістів, читання україномовних перекладів австрійських авторів із залученням провідних вітчизняних та

зарубіжних дослідників Австрії. Слід особливо відзначити зустріч працівників українських австрійських бібліотек, що відбулася 1996 р. у приміщенні Бібліотеки на тему «До питань перекладу та видання австрійської літератури в Україні та української літератури в Австрії». Мета такого заходу – популяризувати читання, сприяти діалогу між читачами і спеціалістами-перекладачами. Ця зустріч була безпрецедентною подією для Бібліотеки не лише за своєю масштабністю, проблематикою, яка там порушувалася, а й за рівнем організації.

Варто відзначити активну організаційну участь співробітників бібліотеки у проведенні Міжнародного круглого столу «Відень – розвиток слов'янських культур XIX–XX століття» (1998 р.). Відкривав це поважне зібрання голова Українського комітету славістів, академік В. М. Русанівський. Від почесних гостей з доповіддю «Вплив австрійської культури в Галичині та Буковині» виступила директор Центру Східної та Південно-Східної Європи д-р Ілона Славінські. А загалом до участі у цьому заході вдалося залучити цілу низку провідних фахівців-славістів, які виголосили перед присутніми понад 20 доповідей.

Упродовж 1998–2010 рр. Австрійською бібліотекою було проведено чимало читань, презентацій перекладів, конкурсів художнього читання. У рамках цих заходів обов'язково організовувалися зустрічі з авторами та перекладачами. Особливо запам'яталися зустріч на тему «Австрія на сторінках журналу «Ковчег»; вечір, присвячений творчості Томаса Бернгарда за участю українських і зарубіжних літературознавців (1998 р.); презентація нового перекладу творів Леопольда фон Захер-Мазоха, пов'язаних з Галичиною, що вийшли окремим томом 1999 р. у Львівському видавництві «Літопис» (2000 р,); презентація перекладу роману австрійської письменниці Інгеборг Бахман «Маліна» за участю студентів-германістів київських вишів та автора перекладу Л. Цибенко (2003 р.); презентація україномовної книги Лео Вітошинського «Мистецтво гри на гітарі» (2008 р.).

Помітною подією культурного життя стали, організовані бібліотекою у 2010 р. двомовні читання, присвячені 80-річчю від дня народження австрійського письменника, лауреата премій імені Георга Тракля та Великої державної премії Австрії в галузі літератури Андреаса Окопенка. Перед присутніми виступили зав. кафедри української мови Київського національного університету ім. Т. Шевченка, професор Анатолій Мойсієнко, лектор Австрійського Бюро кооперації (Відень), викладач Інституту філології при КНУ ім. Т. Шевченка, магістр Флоріан Рінеш. У читаннях взяли участь також викладачі і студенти Національного лінгвістичного університету, Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. В рамках читань демонструвалася книжкова виставка, присвячена творчості Андреаса Окопенка.

У квітні 2011 р. вдалося організувати цікаву зустріч з австрійським книговидавцем, власником видавництва дитячої літератури G&G (м. Відень) п. Георгом Гльоклером, який виступив перед аудиторією з доповіддю «Книгодрукування в Австрії», де порушувалися актуальні питання друкування дитячої книги. В рамках зустрічі в Австрійській бібліотеці діяла книжкова виставка «Дитяча книга в Австрії». Співорганізаторами зустрічі виступили Центр німецької культури «Відерштраль» та Центр австрійської культури «Ok-Kammerl». Учасниками були студенти-германісти КНУ ім. Т. Шевченка та Інституту міжнародних відносин, Київського національного лінгвістичного університету.

У тісній співпраці з Представництвом OeAD у Львові та завдяки його активній підтримці Бібліотека презентує Австрію як сучасну культурну країну з огляду на культурно-історичні зв'язки між Україною та Австрією, постійно консультує наукових працівників, студентів з міжнародного академічного обміну і надає вичерпну інформацію про освітні та дослідницькі заклади в Австрії.

Австрійська бібліотека активно займається поширенням інформації та наукових знань за програмою вузів України «Країнознавство». Так, для студентів-германістів демонструються відеофільми; проводяться заняття, екскурсії; організовується проходження практики. У березні 2009 р. в Австрійській бібліотеці відбувся перегляд та обговорення фільму «Австрія з висоти пташиного польоту» зі студентами-германістами Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

Одним із головних пріоритетів Австрійської бібліотеки є її виставкова діяльність. У залі постійно організовуються тематичні експозиції, які розкривають різні аспекти наукового, культурного, громадського життя Австрії. За 20 років існування книгозбірні їх було проведено понад 200. Так, у зв'язку з проголошенням 2006 р. «роком Моцарта» в Австрії з лютого по травень демонструвалася виставка, присвячена 250-річчю від дня народження Маестро. Були виставлені біографічні твори та документальні повісті, що розкривають життєвий та творчий шлях видатного композитора. Серед них особливий інтерес у відвідувачів викликали переклади Девіда Вейса

«Возвышенное и земное» та «Убийство Моцарта» із загального фонду НБУВ.

У червні 2008 р. працювала книжкова виставка, присвячена 125-річчю від дня народження видатного австрійського письменника Франца Кафки. Справжнім скарбом виставки став роман «Процес» (видавництво «Вита Нова», Санкт-Петербург, 2002).

Протягом двох місяців 2009 р. у залі «Австрійська бібліотека» демонструвалася книжкова виставка, присвячена 55-річному ювілею відомого сучасного австрійського письменника, лауреата багатьох премій Крістофа Рансмайра, творчість якого стала об'єктом досліджень багатьох германістів України.

2011 р. Австрія оголосила роком фестивалів. Враховуючи усю важливість цих публічних подій, Бібліотека підготувала велику книжкову виставку. Ретельно підібрані еспонати знайомили відвідувачів з великим фестивалем Лістоманія, присвяченим 200-річчю з дня народження Франца Ліста, місцем проведення якого став регіон Бургенланд; оперним фестивалем на плавучій сцені Боденського озера у м. Брегенц, котрий започаткували ще 1946 р.; фестивалем театральних мистецтв La Strada у Граці, під час якого протягом тижня на вулицях міста виступають артисти і музиканти з різних країн; оперним фестивалем у Санкт-Маргаретен, за традицією заходи якого відбуваються в колишніх каменоломнях, де раніше добували камінь для багатьох віденських будівель, у т. ч. для знаменитого Собору Святого Стефана; музичним фестивалем класичної музики, який традиційно з 2007 р. відбувається на території замку Графенегге.

У травні 2012 р. в Австрійській бібліотеці демонструвалася виставка, присвячена 150-річчю від дня народження видатного австрійського драматурга А. Шніцлера. На ній були представлені твори з власного фонду та унікальні видання перекладів українською мовою п'єс з фонду НБУВ: «Забавки: Драма на 3 дії» у перекладі Б. Грінченка; «Зелена папуга» у перекладі М. Вороного; «Самітною дорогою: П'єса на п'ять дій» у перекладі Марії Грушевської; «Тереза: Хроніка з життя однієї жінки» у перекладі О. В. Гордона.

4 жовтня 2012 р. у Національному культурно-мистецькому та музейному комплексі «Мистецький Арсенал» Австрійська бібліотека презентувала свої фонди на II Міжнародному фестивалі «Книжковий Арсенал». Варто наголосити, що участь у цій наймасштабнішій літературно-мистецькій події в Україні великою мірою сприяла популяризації бібліотечного фонду, залученню нових читачів, активізації діалогу між читачами.

Принагідно зазначимо, що всю бібліографію виставок можна отримати у читальному залі «Австрійська бібліотека» в НБУВ.

Все, що вдалося зробити Австрійській бібліотеці за 20 років, стало можливим завдяки великим зусиллям, старанням її співробітників, зав. відділу Тетяни Іванівни Арсеєнко, наукового співробітника Миколи Андрійовича Воробея, молодшого наукового співробітника Галини Іванівни Безпалої. Весь цей час проблемами Бібліотеки опікувалися досвідчені фахівці, люди безмежно закохані у книгу, у справу, якою вони займаються.

Співробітники Австрійської бібліотеки постійно підвищують свою кваліфікацію, вони глибоко усвідомлюють необхідність безперервної освіти, адже лише так можна подолати розрив між фаховими знаннями і вимогами сучасності. На сьогодні усі працівники освоїли нову версію програми ІРБІС–САБ ІРБІС-64 і активно долучаються до створення баз даних фонду книгозбірні.

З метою отримання нових знань працівники Бібліотеки відвідують різні освітні заходи. У першу чергу, це семінари, які організовує Федеральне міністерство європейських та закордонних справ Австрії спільно з Інститутом Південної і Південно-Східної Європи в Австрії. На таких зібраннях можна дізнатися багато нового, поповнити свої професійні знання, удосконалити виробничі навички, обмінятися досвідом роботи з колегами з австрійських бібліотек.

Гарною школою професійної майстерності став цьогорічний науково-культурний семінар «Дні Австрійської культури в Дрогобичі». У його роботі взяли участь представники австрійських дипломатичних представництв в Україні, українські і австрійські науковці, фахівці-культурологи, працівники австрійських бібліотек в Україні. Програма зібрання була досить насиченою і максимально ефективною. Це методичні та країнознавчі семінари, літературо-та мовознавчий колоквіум, літературні читання, презентації монографій, круглий стіл, ляльковий театр, низка культурних заходів.

Упродовж 20 років існування Австрійської бібліотеки вся її діяльність спрямовувалася на популяризацію німецькомовної літератури в Україні, на розширення наукової співпраці, налагодження культурних зв'язків між Україною і Австрією, подолання «кордону між Європейським Союзом та Україною, між Європою і Європою»[5], реалізацію проектів, які репрезентували б мистецькі надбання Австрії, а отже створювали сприятливі передумови для партнерських стосунків з австрійським культурним простором.

[5] Повернення до Європи / В. Расевич // Українсько-австрійські зустрічі. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2011. – С. 119.

Кооперація освітянських бібліотек в інформаційному забезпеченні національної науки й освіти

10 квітня 2012 р. фахівці Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського на базі Науково-педагогічної бібліотеки міста Миколаєва провели регіональний науково-практичний семінар щодо об'єднання зусиль у формуванні єдиного інформаційного ресурсу освітянських бібліотек.

Мета зібрання – поглиблення теоретичних, науково-методичних та організаційних засад системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики в Україні, яка складається з бібліографічного, реферативного та оглядово-аналітичного забезпечення інформаційних потреб користувачів бібліотек освітянської галузі.

У роботі семінару взяли участь 28 фахівців із наукових бібліотек Дніпропетровська, Херсона, Ялти, Кіровограда, Миколаєва. З вітальним словом до його учасників звернулася начальник управління освіти Миколаївського міськвиконкому **Г. І. Деркач**, яка відзначила роль Науково-педагогічної бібліотеки Миколаєва у координації інформаційної співпраці із провідними книгозбірнями Миколаєва. Бібліотека, плідно співпрацюючи із Науково-методичним центром управління освіти, публічними та освітянськими книгозбірнями міста, однією з перших в Україні створила зведений електронний каталог провідних бібліотек міста – «Ресурси бібліотек міста Миколаєва». На сьогодні бібліографічні бази даного проекту сумарно містять вже понад 350 тисяч записів.

З аналізом корпоративної діяльності освітянських бібліотек України щодо формування електронних каталогів виступила зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського **Л. І. Самчук**. Було охарактеризовано стан обміну електронними бібліографічними записами із мережею освітянських бібліотек України, що здійснюється для підвищення оперативності інформаційного забезпечення інноваційного розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики шляхом створення повноцінних електронних ресурсів у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та освітянських книгозбірнях.

На проблемах формування галузевої реферативної бази даних з питань педагогіки, психології та освіти, котра розміщена на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, зупинилася у своїй доповіді зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського **І. Й. Коваленко**. Вона відзначила підвищений інтерес професорського-викладацького складу до реферативної інформації із фахових періодичних і продовжуваних видань вишів у загальнодержавній і галузевій реферативних базах даних. І це цілком закономірно, адже у них з'являється можливість популяризації своєї продукції, а користувачі мають змогу цитувати статті науковців або саме видання із баз даних. Було повідомлено, що до спільної роботи долучилося вже 13 наукових бібліотек педагогічного та інженерно-педагогічного профілю і дві бібліотеки НАПН. Разом з тим доповідачка наголосила на необхідності приєднання до надання реферативної інформації книгозбірень Кіровоградського державного педагогічного університету, Кримського гуманітарного університету, Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського, Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. І. Й. Коваленко детально зупинилася на укладанні оглядових та аналітичних документів у паперовій та електронній формі. Вона повідомила, що у 2010 р. на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започатковано інформаційно-аналітичний ресурс про педагогів-новаторів України, в якому викладено їх біографії, діяльність, бібліографію праць, новаторські ідеї та інші матеріали. Налагоджено укладання та розміщення на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодекадних аналітичних оглядів висвітлення ЗМІ України головних подій в галузі освіти. У журналі «Педагогіка і психологія» започатковано рубрику «Аналітичні огляди публікацій з питань освіти», в якій висвітлюються публікації щодо реформування галузі освіти за кордоном (зокрема у Казахстані, Німеччині, Польщі, Чехії тощо).

Про технічне забезпечення процесу обміну бібліографічними записами повідомила зав. відділу ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського **Н. В. Вараксіна**.

Директор науково-педагогічної бібліотеки м. Миколаєва, відмінник освіти України **Т. І. Роскіна**, торкаючись корпоративної діяльності бібліотек Миколаївщини з формування єдиного інформаційного ресурсу, поділилася досвідом роботи зі створення зведеного електронного каталогу провідних бібліотек міста «Ресурси бібліотек міста Миколаєва». Цей проект реалізується під егідою Миколаївської обласної бібліотечної асоціації. Запропонований веб-сервіс забезпечує доступ до електронних каталогів бібліотек-учасниць проекту: провідних книгозбірень Миколаєва. Електронний каталог поповнюється щомісяця. Слід зазначити, що участь у даному проекті ніяк не обмежує бібліотеки у створенні власних електронних каталогів на своїх бібліотечних сайтах або участі в інших корпоративних проектах. Зокрема, сьогодні вивчаються пропозиції директорів шкіл про залучення шкільних бібліотек до цієї роботи. Адже 33 шкільні книгозбірні обладнані комп'ютерною технікою, а 22 з них вже мають доступ до Інтернету.

Автоматизації бібліотечних процесів, створенню електронних ресурсів була присвячена доповідь заступника директора науково-педагогічної бібліотеки Миколаєва **К. М. Картузова**.

Про місце і роль освітянських бібліотек у створенні електронних ресурсів з метою забезпечення освіти йшлося у доповіді професора психології Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського **І. М. Старікова**.

У рамках заходу було проведено практичні заняття з методики заповнення полів для створення аналітичного запису в базі даних «Періодика» та з питань мікроаналітичного згортання реферативної інформації.

Усі доповіді, виступи викликали підвищений інтерес в аудиторії, присутні часто ставили питання, обмінювались думками, дискутували, кожен хотів висловити своє бачення шляхів вирішення актуальної проблеми. Підбиваючи підсумки роботи, учасники семінару ухвалили низку конкретних пропозицій, а саме:

- активізувати роботу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та освітянських бібліотек мережі з формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в традиційній і електронній формі, а також щодо забезпечення вільного доступу до нього;
- ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського забезпечити раціональне введення, підтримку та збереження в електронному вигляді аналітичної, біографічної і реферативної інформації з питань педагогіки, психології, освіти;
- активізувати корпоративну співпрацю ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з освітянськими бібліотеками мережі зі створення електронного галузевого бібліографічного та реферативного ресурсу;
- розширити галузевий сегмент реферативної інформації з питань педагогіки, психології, освіти у загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова», в УРЖ «Джерело» шляхом залучення незадіяних у корпоративній співпраці бібліотек вишів та інститутів післядипломної педагогічної освіти;
- продовжити співпрацю ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек мережі щодо обміну аналітичними бібліографічними записами для створення бази даних «Періодика» електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;
- підвищити ефективність використання інформаційно-аналітичних матеріалів шляхом проведення відповідних рекламних акцій у галузевих ЗМІ;
- деталізувати зміст для заповнення поля 60 «Розділ знань» електронного каталогу, організованого на базі САБ ІРБІС згідно з галузевими потребами, і поширити ці дані на мережу освітянських бібліотек;
- контролювати та вдосконалювати єдині підходи, науково-методичні засади щодо створення бібліографічної і реферативної інформації у базах даних.

Інга Коваленко,
зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ XXI СТОЛІТТЯ»

Пленарне засідання конференції

9–10 жовтня 2012 р. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського спільно з Асоціацією бібліотек України, Інформаційно-бібліотечною радою НАН України, Радою директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук провела міжнародну наукову конференцію «Інноваційна модель наукової бібліотеки XXI століття».

У роботі конференції взяли участь понад 430 науковців, інженерно-технічних працівників бібліотечно-інформаційної сфери, фахівців архівної та музейної справи, викладачів ВНЗ, спеціалістів комерційних організацій з понад 60 установ України, Росії, Литви, Білорусі, Польщі, Австрії. Для оприлюднення було заявлено майже 300 доповідей, презентацій, виступів та повідомлень.

Відкрив 22-гу традиційну міжнародну наукову конференцію голова Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, академік НАН України **О. С. Онищенко**. Для привітання він надав слово гостям – директору Австрійського культурного форуму п. **Якобу Форст-Батталья**, аташе з питань культури Посольства Литовської республіки в Україні п. **Дайві Дапішєнє**. Відбулося урочисте підписання О. С. Онищенком і директором Академічної бібліотеки Литви імені Врублевських **Сігітасом Нарбутасом** договору про співробітництво між Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського і Бібліотекою Литви імені Врублевських. Висловлюючи подяку зарубіжним гостям за теплі слова привітання, за співпрацю, О. С. Онищенко закликав усіх учасників поважного зібрання зосередитися на обговоренні актуального питання: якою повинна бути сучасна бібліотека. У своїй доповіді «Моделі бібліотеки-комплексу ресурсів і сервісів – диктат майбутнього» О. С. Онищенко зазначив, що для того, щоб будувати бібліотеку нового типу, бібліотечному співтовариству необхідно масштабно осмислити чотири фундаментальних явища:

- появу читачів, котрі для задоволення своїх інформаційних потреб використовують сучасні інформаційні технології;
- стрімке розростання електронних ресурсів;
- якісну зміну інформаційного простору та інтегративний характер останнього;
- катастрофічне відставання бібліотечної думки від змін ресурсної бази, інформаційної грамотності, інформаційного середовища і технологій.

У зв'язку з вищеозначеним постає нагальне завдання суттєвого, якісного, принципового оновлення бібліотечної теорії, насамперед, на концептуальному рівні. Загалом його виконання можна звести до розроблення та впровадження трьох концепцій: формування у бібліотеці мультиресурсів; розвитку бібліотечного мультисервісу і відповідної переорієнтації бібліотечної освіти на мультиресурси і мультисервіси; виховання бібліотекарів нового типу, які повинні володіти вміннями орієнтуватися у масивах найрізноманітнішої інформації та навчати читачів користуватися ними. За словами доповідача, бібліотекар має стати міждисциплінарним фахівцем.

Торкаючись питання формування ресурсів, зокрема електронних, керівник НБУВ наголосив на необхідності їх інтеграції. Адже головний інформаційний ресурс сьогодні концентрується в Інтернеті, в соціальних мережах, блогах, які на даний час бібліотеками не освоєні. Йшлося у доповіді і про раціональне використання «самвидаву», про формування комплексних ресурсів, інтеграцію бібліотечних, архівних та музейних ресурсів. Такий підхід сприятиме створенню нового типу бібліотеки-інтегратора, що має стати нашим орієнтиром. Зверталася увага також на мультиресурс, котрий відкриває необмежені можливості для мультисервісу, розширення переліку традиційних послуг, їх збагачення новим змістом. Але головне для фахівців галузі полягає у навчанні роботи в Інтернеті, оцінюванні якості електронних ресурсів, їх синтезі, навчанні користувача працювати у мережах та з базами даних, в освоєнні нових програмних продуктів, нових технічних засобів і новітніх інформаційних технологій. Вказувалося і на подальший розвиток комунікативної функції бібліотеки.

На завершення О. С. Онищенко відзначив: «Майбутнє диктує нам образ моделі бібліотеки як комплексу багатства ресурсів і багатства послуг. На ці орієнтири має бути спрямована увага теоретиків і практиків бібліотечної справи».

Про державну політику стосовно розвитку бібліотечної справи йшлося у виступі начальника відділу аналізу та прогнозування діяльності бібліотек Міністерства культури і туризму України **Л. С. Никифоренко**. Було зазначено, що основною функцією бібліотеки є її робота на користувача. І саме користувач, його потреби виступають визначальним чинником формування пріоритетів діяльності бібліотеки, розвитку її ресурсів і послуг. Міністерство сьогодні акцентує свою увагу на двох аспектах місії бібліотеки: а) бібліотека, яка працює для користувача; б) бібліотека як поєднуюча ланка діяльності державних закладів культури, виконавчої влади, фізичних та юридичних осіб.

Л. С. Никифоренко поінформувала, що одним з першорядних завдань Міністерства нині є прийняття на державному рівні сучасної програми поповнення бібліотечних фондів. Розроблений Міністерством проект концепції програми знайшов підтримку в центральних органах виконавчої влади. Доповідачка висловила надію, що, починаючи із 2014 р., бібліотечна галузь матиме комплексну програму, яка сприятиме оновленню фондів бібліотек та дієво працюватиме на користувача.

Л. С. Никифоренко відзначила недосконалості нині діючої процедури придбання літератури на основі конкурсних торгів. Міністерство працює над усуненням існуючих тут проблем, вже задіяло Комітет з питань економічної політики Верховної Ради України до вирішення цього питання.

Присутні були ознайомлені з низкою проектів, у яких Міністерство культури і туризму України активно співпрацює з бібліотеками. Так, з метою покращення доступу користувачів до інформаційних ресурсів, Міністерство спільно з Національною парламентською бібліотекою України розпочало формування електронного ресурсу – створення електронної бібліотеки культури України. До цього процесу згодом зможуть долучитися всі вітчизняні і зарубіжні бібліотеки, юридичні та фізичні особи.

Доповідачка торкнулася програми «Бібліоміст», котру Міністерство реалізує спільно з партнерами, Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів, Агентством США з міжнародного розвитку, з Міжнародною бібліотечною асоціацією, з виконавчими органами на місцях, зокрема в Автономній республіці Крим. Основне завдання цієї програми – сформувати на рівні центральної та місцевої влади розуміння ключової ролі у суспільстві бібліотек, важливості підтримки бібліотек з боку держави; допомогати бібліотекарям відстоювати інтереси бібліотеки та отримувати ресурси, необхідні для задоволення інформаційних потреб громад.

Підсумовуючи свій виступ, Л. С. Никифоренко висловила сподівання, що всі зусилля Міністерства культури і туризму України й надалі спрямовуватимуться на розвиток бібліотек, бібліотечної справи в країні.

Доповідь директора Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, академіка НАН України **В. А. Широкова** була присвячена такій актуальній проблемі, як лінгвістичне забезпечення електронних бібліотек.

Електронна бібліотека містить два основні компоненти: електронний каталог і сховище об'єктів зберігання (книг, журналів, газет та ін., представлених в електронній формі). За такої ситуації будь-який об'єкт зберігання в електронній бібліотеці системно розкладається на дві частини: зміст (текст) книги або іншого джерела і бібліографічний чи будь-який інший опис, створений метамовою, прийнятою в конкретній бібліотеці.

Для того, щоб бібліографічний опис був спроможний максимально повно представляти зміст документа, він мусить бути певним чином структурований. Для цього існує лінгвістичне забезпечення. Як його розуміють бібліотечні працівники. Насамперед, це «метамови», тобто мови «другого порядку» (інформаційно-пошукові мови, мови-ідентифікатори), а також засоби індексування.

Доповідач наголосив, що відповідь на основне питання бібліотечного пошуку – чи є достатніми інформаційно-пошукові мови і мови бібліографічного опису для відображення змісту документа й пошуку контенту – є негативною. Вони були б достатніми, якби між самим текстом та бібліографічним описом існувала взаємно однозначна відповідність. Але в дійсності дуже рідко бібліографічний опис з належною повнотою представляє зміст документа.

Вихід з цього становища, на думку академіка, в індексуванні самого змісту. Тільки тоді, коли ми зможемо представити у більш-менш формалізованій, зручній для пошуку та осяжній формі цей зміст, ми надамо користувачеві адекватні засоби та адекватні інструменти для пошуку потрібного йо-

му контенту. Адже доволі часто користувача цікавить не вся книга, тобто не об'єкт зберігання загалом, а конкретний контент, який до того ж може бути роззосереджений по різних джерелах. Проіндексована у такий спосіб множина об'єктів перетворюється в електронній бібліотеці на новий об'єкт –на те, що зараз фахівці називають лінгвістичним корпусом, де кожне слово, словосполучення і ціла низка інших мовних одиниць стають вже об'єктами прямого індексування так само, як це відбувається з елементами бібліографічного опису джерела.

Структурно-функціональна декомпозиція такої системи забезпечує виділення в лінгвістичному корпусі підсистеми репрезентації об'єктів, підсистеми маркування, тобто індексування як за бібліографічними, так і за лінгвістичними параметрами, і підсистема експлікації, тобто видача користувачеві всього необхідного сервісу для того, щоб він мав змогу безпосередньо працювати з контентом.

Такі системи останніми роками дедалі більше поширюються у світі. Одна з них розроблена і в Українському мовно-інформаційному фонді – це програмна платформа ULISS (Ukrainian Lingua-Information Semantic Search) – Український Мовно-Інформаційний Семантичний Пошук. Вона працює з українською мовою, виконується робота з узагальнення системи на інші мови світу.

В. А. Широков зазначив, що у зв'язку з переходом від звичайних електронних бібліотек до систем, заснованих на лінгвістичних корпусних технологіях, до кваліфікаційних вимог та компетенцій бібліотекаря нового типу потрібно додати навички прикладного лінгвіста, адже сучасну бібліотеку, побудовану за корпусними технологіями, неможливо сконструювати, незнаючи елементів лінгвістичної структури. На думку вченого, еволюція електронної бібліотеки до лінгвістичного корпусу – це один з магістральних напрямів розвитку бібліотечної справи, якщо йдеться про інженерію знань, до якої ми прямуємо.

У своїх висновках доповідач наголосив, що цифрові бібліотеки, сховища інформації взагалі з часом «перебиратимуть» на себе дедалі більше лінгвістичних функцій, а у конструктора цифрових бібліотек зростатиме вага кваліфікації прикладного лінгвіста. У процесі розвитку електронних бібліотек, що еволюціонують у напрямі до лінгвістичних корпусів, визначальним стає багатомовність та міжмовна адаптація. У перспективі для забезпечення ефективної когнітивної операціональності необхідно буде вирішити питання з авторським правом, яке стоїть на заваді повноцінного лінгвістичного індексування й доступу до контенту (як варіант, В. А. Широков запропонував забезпечити пряме онлайнове відсилання від користувача авторського тексту до самого носія авторського права, щоб він у будь-який момент мав інформацію про те, хто і в який спосіб використовує його текст).

Технології довготермінового зберігання даних в електронних бібліотеках були презентовані у співдоповіді директора Інституту проблем реєстрації інформації НАН України, академіка НАН України, д-ра техн. наук, проф. **В. В. Петрова**, його заступника, члена-кореспондента НАН України, д-ра техн. наук, проф. **А. А. Крючина**, вченого секретаря Інституту, канд. техн. наук, старш. наукового співробітника **С. М. Шанойла** і старш. наукового співробітника цього ж Інституту, канд. техн. наук **І. В. Горбова**, оприлюдненій А. А. Крючиним. Доповідач наголосив, що в умовах стрімкого зростання кількості електронних бібліотек, інтенсивного накопичення ними колосального інформаційного ресурсу перед фахівцями постає доволі складне питання: як зберігати такі інформаційні масиви, як забезпечити створення електронних носіїв великої ємності та високої надійності.

У цьому напрямі активно працюють зарубіжні дослідники. Зокрема, японські і американські розробники, а також компанія «LG» планують розпочати випуск М-дисків, які за стандартом точно відповідають компакт-диску. З'явилася ідея використовувати штамп для тиражування компакт-диска, як вчинили американці. У національному архіві США дані зберігаються на металевих носіях, а копія направляється на архівне зберігання. Але такі матеріали виявилися занадто дорогими, і не все можна зберігати таким чином. Крім того, а як захистити такий носій від пилу? Поступово фахівці з архівного зберігання доходять висновку про доцільність покладання запису інформації на спеціальні центри, підприємства та установи, які можуть організовувати виготовлення таких металевих носіїв, у т. ч. М-дисків. Дехто виступав за перехід до технології виготовлення компакт-дисків з використанням скла, кварцу або сапфіру. Цю ідею, відзначив А. А. Крючин, було вперше сформульовано в Україні. Інститут проблем реєстрації інформації НАН України також працює у цьому напрямі. Водночас виникає ситуація, коли величезні архіви у цифровій формі неможливо розшифрувати через появу нових поколінь операційних систем та засобів відтворення. Тому з'являються пропозиції записувати інформацію не в цифровому коді, який використовується на компакт-дисках, а в аналоговому вигляді.

Головне, наголосив на завершення доповідач, потрібно вирішити: що зберігати і наскільки довго? Необхідно чітко визначитись із вимогами щодо термінів зберігання інформації, обсягів зберігання, і вже під це пропонувати конкретну технологію. Технологій сьогодні не бракує (у т. ч. і в Інституті), необхідні капіталовкладення, щоб довести їх до промислового застосування.

Про забезпечення доступності інформації бібліотек йшлося у доповіді начальника Управління бібліотечно-інформаційного обслуговування Російської державної бібліотеки **О. В. Сєрової**. Зазначаючи, що доступність інформації – одна з найважливіших цінностей сучасної цивілізації, доповідачка детально розкрила досвід Російської державної бібліотеки (РДБ) з формування національних інформаційних ресурсів і забезпечення користувачам відповідного доступу до них у регіонах Росії у віртуальному середовищі. Наголошувалося, що бібліотеки, володіючи значними обсягами інформації (як, втім, й інші установи культури – музеї, архіви), враховуючи вплив Інтернету та інформаційних технологій на користувачів, дедалі більше уваги приділяють створенню власних електронних ресурсів, що дає змогу забезпечувати відвідувачів достовірною інформацією з первинних джерел. Саме оцифрування скорочує географічний розрив, уможливлює розширення доступу до інформації, стимулює поширення даних стосовно соціального, економічного і культурного життя суспільства, сприяє подоланню дискримінації доступу до інформації.

Яскравою ілюстрацією сказаного став досвід РДБ, що створює свою електронну бібліотеку, в основі якої п'ять великих колекцій: універсальна за змістом, стародруків, нотна, наукової і навчальної літератури, а також колекція авторефератів та дисертацій (ЕБД). Доступ до ресурсів електронної бібліотеки РДБ забезпечує через віртуальні читальні зали. Ця форма організації доступу до електронної бібліотеки юридичним особам оформлена спеціальним договором. Увага присутніх акцентувалася на реалізації проекту електронної

бібліотеки дисертацій, доступ до якої існує через віртуальні читальні зали в Росії, країнах СНД, Ірані.

Сьогодні, за словами О. В. Сєрової, ми не повинні покладатися на те, що користувачі підлаштуються до наших бібліотечних структур. Навпаки, останні повинні інтегрувати свої продукти і послуги в мережеве середовище, в якому працюють користувачі. Лідерами у галузі віртуальних послуг нині є віртуальні довідкові служби, призначені для надання оперативної довідкової, бібліографічної інформації через Інтернет.

У РДБ з кінця 2010 р. набуло поширення віртуальне довідкове обслуговування в режимі реального часу. Довідкове бібліографічне обслуговування в електронному середовищі виграє в оперативності, масштабах аудиторії, яку воно обслуговує, в наданні не лише бібліографічної, а й повнотекстової інформації, у доступності довідкових послуг.

На завершення доповідачка зазначила, що для розширення доступу до своїх ресурсів бібліотекам необхідно:

- спрямовувати свої зусилля на мінімізацію обмежень прав користувачів;
- прагнути глобального доступу до ресурсів;
- спільно створювати і використовувати ресурси (бібліотеки, музеї, архіви);
- підносити роль довідкового бібліографічного обслуговування, що допомагає виявляти та отримувати доступ до потрібного ресурсу;
- створювати і надавати сервіси для використання мобільних пристроїв як для пошуку інформації та звернень для отримання віртуальних послуг, так і для скачування електронних ресурсів;
- надавати нові віртуальні послуги для розширення доступу до інформації;
- пропонувати декілька варіантів доставки інформації для всіх категорій користувачів за розумною ціною.

У 2012 р. Бібліотека ім. Врублевських Литовської академії наук відзначила свій 100-річний ювілей. Її директор, д-р гуманітарних наук **Сігітас Нарбутас** ознайомив учасників конференції з основними етапами розвитку установи, зокрема, з тим, як ті чи інші політичні, соціальні, культурні події впливали на характер діяльності Бібліотеки.

В епоху глобалізації Бібліотека також зазнає кардинальних змін – нарощує обсяги інформації, запроваджує сучасні інформаційні технології, розширює сегмент послуг тощо. Все це, звичайно, потребує значних матеріальних ресурсів, яких не завжди вистачає. За таких умов, наголосив доповідач, Бібліотека Литовської академії наук стала активніше використовувати можливості міждержавного книгообміну, давні зв'язки з бібліотеками інших національних академій наук. Гарантом поповнення фондів національними документами залишається статус Бібліотеки, що забезпечує одержання обов'язкового примірника.

Демографічні зміни, концентрація установ вищої освіти в окремих регіонах орієнтують Бібліотеку на більш активну роботу з молодими читачами. Д-р Нарбутас зауважив, що завдяки членству Литви в Європейському Союзі з'являються додаткові можливості для Бібліотеки та її користувачів. Зокрема вдалося відкрити новий відділ з оцифрування, збільшити число бібліотечних послуг, розпочати реконструкцію будівлі, завдячуючи якій книгозбірня перетвориться на сучасний центр інформаційної, бібліотечної, культурної і педагогічної діяльності, покращаться умови роботи для читачів і співробітників.

Окреслюючи коло завдань для Бібліотеки на перспективу, її керівник, у першу чергу, звернув увагу на розширення культурної, педагогічної, видавничої та програмної діяльності, на започаткування нових інформаційних, бібліометричних та інших послуг. Зазначалося, що Бібліотека ім. Врублевських реалізує все задумане, адже для цього у неї є головне: кваліфіковані кадри, цінні фонди, зручне місцерозташування і численне співтовариство литовських і зарубіжних читачів.

Заступник директора Національної бібліотеки Польщі, магістр мистецтв **Єва Потшебніцка** виступила з доповіддю «Інноваційні методи збереження фондів». Вона наголосила, що книга – надто значне культурне явище в житті людства, щоб її повністю могли замінити нетрадиційні носії інформації. Саме тому збереження книги як такої, а також все, що пов'язане з її створенням, функціонуванням, ще довго захоплюватиме людство.

У Національній бібліотеці Польщі займаються збереженням усіх фондів, які знаходяться і у новій будівлі, і у Палаці Речі Посполитої. Сьогодні у практиці Національної бібліотеки пріоритетною є превентивна форма консервації – профілактична консервація.

Консервація у бібліотеці невіддільна від складної долі кожного документа. Вона, насамперед, вирішує питання збереження інформації на традиційних носіях. Але в ідеалі вона повинна відповідати за будь-яку форму бібліотечного існування документа. Наголошувалося на важливості збереження точно задокументованої інформації про усі процеси і консультації з питань дотримання режимів зберігання документів. Документація стосовно об'єкта консервації зібрана в комп'ютерну базу, якою можуть користуватися і консерватори, і фондоутримувачі.

Доповідачка акцентувала увагу присутніх на технологічних особливостях реставрації, зокрема підкреслювала, що при виконанні операцій класичної реставрації незмінно постає питання збереження автентичності документа. Досить складним завданням для співробітників, які займаються консервацією фондів, є введення будь-яких змін у методи консервації.

Сьогодні перед польськими бібліотеками постоло завдання знайти спосіб оброблення документів з метою розкислення і зміцнення паперового носія інформації. Національна бібліотека у Варшаві з 2000 р. реалізує програму «Кислий папір». Проводяться масові розкислення і реставрація документів за німецькою та американською технологіями. На завершення доповідачка повідомила, що в Національній бібліотеці у Варшаві проводиться комплексна наукова реставрація будь-якого ступеня складності класичним методом, але на сучасному обладнанні. Використовуються лише природні матеріали, які є довговічними, зворотними і не спотворюють тональність і фактуру документа. Пріоритет віддається консервації, яка дає змогу максимально підвищити збереження якомога більшої кількості документів при мінімальному втручанні реставратора у структуру документа. Звичайно ж, багато проблем, пов'язаних зі збереженням бібліотечних фондів, допомогає вирішувати технологія оцифрування.

У співдоповіді директора Бібліотеки з природничих наук РАН, д-ра техн. наук, проф. **М. Є. Кальонова** і старш. наукового співробітника тієї ж бібліотеки, канд. фіз.-мат. наук **В. П. Варакіна**, презентованій В. П. Варакіним, йшлося про інноваційні технології в управлінні ресурсами Централізованої бібліотечної системи БПН РАН, зокрема, про програмний комплекс «MONITORING» (версія S-7.11), розроблений Бібліотекою з природничих наук РАН.

Мета цього комплексу – полегшення роботи персоналу та управлінських кадрів бібліотеки. Відомо, що фінансування бібліотек нині недостатнє. І в цих умовах бібліотекам потрібно приймати рішення про те, що купувати і для кого купувати. Крім того, потрібно знати, як наша бібліотека працює в принципі, як вона задовольняє потреби читачів. Для цих цілей і розроблено програмний апарат. Концепції даного програмного апарату: орієнтація на функціонування додатків, що створюються у середовищі Intranet / Exstranet / Internet; масштабованість; адаптованість; інтегроване зберігання та використання інформації; підтримка концептуальної і зовнішньої моделей даних; забезпечення оброблення вибірок даних цільовими прикладними програмами; інформаційна сумісність із «зовнішніми» інформаційними системами; використання найбільш поширених програмних та апаратних засобів.

Розроблений програмний комплекс «Monitoring» орієнтований на багатоцільове застосування з використанням стандартних операційних середовищ MS Windows Server (2000–2008) і засобів MS SQL Server (2000–2008) для управління базами даних, а також сучасних веб-технологій. Доповідач ознайомив присутніх з інформаційними і технічними можливостями комплексу «Monitoring».

Загалом, система призначена для накопичення та оброблення статистики практично за всіма напрямами діяльності Бібліотеки. Вона здатна забезпечувати оперативний «зворотний зв'язок» для прийняття управлінських рішень на основі аналізу динаміки роботи підрозділів БПН РАН і читацького попиту.

В. П. Варакін також окреслив основні завдання додатку «Реєстрація читачів» («REGISTR», R-7.11) – створення основи для вироблення оптимальних управлінських рішень з метою досягнення максимально повного задоволення інформаційних потреб науковців при ефективному використанні бюджетних коштів в умовах обмеженого фінансування; забезпечення централізованого управління технологічними процесами в інформаційних підрозділах. На даний час в «REGISTR» зареєстровані читачі з 156 інститутів та організацій, включаючи разових відвідувачів. До БД введено 21923 записи.

Директор Інституту післядипломної освіти Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, канд. пед. наук **І. О. Шевченко** у своїй доповіді «Мережа пунктів доступу громадян до офіційної інформації: наслідки проектної діяльності Української бібліотечної асоціації» охарактеризувала проект Української бібліотечної асоціації (УБА), який вона реалізує спільно з Програмою сприяння Парламенту України. Цей проект передбачає створення, переважно в публічних бібліотеках, мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації. Він покликаний забезпечити нову якість роботи та надання бібліотеками нових послуг для своїх користувачів, підтримку ініціатив, спрямованих на розвиток суспільства, бібліотечної галузі, Української бібліотечної асоціації та її членів, а саме їх соціальний захист, адвокацію інтересів та цінностей бібліотечної професії, професійне зростання.

На даний час УБА налічує 4 тисячі індивідуальних членів і 160 колективних, 12 зареєстрованих регіональних відділень, 6 регіональних відділень, що працюють на громадських засадах, 7 самостійних бібліотечних у регіонах, що є колективними членами УБА, 7 тематичних секцій. Сьогодні до складу мережі входять 684 бібліотеки.

Доповідачка зазначила, що Асоціація спільно з Програмою сприяння Парламенту України реалізує проект, «Інформація органів влади для громадян у бібліотеці: пошук, доступ, консультування». Вона також долучається до формування плану дій, спрямованих на впровадження ініціативи «Партнерство «Відкритий уряд». Зокрема, у пункті 29 даної ініціативи записано, що бібліотеки є установами, через які реалізується партнерство уряду у процесі його співпраці з громадянами. У рамках цієї програми предбачається проведення низки семінарів з державними службовцями – керівниками управлінь, відділів культури районних, обласних, державних адміністрацій за тематикою «Бібліотека і розвиток електронного урядування».

На думку І. О. Шевченко, такі програми та ініціатива – чудова нагода довести усім, від кого залежить розвиток бібліотечної справи, яку важливу роль відіграють бібліотеки у сучасному житті суспільства, розкрити їх можливості щодо забезпечення доступу громадян до офіційної інформації, оскільки без цього неможливо реалізувати будь-які задуми, плани стосовно електронного урядування.

Важливим напрямом роботи УБА є підготовка майбутніх бібліотекарів до роботи в нових умовах. Йдеться, насамперед, про розроблення навчальних курсів, які можуть за вільним вибором студента чи факультативним спецкурсом викладатися у навчальних закладах, які готують бібліотекарів. Асоціацією вже створена навчальна програма «Бібліотеки та електронне урядування» для студентів, підготовлено спеціальні рекомендації УБА до її впровадження та використання.

І. О. Шевченко повідомила, що на сайті дистанційного навчання Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв розміщено курс дистанційного навчання «Електронне урядування та доступ до інформації у бібліотеках». Підвищувати кваліфікацію за цим дистанційним курсом пропонується тим фахівцям, котрі нині працюють у бібліотеках і виявляють інтерес до цієї тематики.

Регіональний менеджер компанії «Ельзевір» у Польщі, Україні та країнах Балтії **Ігор Гандзяк** присвятив свій виступ ознайомленню з продукцією видавництва «Ельзевір» для наукових бібліотек та можливостями користування електронними книгами «Ельзевіру».

За словами доповідача, компанія віддає перевагу електронному пошуку інформації. На даний момент у центрі уваги «Ельзевіру» перебуває п'ять тисяч видавців з усього світу, які публікують майже 2 млн статей на рік. Завдання полягає в тому, щоб серед такого великого масиву електронних публікацій знайти саме ті матеріали, які потрібні.

За показником читання «Ельзевір» займає приблизно 33 % прочитаних та переглянутих статей. Іншими словами, майже кожен третій науковець у світі використовує саме статті «Ельзевіру». Приблизно 20 % статей наукової періодики та електронних книг припадає на «Ельзевір». Ці 20 % наукових публікацій дають компанії 25 % цитувань у публікаціях інших авторів. Тобто, якісний показник досить помітно перевищує показник друкування.

Фахівці «Ельзевіру» дійшли висновку, що головні електронні продукти потрібно поєднати в рамках однієї платформи, якою є SciVerse Hub. Саме в рамках цієї технології нині і об'єднуються основні електронні продукти Ельзевіру: Science Direct (повнотекстовий), Scopus (реферативно-бібліографічний), які дають змогу за рахунок однократної реєстрації, єдиного формулювання пошуку отримати результати у всіх електронних продуктах, які пропонує «Ельзевір». Science Direct – це повнотекстова база даних електронних

статей, що поєднує 2500 електронних версій періодичних видань, котрі випускаються «Ельзевіром», а також серіальних видань та близько 10 тисяч електронних книг, які належать видавництву «Ельзевір».

У своїй повсякденній діяльності «Ельзевір» прагне домогтися кращих результатів досліджень при помірних витратах; веде активні пошуки джерел фінансування таких досліджень; забезпечує високий рівень освіти; оперативно вирішує питання менеджменту інновацій – впроваджень результатів таких досліджень.

Нині «Ельзевір» приділяє велику увагу якості власних публікацій. На сьогодні оцифровані майже всі архіви, видані до 1995 р., і на цей момент глибина ретроспекції сягає 1823 р. Кожного року автори подають дедалі більше публікацій. Щорічне зростання їх пропозицій становить 11,3 %, а зростання кількості електронних публікацій «Ельзевіру» – лише 3,5 %.

Доповідач наголосив, що для піднесення ефективності своєї роботи «Ельзевір» досить часто вдається до соціологічних досліджень. Наприклад, в останньому опитуванні брало участь майже 10 тисяч студентів різних навчальних закладів, які мали визначити: яку пошукову та аналітичну платформу для виконання інформаційних досліджень вони вважають найкращою. Близько 75 % опитаних визнали кращою платформу «Ельзевір». Саме це дає змогу «Ельзевіру» постійно пропонувати інноваційні заходи та збагачувати можливості пошукової системи SciVerse, зокрема, забезпечити доступ до цієї системи з різних типів і видів мобільних пристроїв. Якщо взяти Scopus, то він зараз надає найбільшу базу даних, що забезпечує визначення індексів цитування і базується на 19 тисячах періодичних видань, які надходять від 5000 видавництв.

Важливою для компанії є проблема включення національних, тобто опублікованих на території відповідної країни, наукових періодичних видань. На сьогодні в базі Scopus знаходяться 44 періодичні видання, які публікуються або публікувалися на території України, хоча лише половина від їх загальної кількості, тобто 21 журнал, індексується. Решта з різних причин (припинення публікації, втрата конкурентоздатності тощо), залишаючись у Scopus'і, не поповнює свої архіви.

І. Гандзяк наголосив, що це досить важливе питання, адже для підвищення рейтингу наукових досліджень українських вчених вкрай важливо, щоб вітчизняні журнали дедалі більше підключалися до системи міжнародного цитування і висловив впевненість, що в майбутньому даний процес динамічно розвиватиметься саме на користь України.

Після завершення пленарного засідання робота конференції продовжилася у секціях:

- Інноваційні трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності;
- Стратегії технологічної модернізації наукових бібліотек;
- Бібліотека і розвиток доступу до правової та соціально значущої інформації;
- Біографічна інформація в сучасному освітньому, науковому, культурному інформаційному просторі;
- Рукописна, книжкова та архівна спадщина України: проблеми створення цифрового інформаційного ресурсу.

Особливий інтерес в учасників конференції викликали семінар «Наукова періодика в умовах глобалізації» та круглий стіл «Новітні технології збереження бібліотечних фондів».

У рамках конференції також відбулося спільне засідання Асоціації бібліотек України, Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук. У його роботі взяли участь керівники і фахівці провідних бібліотек України – членів АБУ, зарубіжні гості.

Під час конференції демонструвалися різноманітні інформаційні ресурси. Учасники конференції мали змогу ознайомитися з електронною книжковою виставкою: «Наукові видання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 2011–2012 рр.», виставкою-демонстрацією «Віртуальна книжкова полиця», книжковими виставками «Нові видання вчених-суспільствознавців Китайської Народної Республіки», «Карикатура як мистецтво відображення світу: історія і сучасність», «Бородінська битва – 200 років», «Видатні книгознавці та бібліографи українського зарубіжжя», «Український науковий інститут книгознавства: до 90-річчя створення».

Жанна Самохіна,
мол. науковий співробітник НБУВ

Інноваційні трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності

У роботі секції «Інноваційні трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності» взяло участь понад 70 осіб, зокрема, керівники, наукові співробітники, провідні фахівці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), Державної публічної науково-технічної бібліотеки Росії (Москва, Росія), Національної парламентської бібліотеки України (НПБУ), Національної наукової медичної бібліотеки України, Національної історичної бібліотеки України, Державної науково-педагогічної бібліотеки Україні ім. В. О. Сухомлинського, Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України, Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В. Г. Заболотного, Державної бібліотеки України для юнацтва, Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету, Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету «Київський політехнічний університет», Бібліотеки Інституту біології південних морів ім. О. О. Ковалевського НАН України; викладачі вищих навчальних закладів – Національної академії державного управління при Президентові України, Київського національного університету культури і мистецтв, Харківської державної академії культури, Національної ака-

демії керівних кадрів культури і мистецтв, Національного авіаційного університету, Рівненського державного гуманітарного університету, Інституту проблем сучасного мистецтвознавства НАМУ.

На секційному засіданні було заслухано 29 доповідей з актуальних питань діяльності бібліотечних установ на етапі входження України у глобальний інформаційний простір. Присутніми активно обговорювалися проблеми розвитку бібліотечно-інформаційної галузі, зокрема, трансформації сучасної бібліотеки у період переходу від функціональної до процесно-орієнтованої моделі, особливості управління діяльністю сучасних бібліотечних установ, формування інноваційної політики та впровадження інновацій, координація комплектування бібліотек України, нові підходи до аналітико-синтетичного опрацювання інформації, створення інформативного електронного середовища та удосконалення бібліотечних сервісів з використанням нових електронних технологій, реалізація державної цільової національно-культурної програми «Бібліотека-XXI» тощо.

Відкриваючи секційне засідання, заст. генерального директора НБУВ, канд. іст. наук. **В. І. Попик** наголосив, що в сучасних умовах бібліотечна справа опинилася на самому вістрі процесів розроблення та впровадження нових підходів і технологій – управлінських, інформаційних, виробничих, соціальних, гуманітарних. Відбувається доволі динамічна зміна методів інформаційної діяльності. Формується глобальний електронний бібліотечно-інформаційний простір, причому в умовах гострої конкуренції. Питання нині стоїть так – або бібліотеки швидко опанують новими методами, запропонують сервіси принципово більш високого рівня, або будуть відкинуті на узбіччя суто «електронними» інформаційними корпораціями. Усе це свідчить про необхідність вироблення оновленої інноваційної стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної справи в Україні, осмислення місця у ній НБУВ, інших провідних бібліотек, які повинні діяти спільно, доповнюючи і підтримуючи одна одну. При цьому під інноваціями потрібно розуміти не певну раціоналізацію бібліотечно-інформаційної роботи, а кроки, спрямовані на досягнення її принципово нової якості. Тому дуже важливо знати, що нового з'явилося у бібліотечно-інформаційній справі у світі, як бачаться перспективні напрями її подальшого розвитку, який досвід і як саме може бути використаний в Україні. В. І. Попик висловив сподівання, що участь у роботі секції провідних вчених і спеціалістів, керівників бібліотечної справи дасть змогу вийти не лише на ґрунтовні теоретичні узагальнення, а й серйозні практичні рішення.

У своїй доповіді «Реалізація програми створення «Бібліотеки-XXI» як складова формування національного бібліотечно-інформаційного простору України» В. І. Попик зазначив, що реалізація цього великого проекту може і повинна сприяти подоланню відчутного відставання України у формуванні електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів, покликаних забезпечувати стрімко зростаючі потреби сфер освіти, науки, культури, а також державного управління й репрезентації нашої держави у світі. Однак, для успіху справи необхідно спільними зусиллями спеціалістів-бібліотекарів виробити більш чіткі концептуальні уявлення про призначення загальнонаціонального ресурсу, що створюється, про принципи його побудови, змістовне наповнення, нарешті, про спосіб його функціонування.

Концепція програми розбудови «Бібліотеки-XXI», на жаль, залишилася значною мірою формальним документом, який окреслив лише загальну мету її реалізації. При цьому не можна визнати життєдайними ідеї формування загальнонаукової електронної бібліотечної системи як жорстко централізованої, побудованої переважно поза існуючими бібліотечними установами, системи. Для світової практики це вже давно пройдений етап пошуків, відкинуті самим життям організаційні й технологічні рішення.

Бібліотечному співтовариству, наголосив доповідач, необхідно рішуче відстоювати розподілений характер ресурсу, що створюється, інакше всі наполягання на його централізації, які суперечать й чинному законодавству України, зупинять реалізацію проекту і зведуть все нанівець. Важливо також домогтися використання тих програмних засобів, які розроблені провідними світовими корпораціями для широкого ринку, довели свої переваги і будуть тривалий час підтримуватися у майбутньому, а також сприяти переходу на більш високий рівень. Головною запорукою успіху є «горизонтальна» координація справи формування електронного ресурсу, насамперед, на рівні провідних вітчизняних бібліотек – за підходами, тематичними напрямами. Наприклад, для Національної парламентської бібліотеки України, це – «Культура України», чітко і з перспективою обраний напрям для задоволення освітніх потреб широкого загалу. У НБУВ таких напрямів кілька: історико-культурні пам'ятки, наукове українознавство, право, державний й суспільно-політичний розвиток, науково-технічна література. У регіональних бібліотеках на першому місці, напевно, повинна бути проблематика місцевої історії, краєзнавства, це те, що їм під силу зробити. При всьому тому, для централізованого депозитарію електронних фондів теж знайдеться місце, і досить важливе. Існує величезний пласт літератури, яка дійсно може бути у ньому представлена, без ущемлення прав, інтересів бібліотек і архівів. Йдеться про розміщення у ньому творів українських письменників для шкільного і загальноосвітнього читання, підручників й посібників, довідників для школярів і студентів, популярної літератури для дорослих з педагогіки, психології, медицини, садівництва, технічних знань і багатьох подібних дуже корисних і важливих для піднесення загальної культури населення напрямів.

В. І. Попик зазначив, що принципово важливим є питання співвідношення у «Бібліотеці-XXI» книжкових пам'яток і нової літератури. Нині всі бібліотеки сканують переважно літературу до 1930-х рр. Але потрібно розраховувати так, щоб собівартість сканування відповідала читацькому попиту. Крім всього іншого, тут варто передбачити проведення ґрунтовних соціологічних досліджень читацьких запитів, а також пошуку дієвих правових, фінансових, організаційних засад представлення нової літератури.

Упровадженню інновацій бібліотеками України та їх трансферу було присвячено доповідь-презентацію проф. Харківської державної академії культури, д-ра наук із соціальних комунікацій **Г. В. Шемаєвої**. Вона, зокрема, зауважила, що інновації зорієнтовані на зміни, які істотно впливають на всі технологічні ланки сучасної бібліотеки. Сьогодні в Україні здійснюються інноваційні проекти за різними напрямами, а саме, інформаційно-технологічним, організаційно-функціональним, соціально кадровим, економіко-правовим, методично-науковим, інтеграційним. При цьому об'єктами інноваційної діяльності виступають: інноваційні програми та проекти; нові знання та інтелектуальні продукти; процеси автоматизації та інтернетизації; організаційні рішення, котрі удосконалюють якість бібліотеч-

ного обслуговування; механізми зміцнення партнерства з різними установами і організаціями та нові підходи до бібліотечних послуг. Безперечним є те, що ефективність упровадження інновацій залежить від їх трансферу, а саме від його складових: трансферу знань, трансферу технологій та трансферу інновацій. У цьому контексті, для успішної реалізації інновацій, актуальними є проведення аналізу стану бібліотечної системи та інноваційної ситуації, виявлення та проведення експертизи існуючих інноваційних рішень у бібліотеках, всебічна оцінка можливостей здійснення інновацій, визначення необхідних умов для ефективного упровадження та функціонування інновацій, створення бази даних бібліотечних інновацій.

Пров. науковий співробітник НБУВ, канд. іст. наук **О. В. Воскобойнікова-Гузєва** виступила перед присутніми з доповіддю «Модернізаційна стратегія розвитку бібліотечно-інформаційної сфери». Вона зазначила, що під модернізацією бібліотечно-інформаційної діяльності слід розуміти якісне покращення форм, методів, результатів діяльності бібліотек, а також удосконалення способів управління як окремими бібліотечно-інформаційними установами, так і бібліотечною системою країни загалом, із обов'язковим врахуванням світового досвіду та національних здобутків.

Вироблення модернізаційної моделі розвитку (ММР) бібліотечно-інформаційної сфери доповідачка запропонувала здійснити, ґрунтуючись на модернізаційних теоріях як універсальному методі історичного дослідження, соціосинергетичних підходах до розвитку бібліотеки як соціальної системи та розумінні сучасної бібліотеки як «території інформаційної свободи», центру міжкультурної та міжособистісної комунікації, як складової загальноцивілізаційного інформаційного простору, котра притаманними їй методами формує і транслює специфічну знаннєво-інформаційну модель світу.

Розроблення галузевої ММР здійснюється для визначення перспективних напрямів розвитку бібліотечно-інформаційного комплексу (у напрямі технологічної, соціальної та інституційної модернізації), збагачення його завдань і функцій у контексті переходу до знаннєвого, інформаційного суспільства (які забезпечуються ідеологічною, інноваційною та інвестиційною складовими ММР). Воно має на меті отримати кінцевий результат у вигляді досягнення «світового стандарту» з усіх напрямів бібліотечно-інформаційної діяльності. Адже такі поняття, як ефективність діяльності, наявність або відсутність потенціалу розвитку, чітке бачення стратегічних орієнтирів, тактичних завдань визначають здатність сучасної бібліотеки відповідати науково-технічним, соціокультурним, соціально-економічним і технологічним реаліям існування світу, який попри економічну та інформаційну нерівність умов розвитку його суб'єктів, тяжіє до модернізаційного, заснованого на знаннях, етапу загальноцивілізаційного розвитку.

На переконання О. В. Воскобойнікової-Гузевої, вироблення загальнонаціональної стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери, в основу якої пропонується закласти модернізаційну модель, потребує широкого фахового обговорення, консолідації зусиль бібліотечних спеціалістів різних систем і відомств, узгодження із пріоритетами державної інформаційної та інвестиційної політики.

Про систему автоматизації бібліотек ІРБІС йшлося у доповіді зав. відділу Державної публічної науково-технічної бібліотеки Росії (Москва) **О. Й. Бродовського**, який поінформував присутніх про основні продукти сімейства ІРБІС відповідно до їх призначення та технологічних можливостей. Доповідач зауважив, що на сьогодні вже близько 3000 бібліотечних установ різного профілю та масштабу в Росії, Україні і Казахстані активно користуються даним програмним забезпеченням для вирішення своїх першочергових завдань. Характеризуючи кожен із представлених продуктів, серед яких ІРБІС-32, ІРБІС-64, ІРБІС-64 повнотекстові БД, ІРБІС-128, О. Й. Бродовський зазначив, що всі ці продукти призначені для модернізації традиційних бібліотечних технологій, котрі пов'язані як зі створенням електронного каталогу, так із його використанням. Допоміжні продукти системи – ІРБІС імідж-каталог, J-ІРБІС, БД класифікаторів на компакт-дисках, ЕБС «АРБУЗ» дають змогу здійснювати ретроконверсію карткових каталогів на основі технології розпізнавання ABBYY, створювати сучасні сайти бібліотек на основі WEB-ІРБІС з CMS «Joomlal», використовувати готові електронні ресурси для аналітико-синтетичної обробки документів. У виступі було зроблено акцент на корпоративні характеристики системи, які ґрунтуються на підтримці комунікаційних форматів, у т. ч. RUSMARC, на основі двосторонньої конверсії даних та web-технологій і протоколу Z39.50.

Питанням координації комплектування бібліотек України присвятила свою доповідь пров. науковий співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Н. В. Стрішенець**, яка акцентувала увагу присутніх на проблемних питаннях, пов'язаних з комплектуванням медичною, сільськогосподарською галузевою літературою, виданнями для дітей і особливо зарубіжними електронними ресурсами, вартість яких невпинно і неконтрольовано зростає, а дія ліцензії чинна лише обмежений період часу. У доповіді охарактеризовано види координованого комплектування, (зокрема синергетичний координаційний підхід), розглянуто історичний зразок глобальної координації комплектування у США, відомий як Фармінгтонський план, котрий може служити позитивним орієнтиром для українських бібліотек. Проаналізовано вплив нових технологій на розширення можливостей співпраці у процесі координації комплектування.

Ціла низка доповідей, презентацій була присвячена питанням формування електронних ресурсів сучасної бібліотеки. Доповідачі відзначили, що одним з пріоритетних завдань розвитку бібліотечних установ, яке зумовлене суперечністю між зростаючим обсягом знань й обмеженими можливостями системи документних комунікацій на традиційних носіях інформації, є активне формування бібліотеками власного електронного інформаційного середовища шляхом представлення зібрань електронних документів та надання доступу до них як локальним, так і віддаленим користувачам. Зокрема, проф. Рівненського державного гуманітарного університету, д-р іст. наук **Г. М. Швецова-Водка** розкрила досвід Рівненської державної обласної бібліотеки зі створення та наповнення електронного інформаційного середовища сучасної бібліотеки. Доповідачка ознайомила аудиторію з основними документними інтернет-ресурсами Бібліотеки, які зорієнтовані на задоволення інформаційних потреб різних категорій користувачів. Йшлося про Веб-сайт РДОБ, регіональний інформаційний портал «Рівненщина», освітній навігатор, «Історичну Волинь», електронну бібліотеку творів місцевих авторів, обласний інтерактивний форум, Libr.Net – методичний блог РДБО, порадник читача (блог РДОБ). Наголошувалося, що формування інформативноємкого електронного середовища значно підвищує інтерес споживачів до ресурсної бази та бібліотечно-інформаційних послуг, забезпе-

чує оперативне задоволення інформаційних потреб. Тому саме це завдання є визначальним складником стратегії розвитку провідних бібліотек країни.

Пров. фахівці Національної історичної бібліотеки України – зав. відділу **О. В. Михайлова**, зав. сектору **В. П. Кисельова**, редактор І кат. **І. В. Чеховська** у своїй спільній доповіді ознайомили присутніх із результатами вивчення краєзнавчого контенту веб-сайтів ОУНБ України. Як свідчить моніторинг повнотекстових краєзнавчих ресурсів на сайтах бібліотек України, перед науковцями і практиками бібліотечної справи сьогодні постає низка завдань, а саме: необхідність системного поглибленого аналізу наявних повнотекстових краєзнавчих ресурсів кожної окремої регіональної бібліотеки; визначення чітких критеріїв відбору краєзнавчих видань для розміщення їх на бібліотечних сайтах; постійний контроль навігаційних можливостей використання повнотекстових краєзнавчих ресурсів та їх відображення в електронних каталогах; вироблення єдиних науково-методичних підходів до структурування краєзнавчої інформації на бібліотечних сайтах та моделювання оптимальної побудови краєзнавчих ресурсів регіональних книгозбірень.

Разом з тим, доповідачі відмітили позитивні тенденції у якісному наповненні краєзнавчого контенту веб-сторінок регіональних бібліотек, серед яких: створення регіональних порталів та баз даних; представлення актуальних джерел первинної і вторинної інформації про історію, економіку та культуру краю. Константувалося, що основою успішного вирішення проблем якісного задоволення краєзнавчих інформаційних потреб користувачів виступає системний підхід до формування краєзнавчих електронних ресурсів, а ефективне управління краєзнавчим контентом бібліотечного сайта є сьогодні об'єктивною необхідністю для регіональних книгозбірень.

Проф. Національного авіаційного університету, канд. пед. наук **М. В. Геращенко** у своєму виступі охарактеризував систему біобібліографічних ресурсів України, яка постійно розвивається та удосконалюється. Він відзначив, що нині спостерігається активізація біографічних досліджень як відображення потреби суспільства у вивченні та осмисленні величезної наукової і культурної спадщини видатних постатей держави. Аналіз біобібліографічних покажчиків, виданих бібліотеками України за останні десять років, засвідчує, що даний напрям роботи є пріоритетним для бібліотечних установ, а комп'ютерні технології дають змогу на якісно новому рівні створювати та максимально наближати до користувача дані видання. Доповідач охарактеризував основні біобібліографічні видання Книжкової палати України, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Національної наукової медичної бібліотеки України, Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки та інших провідних бібліотек.

Формуванню електронних інформаційних ресурсів спеціалізованих фондів НБУВ присвятили свою співдоповідь її провідні фахівці – зав. відділу, канд. техн. наук **К. В. Лобузіна**, зав. сектору **А. Л. Герус**, наук. співробітник **Т. І. Шовкопляс**, мол. науковий співробітник **О. І. Осталецька**. Зокрема, було розглянуто науково-методичні засади формування електронних картографічних ресурсів: електронного каталогу і баз даних картографічних матеріалів, авторитетних файлів географічних назв, електронних і цифрових колекцій карт. Представлено програмно-технологічні рішення та інтегровані електронні картографічні ресурси Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, створені на їх основі. Зазначалося, що для створення описів документів, матеріалів традиційних та електронних колекцій в НБУВ застосовуються засоби каталогізації на платформі САБ «ІРБІС64» з клієнт-серверною архітектурою, що дає змогу організувати спільну роботу великого колективу кваліфікованих фахівців. Спеціалістами відділу програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж спільно з експертами сектору картографічних видань була проведена робота з адаптації стандартних бібліографічних описів до вимог міжнародних стандартів бібліографічного опису (метаданих) і специфіки опису кожного із видів документа.

Проблеми інформаційного забезпечення фахівців бібліотечної галузі у контексті діяльності читального залу бібліотекознавчої літератури НБУВ порушувалися у доповіді наук. співробітника НБУВ **С. М. Масловської**. Доповідачка окреслила шляхи оптимального формування бібліотекознавчого інформаційного ресурсу та пріоритетні напрями розвитку інформаційного обслуговування бібліотечних працівників, продемонструвала можливості ефективного пошуку і використання БД.

У своїй презентації «Наукові видання Інституту проблем сучасного мистецтва НАМУ в електронному форматі: новий напрям співпраці з бібліотеками» ред. сайта Інституту проблем сучасного мистецтва НАМУ (ІПСМ) **І. В. Несміянова** окреслила основні завдання та напрями діяльності вищезгаданої установи, серед яких – збирання і систематизація інформації з новітніх світових розробок і досліджень у всіх сферах мистецтва, моніторинг діяльності культурних інституцій, проведення наукових досліджень з теорії та історії художньої культури. Особливу увагу доповідачка приділила науковим виданням, представленим у повнотекстовому варіанті на сайті установи, та проекту угоди про співробітництво з науковими бібліотеками гуманітарного профілю, основною метою якого є поширення результатів наукових досліджень ІПСМ НАМ України в академічному середовищі шляхом передачі та представлення електронних видань Інституту до бібліотечних колекцій. Завершуючи свій виступ, І. В. Несміянова запросила учасників секційного засідання до співпраці зі створення сучасного інформаційного середовища гуманітарного напряму.

Кер. культурно-просвітницького центру НБУВ, канд. іст. наук **Н. Г. Солонська** і мол. науковий співробітник НБУВ **Ю. А. Мордвінов** оприлюднили спільну доповідь «Віртуальний музей Національної бібліотеки і новий комунікаційний простір», яка супроводжувалася електронною презентацією. Було підкреслено, що в світове культурне середовище вже міцно ввійшло таке явище, як «віртуальний музей». Завдячуючи цій інституції, людство має можливість поглиблювати свої знання, ерудицію, нарощувати поінформованість, істотно розширювати зону комунікативності. У сучасній мережі Інтернету нині розрізняють два типи музейних сайтів: представництва реально існуючих музеїв та власне віртуальні музеї. Доповідачі проаналізували організацію інформаційного виробництва у мережі Інтернет; засади створення віртуального музею; принципи відбору інформаційних документів віртуального музейного середовища.

Мета створення віртуального музею Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – формування в електронному вигляді ресурсу про найбільш цінні документи культурної спадщини людства, його історико-культурні надбання, оскільки в багатомільйонному фонді Бібліотеки зберігаються пам'ятки писемності, починаючи з IX ст., всіма мовами світу, а її історія відображає історію і культуру Ук-

раїни. Віртуальний музей завдяки включенню в міжнародні інформаційні мережі сприятиме й розвитку світової культури, науки.

Кілька учасників конференції присвятили свої виступи актуальним питанням аналітико-синтетичного опрацювання документів. Так, цілісний погляд на предметну область авторитетного контролю розуміння функціонально-семантичних основ його термінологічного апарату представила у своїй доповіді «Термінологічна система авторитетного контролю» пров. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **І. П. Антоненко**. Вивчення термінології авторитетного контролю необхідне як для створення науково обґрунтованої методики даного виду діяльності (що є актуальним завданням у сфері наукового опрацювання документів із врахуванням потреб вдосконалення бібліотечно-інформаційної діяльності НБУВ), так і для забезпечення процесу оволодіння спеціальними знаннями бібліографами, каталогізаторами, які спрямовують свої зусилля на формування баз даних авторитетних записів.

Основні структурні властивості таблиць класифікації НБУВ у проекції на організаційні характеристики бібліотечного каталогу розглянуто у доповіді зав. відділу систематизації НБУВ, канд. іст. наук **О. О. Сербіна** «Розвиток таблиць класифікації НБУВ як відображення інноваційної трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності». Доповідач подав аналітичний огляд робочих таблиць класифікації НБУВ, визначив основні напрями динамічної трансформації таблиць класифікації у контексті інноваційної діяльності бібліотеки.

У доповіді доц. Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, канд. іст. наук **О. М. Збанацької** був розкритий досвід предметизації документів у Національній парламентській бібліотеці України на прикладі персоналій. Виокремлено особливості побудови словникових статей для Інформаційно-пошукового тезауруса на персоніфіковані «гнізда». Наведено приклади словникових статей, розроблених на окремих діячів різних галузей науки і техніки.

Питанням латинізації історичних українських алфавітів присвятив свою доповідь-презентацію старш. науковий співробітник НБУВ, канд. фіз.-мат. наук **М. О. Вакуленко**. Науковий підхід до кирилично-латиничної транслітерації історичних українських алфавітів доповідач розглянув у контексті потреб систематизації та каталогізації бібліографічних даних. Наголошувалося, що виконання вимоги взаємної однозначності між вихідним і транслітерованим текстом інформаційно-пошукової мови, яка є загальноприйнятою для транслітераційних систем, значно полегшує та оптимізує процес інформаційного пошуку. Що характерно, дану авторську розробку можна застосовувати і до старо- та новоукраїнських (діахронічних) правописних систем – таких, як граматики М. Смотрицького, О. Павловського, М. Лучкая, М. Драгоманова, М. Куліша, М. Максимовича та ін.

Сучасним тенденціям та пріоритетам у розвитку бібліотечно-інформаційного обслуговування, питанням використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій для оперативного задоволення інформаційних запитів користувачів, розширення спектра бібліотечних сервісів та послуг, теоретичним підходам до вивчення інформаційних потреб нинішніх читачів присвятили свої виступи провідні фахівці НБУВ – зав. відділу, канд. іст. наук **Н. Ю. Каліберда**, мол. науковий співробітник **Є. О. Корнілова**, зав. відділу **Л. М. Беліна**, мол. науковий співробітник **Н. М. Власенко**, мол. науковий співробітник **О. М. Лопата**, мол. науковий співробітник **Л. В. Коновал**.

Зокрема, Н. Ю. Каліберда і Є. О. Корнілова у своїй спільній доповіді розкрили досвід НБУВ з організації обслуговування віддалених користувачів. Вони наголосили, що сучасна тенденція розширення нової користувацької аудиторії – віддалених користувачів, яка кількісно значно перевищує безпосередню відвідуваність читальних залів бібліотеки, відбиває загальносвітову ситуацію, що склалася нині в бібліотечному середовищі. Цілком очевидно, що дана аудиторія збільшуватиметься з удосконаленням інтернет-технологій та посиленням кількісного та якісного наповнення бібліотечних сайтів. Тому створення віртуальних сервісів, які орієнтовані на задоволення інформаційних потреб користувачів у віддаленому доступі, є на сьогодні одним із актуальних завдань сучасної бібліотечно-інформаційної установи. Про доцільність та перспективність розвитку нових форм обслуговування на основі електронних інформаційних технологій йдеться і у документах ІФЛА, ЮНЕСКО, де чітко визначено загальні стандарти, принципи організації цієї роботи, стратегію розвитку та основні орієнтири для практичної реалізації віртуального довідково-інформаційного обслуговування користувачів бібліотек. На завершення учасникам секційного засідання було продемонстровано технологію адресного інформування про нові щотижневі надходження до фондів НБУВ, яке здійснюється у тестовому режимі для бібліотек системи НАНУ та бібліотек вищих навчальних закладів України.

У доповіді Л. М. Беліної і Н. М. Власенко було розглянуто трансформацію функцій та завдань відділу обслуговування Бібліотеки відповідно до еволюції її загальних функцій та завдань. Доповідачі підкреслили, що у діяльності сучасної наукової бібліотеки органічно поєднуються традиційна і електронна технології обслуговування, вони утворюють єдиний процес в загальній системі бібліотечно-інформаційного обслуговування.

Л. В. Коновал у своєму виступі розглянула найпоширеніші у сучасному бібліотекознавстві тлумачення інформаційних потреб (ІП), типової структури, алгоритму їх виникнення і функціонування. Було проаналізовано основні методологічні підходи до вивчення ІП, зокрема: культурологічний, аксіологічний, синергетичний, герменевтичний та особистісно-діяльнісний. Вказувалося на значення вивчення ІП у системі маркетингових досліджень, ефективної організації науково-інформаційної та бібліографічної діяльності.

Вплив сучасних інформаційних технологій на практичну діяльність наукової бібліотеки розкрила у своєму виступі О. М. Лопата. Вона представила присутнім основні результати пілотного дослідження, метою якого було вивчення ефективності використання електронних ресурсів Залу періодичних видань на базі АБІС ІРБІС-64. Доповідачка підкреслила, що завдяки цьому дослідженню вдалося виокремити основні категорії користувачів БД ЕК періодичних та продовжуваних видань, дослідити їх інформаційні та тематичні потреби, визначити роль автоматизованих інформаційно-пошукових систем у бібліотечно-інформаційному обслуговуванні, розглянути сучасний стан реалізації інформаційно-пошукових можливостей для формування електронних бібліографічних ресурсів онлайнового доступу. І ще, розроблені за результатами дослідження пропозиції допоможуть приймати управлінські рішення, спрямовані на удосконалення інформування користувачів в умовах функціонування автоматизованих інформаційно-пошукових систем та узгодження їх інформаційних потреб із можливостями наукової бібліотеки.

Доповідь заст. директора Державної бібліотеки України

для юнацтва канд. іст. наук **О. Б. Виноградової** «Інноваційна бібліотечна діяльність для юнацтва: основні шляхи і методи» була присвячена перспективним напрямам роботи з молодіжною аудиторією. Адже молоді користувачі бібліотеки потребують до себе особливої уваги. Тут вкрай важливо досягти балансу між традиційними, інноваційними та дистанційними формами обслуговування. Доповідачка розповіла про основні форми і методи спілкування з юнацтвом у межах сучасного бібліотечного закладу, а також розкрила шляхи формування у молоді культури спілкування в Інтернет-середовищі.

На впровадженні інноваційних технологій у Національній історичній бібліотеці України, зокрема у науково-бібліографічному відділі, зосередилися у своєму виступі фахівці цієї установи – голов. бібліограф **Т. А. Приліпко** і редактор **К. Г. Русановський**. Доповідачі зазначили, що дослідження ефективності використання бібліографічних ресурсів Бібліотеки переконливо засвідчують постійне зростання інтересу користувачів до тематичних бібліографічних покажчиків соціально-гуманітарного напряму та ресурсів, представлених у вигляді баз даних. Саме тому одним із пріоритетних завдань Національної історичної бібліотеки України було визначено удосконалення аналітично-інформаційної та бібліографічної діяльності з використанням сучасних автоматизованих технологій. Присутнім було продемонстровано технологію підготовки бібліографічних покажчиків з використанням програмного забезпечення ІРБІС-64, яка дає змогу оперативно створювати як паперовий, так і електронний варіант бібліографічного видання, а використання так званої технології хмарних обчислень забезпечує стабільну роботу з розповсюдження та резервного копіювання документів.

Наук. співробітник Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України, канд. хім. наук. **В. М. Товмаченко** присвятив свій виступ висвітленню інноваційної роботи бібліотек вишів аграрного профілю. Він зазначив, що ДНСГБ НААН України як координаційний і науково-методичний центр сільськогосподарських бібліотек країни постійно здійснює моніторинг їх діяльності. Це дає змогу аналізувати ефективність роботи різних технологічних ділянок та ініціювати впровадження відповідних інноваційних проектів. Доповідач навів дані, які розкривають основні аспекти діяльності бібліотек галузі, а саме: формування документно-інформаційних ресурсів, обслуговування користувачів, інформаційно-бібліографічна діяльність, науково-методична робота, нарощування кадрового потенціалу, зміцнення матеріально-технічної бази.

Підвищений інтерес у присутніх викликали виступи, в яких йшлося про управління якістю діяльності бібліотек, стандартизацію в сфері бібліотечної справи та статистики. Насамперед, це доповідь-презентація голов. бібліотекаря НТБ ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» **О. М. Бруй** «Трансформація сучасної бібліотеки: від функціонального до процесно-орієнтованого підходу». Доповідачка торкнулася питань, які сьогодні набувають особливої актуальності у контексті змін бібліотечно-інформаційної діяльності. На її переконання, трансформація організації – це перехід до нових принципів управління. Ось чому токою нагальною стає необхідність переходу від функціонального до процесно-орієнтованого управління організацією, в основу якого закладено кардинальне переосмислення та перепроектування організації відповідно до чітко поставлених цілей, ціннісних орієнтацій, стратегій, збалансованої системи індикаторів, стратегічних ініціатив, персональних цілей і відповідного стратегічного результату. О. М. Бруй наголосила, що процесно-орієнтований підхід – це основа для управління якістю, а управління якістю цілком ототожнюється з управлінням організацією.

Про особливості управління якістю діяльності наукової бібліотеки на основі інновацій йшлося і у доповіді заст. директора Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету **О. П. Шкурко**. Вона ознайомила присутніх з досвідом бібліотеки вишу щодо удосконалення системи менеджменту якості. Вона підкреслила, що для визначення ефективності діяльності бібліотеки університету використовується система показників реєстру моніторингу, яка забезпечує надання якісних бібліотечно-інформаційних послуг, сприяє удосконаленню основних технологічних ланок та значно оптимізує процес управління установою. Отримані у ході дослідження дані дають змогу визначити об'єктивну інформацію та критичні показники для прийняття управлінських рішень, з'ясувати ефективність сервісної діяльності бібліотеки, задоволеність нею користувачів. Необхідною умовою піднесення якісних показників діяльності бібліотеки, на думку доповідачки, є постійний зворотний зв'язок із користувачами як віддаленими, так і локальними, адже саме це забезпечує вироблення об'єктивних підходів до прийняття управлінських рішень та їх успішну реалізацію.

Дир. Інституту науково-методичного забезпечення бібліотечно-інформаційної роботи НБУВ, канд. іст. наук **О. М. Василенко** у доповіді «Науково-методичне забезпечення функцій управління інноваційною діяльністю бібліотеки: розроблення збалансованої системи показників» акцентувала увагу присутніх на інноваційних аспектах бібліотечної діяльності, зокрема, інформаційному забезпеченні управління інноваціями. Зазначалося, що одним з інструментів інформаційної конкретизації є збалансована система показників, перевага якої – поєднання фінансових та нефінансових характеристик, забезпечення взаємозв'язку між показниками і цілями, які бібліотека ставить перед собою, інтеграція із заходами, необхідними для досягнення цілей. Це передбачає визначення переліку взаємопов'язаних даних у межах груп кількісних показників і визначення на їх основі показників ефективності та результативності діяльності бібліотеки. Доповідачка запропонувала систему показників з урахуванням інноваційних складових діяльності бібліотеки та положень стандартів ISO, розроблену на основі збалансованого підходу за основними областями виміру: бібліотечно-інформаційні ресурси (доступ та інфраструктура); використання бібліотечних ресурсів і послуг; ефективність (соціальна, економічна); потенціали розвитку (матеріально-технічне, кадрове забезпечення). Водночас вироблення системи показників на всіх рівнях бібліотечного управління, у т. ч. державного, зауважила О. М. Василенко, вимагає вирішення низки проблем, зокрема: упровадження національних стандартів у сфері бібліотечної справи і статистики, створених на основі положень нових стандартів ISO; оновлення інструктивно-методичних документів з організації обліку в бібліотеках; розроблення уніфікованої форми звітності для бібліотек різних відомств з переліком обов'язкових та факультативних показників; модифікація форм державного статистичного спостереження для публічних бібліотек України (усунення невідповідностей і суперечностей під час представлення та визначення показників, гармонізація зі стандартами ISO, урахування сучасних реалій та перспективного розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності). Це, в свою чергу, пе-

редбачає посилення міжвідомчої координації і взаємодії. Тому доцільно створити дієвий робочий орган (комісію, групу, раду), діяльність якого спрямовувалася б на узгодження та вироблення методичних рішень з актуальних питань бібліотечно-інформаційної діяльності, у т. ч. у сфері бібліотечної статистики і стандартизації. На завершення доповідачка наголосила, що з активним розвитком бібліотечних новацій, пов'язаних з упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, вироблення нових підходів до оцінки бібліотечної діяльності є вкрай важливою справою, адже це дасть дасть змогу показати соціальну значущість роботи бібліотек на етапі побудови інформаційного суспільства, сприятиме розвитку вітчизняної бібліотечної справи.

Порушену вище тему продовжила у своєму виступі зав. відділу Національної парламентської бібліотеки України **І. О. Цуріна**. Вона наголосила на актуальності проблем у сфері стандартизації та бібліотечної статистики, звернула увагу присутніх на значне відставання нормативного забезпечення бібліотечної галузі та просування проектів національних стандартів, які наразі не задовольняють потреб бібліотек. Підкреслила, що є нагальна необхідність у більш активній співпраці провідних бібліотечних установ – методичних центрів країни щодо лобіювання інтересів бібліотек на рівні різних відомств, вироблення відповідних методичних рекомендацій та типових інструктивно-методичних документів. Активність у цьому напрямі лише сприяла б розвитку новацій у сфері бібліотечно-інформаційної діяльності.

Проблеми нормативного забезпечення та наукової організації праці в умовах інформатизації бібліотечних процесів аналізувалися у доповіді зав. відділу НБУВ **Т. В. Данильченко** «Нормативне забезпечення інноваційних бібліотечних процесів в умовах упровадження інформаційно-комунікаційних технологій». Доповідачка звернула увагу на значне відставання у розробленні нормативних та інструктивно-методичних документів, покликаних сприяти оновленню бібліотечної діяльності. Щоб виправити цю ситуацію, необхідно насамперед активізувати міжвідомчу роботу у цьому напрямі. Вона дасть змогу комплексно підходити до вирішення проблемних питань галузі, зокрема, значно прискорити упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеках.

Проектуванню сучасних бібліотечних будівель присвятили спільну доповідь-презентацію дир. Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В. Г. Заболотного **Г. А. Войцехівська** і зав. відділу цієї ж бібліотеки **О. В. Жидецька**. Доповідачі зазначили, що в інформаційну епоху домінуючим видом господарської діяльності є виробництво знань та інформації. Саме тому організація ефективного доступу до них має велике значення для розвитку всіх видів діяльності суспільства. У зв'язку з розширенням функцій сучасної книгозбірні, переосмисленням стратегічних напрямів та пріоритетів розвитку всієї бібліотечно-інформаційної галузі значною мірою актуалізуються питання спорудження бібліотечних будівель, які повинні відповідати не тільки нинішнім потребам установ, а й бути зорієнтовані на майбутнє, на впровадження різноманітних інноваційних технологій, на виконання широкого спектру функцій сучасних бібліотечно-інформаційних комплексів. Під час презентації, на прикладі провідних бібліотек світу, було продемонстровано найсучасніші архітектурні підходи до організації комфортного бібліотечного середовища, зорієнтованого на задоволення різних функціональних потреб самої установи та її користувачів.

Загалом, робота секції проходила в творчій атмосфері, відбувся плідний обмін думками. Учасники секційного засідання, обговоривши проект Рекомендацій міжнародної наукової конференції, схвалили його в цілому. Разом з тим було висловлено побажання акцентувати увагу на питаннях, вирішення котрих потребує зусиль усієї бібліотечної спільноти:

- посилити співпрацю бібліотечного співтовариства з органами управління для вироблення єдиних стратегічних напрямів розвитку бібліотечно-інформаційної галузі;
- створити міжбібліотечну робочу комісію з представників провідних бібліотечних установ з питань науково-методичної взаємодії для вироблення рекомендацій та розроблення типових інструктивно-методичних документів, спрямованих на забезпечення роботи бібліотек в умовах інформатизації суспільства;
- активізувати співпрацю провідних бібліотечно-інформаційних установ з питань стандартизації бібліотечної діяльності, зокрема у сфері бібліотечного обліку і статистики;
- розвивати систему бібліотечно-інформаційних послуг на основі інформаційно-комунікаційних технологій та активізувати їх популяризацію в суспільстві з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняних бібліотек;
- з метою підвищення ефективності бібліотечного управління та активізації просування новацій у бібліотечній сфері запроваджувати нові форми і методи управління, сприяти виробленню критеріїв оцінювання роботи бібліотек на основі гармонізації національних та міжнародних стандартів ISO;
- активізувати зусилля бібліотечного співтовариства щодо формування бібліотечно-інформаційних ресурсів, координації комплектування вітчизняних бібліотек та розроблення єдиної концепції зі створення загальнодержавного веб-середовища корпоративної каталогізації;
- провідним бібліотекам країни зосередити увагу на реалізації завдань державної цільової національно-культурної програми «Бібліотека-XXI»; створити ініціативну робочу групу із представників провідних бібліотечних установ для вироблення спільної стратегії формування єдиного бібліотечно-інформаційного середовища держави із чітким концептуальним уявленням про призначення, принципи побудови, змістовне наповнення, засоби функціонування і визначення ролі кожної установи у цьому процесі;
- ініціативній робочій групі з виконання програми «Бібліотека-XXI» активніше лобіювати інтереси бібліотек на рівні державних органів та установ, здійснювати постійний контроль та вносити необхідні корективи для більш ефективної реалізації проекту.

Надія Каліберда,
зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук
Володимир Попик,
перший заст. генерального
директора НБУВ, канд. іст. наук
Ольга Василенко,
директор Інституту науково-методичного
забезпечення бібліотечно-інформаційної роботи НБУВ,
канд. іст. наук

Стратегії технологічної модернізації наукових бібліотек

Проблематика подальшого визначення напрямів розвитку наукових бібліотек, їх функціонально-структурних трансформацій в умовах глобального електронного середовища зібрала на засідання секції «Стратегії технологічної модернізації наукових бібліотек» близько 60 фахівців з України, Росії, Білорусії. Було заслухано низку доповідей з мультимедійними презентаціями представників бібліотек, інформаційних центрів, провідних фахівців наукових установ, керівників комерційних фірм — постачальників продуктів та послуг для бібліотечної галузі.

Роботу секції розпочали тренінгом зав. відділу Державної публічної науково-технічної бібліотеки Росії (Москва) **О. Й. Бродовського** щодо нових рішень та можливостей системи автоматизації бібліотек ІРБІС. Ця система є типовим інтегрованим рішенням для автоматизації бібліотечних технологій і призначена для використання в книгозбірнях будь-якого типу і профілю. Вона повністю сумісна з міжнародними форматами представлення бібліографічних даних UNIMARC і MARC-21, дає змогу підтримувати довільну кількість багатомовних бібліографічних баз даних, описувати будь-які види документів, має розвинуті засоби організації корпоративної взаємодії бібліотек. При цьому система уможливлює підтримку традиційних («паперових») технологій, починаючи від листів замовлень і книг сумарного обліку і закінчуючи покажчиками та всіма видами каталожних карток. Система ІРБІС постійно розвивається. Серед нових її можливостей доповідач відзначив засоби підтримки технологій, орієнтованих на використання штрих-кодів і радіочастотних міток на примірниках видань і читацьких квитках. Але основними новаціями є продукти: «ІРБІС-64 Повнотекстові бази даних», «ІРБІС Імідж-каталог» для формування повноцінних каталогів на основі розпізнавання сканованих зображень каталожних карток, «J-ІРБІС» для створення сучасного сайта бібліотеки на базі функцій Веб-ІРБІС і можливостей системи управління контентом «Joomla!», «ІРБІС-Аналітика» для повністю автоматичного запозичення аналітичних описів журнальних статей. О. Й. Бродовський детально зупинився на системі «ІРБІС-128» – багатоплатформенному рішенні на основі веб-технологій і розподілених баз даних, що має трирівневу структуру (система керування базами даних, сервер додатків, клієнт) і призначену для побудови корпоративних бібліотечних систем і технологій.

Керівник відділу наукометрії та бібліометрії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), канд. техн. наук **Л. Й. Костенко** у своєму виступі «Синергетичні засади розвитку бібліотечного простору» наголосив на необхідності нових підходів до розвитку бібліотечної справи. Один з них – синергетичний. Доповідач зауважив, що розвиток бібліотеки можливий лише при надходженні до неї зовнішньої інформації та її готовності до, обумовлених новою інформацією, трансформаційних процесів. Бібліотечну практику синергетика орієнтує на поглиблення інформаційної взаємодії бібліотек з суспільними інституціями та проведення інтеграційних функціонально-структурних трансформацій. У бібліотекознавство синергетика вносить, насамперед, нову складову методологічної бази проведення досліджень, що передбачає перехід від описового представлення явищ і закономірностей до створення їх аналітичних моделей на основі використання розвинутого математичного апарату. Як приклад, Л. Й. Костенко розглянув синергетичний феномен самоорганізації інформаційних потоків, що наближено описується (апроксимується) емпіричними ранговими закономірностями Ципфа, Лотка, Бредфорда, Мандельброта та ін. Характерною особливістю цих закономірностей є їх масштабна інваріантність. Згідно принципів синергетики, математична модель масштабно інваріантних процесів представляється усталеними законами розподілу теорії ймовірностей. Зазвичай ці закони не описуються елементарними функціями, тому всі намагання представити їх такими функціями не могли мати успіху. Синергетичний підхід дав змогу здійснити теоретичне узагальнення всього спектра рангових закономірностей, що мають місце в різних сферах системи соціальних комунікацій, і подати їх у вигляді одного закону, що може бути названим законом самоорганізації соціально-інформаційних комунікацій.

Зав. відділу Центральної наукової бібліотеки ім. Якуба Коласа НАН Білорусі (Мінськ, Білорусь) **Ж. М. Молчан** виступила з доповіддю-презентацією «Автоматизація бібліотечних процесів на основі сучасних проектних рішень радіочастотної ідентифікації (RFID) об'єктів». Аудиторію було поінформовано про досвід роботи Центральної наукової бібліотеки НАН Білорусі з автоматизованою інформаційною системою обліку бібліотечних фондів на базі технологій радіочастотної ідентифікації (RFID). Згадана система експлуатується бібліотекою з 2011 р. Вона дає змогу забезпечити автоматизацію основних процесів роботи бібліотеки, включаючи автоматизовані робочі місця співробітників відділів комплектування та обробки, фондів, читальних залів, робочих місць книговидачі та роботи з абонементами, МБА, реєстрації читачів. Облік і контроль переміщення читачів, фонду виконується автоматично за допомогою RFID-обладнання. Кожне переміщення читача, або одиниці зберігання ініціює генерацію події і його фіксацію в автоматизованій системі. Створені рішення інтегруються з діючими системами автоматизації бібліотеки, що забезпечує незмінність основних технологічних процесів для співробітників бібліотеки.

Генеральний директор Національної історичної бібліотеки України **А. В. Скорохватова** і Президент Асоціації користувачів системи ІРБІС в Україні **Л. З. Рудзський** у спільній доповіді «Оцифрування каталогів і колекцій Національної історичної бібліотеки України: результати і перспективи» розповіли про досвід роботи зі збереження та популяризації культурно-історичної документної спадщини світового і загальнонаціонального значення, зосереджених у фондах Національної історичної бібліотеки України, засобами АБІС ІРБІС.

Керівник проектів ТОВ «Електронні архіви України» **І. Р. Зінькова** у своїй доповіді «Принципи та методологія створення цифрових інформаційних ресурсів» поінформувала слухачів про світовий досвід створення електронних бібліотек, зокрема, які глобальні проекти оцифрування виконуються в світі, які існують етапи проведення таких робіт, які ризики і проблеми можуть виникати при їх реалізації. Доповідачка ознайомила присутніх з методологією створення цифрових інформаційних ресурсів у бібліотеках України.

Заст. директора з наукової роботи Книжкової палати України імені Івана Федорова **Г. О. Гуцол**, оприлюднила доповідь-презентацію «Інноваційні проекти Книжкової палати України в соціокомунікативному просторі держави». Доповідачка охарактеризувала десять інноваційних проектів, які виконує Книжкова палата України з 1997 р.: «Централізована каталогізація»; «Інформаційний портрет регіону»; «Класифікаційна система України»; «Книги України»; «Книги, що є в наявності та друкуються»; «Електронна державна бібліографія»; «Переведення на електронні носії історичних фондів Державного архіву друку Книжкової палати України імені Івана Федорова»; «Формування національного газетного фонду України»; «Державний електронний депозитарій друкованої спадщини України»; «Пам'ять України».

Спільний виступ заст. директора Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» **В. М. Волинець** і головного бібліотекаря цієї ж бібліотеки **М. Л. Друченко** був присвячений питанням роботи з безкоштовним наукометричним інструментарієм для визначення рейтингів наукових журналів та науковців. Автори проаналізували портал SCImago Journal & Country Rank, який включає в себе наукові індикатори для наукової періодики та країни загалом, що розраховуються, виходячи з бази даних SciVerseScopus з 1996 р. Як наголошувалося, ці індикатори можуть бути використані для аналізу, оцінки наукового видання та публікаційної активності країни. Платформа бере свою назву від індикаторів SCImago Journal Rank (SJR), який є розвитком широковідомого алгоритму Google PageRank. Цей портал – альтернатива імпакт-фактора, заснованого на даних Web of Science. Також розглядалося програмне забезпечення Publish or Perish, призначене для пошуку та аналізу наукових цитувань. Воно використовує інформаційні ресурси пошукової системи Google Scholar для отримання необроблених цитат, а потім аналізує їх і виводить такі статистичні дані: загальна кількість статей, загальне число цитувань, середнє число цитувань на статтю, середнє число цитувань на автора, середнє число цитувань на рік, індекс Хірша, індекс Егга, сучасний h-індекс. У рамках аналізу наявного наукометричного інструментарію доповідачі зробили такий висновок: якою б досконалою не була методика оцінки науки загалом чи окремої її одиниці (вченого, інституту, країни), якщо вона ґрунтується лише на одному показнику – її недостатньо для оцінки науки чи порівняння між собою журналів, авторів, організацій.

Зав. наукової бібліотеки Інституту біології південних морів ім. О. О. Ковалевського НАН України (м. Севастополь) **О. А. Акімова** у своїй доповіді розкрила нинішній стан та перспективи розвитку репозиторію Інституту біології південних морів. У якості платформи електронного репозиторію Інститут використовує версію програмного продукту з відкритим кодом DSpace, модифіковану в рамках проекту IOC/IODE UNESCO (Intergovernmental Oceanographic Commission/International Oceanographic Data and Information Exchange) OceanDocs. На сьогоднішній день у репозиторії Інституту зібрано та організовано в колекції повнотекстові версії майже 2800 файлів статей з журналів «Морський екологічний журнал», «Біологія моря» і «Екологія моря», що видаються Інститутом, а також 170 повних текстів книг, тез конференцій тощо. Планується сканувати всі роботи співробітників Інституту, починаючи з перших років існування Севастопольської біологічної станції і розмістити повні їх тексти у репозиторії з урахуванням авторських прав. Для забезпечення ефективного контролю за роботою репозиторія до нього була підключена система статистики та аналізу робочих журналів, що дає змогу збирати досить детальну інформацію про його діяльність: кількість унікальних відвідувачів, кількість візитів та їх тривалість, пошукові ключові фрази і слова, посилання на репозиторій із зовнішніх джерел, найбільш популярні сторінки тощо. Для забезпечення більш точної і детальної статистики (наприклад, які статті скільки разів проглядалися або завантажувалися відвідувачами) в останню версію програмного забезпечення репозиторія було додано окремий модуль статистики.

Старш. науковий співробітник Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України, зав. міжвідомчої лабораторії теорії і практики наукометрії МОНмолодьспорту України і НАН України, канд. хім. наук **В. П. Рибачук**, старш. науковий співробітник цього ж центру, канд. хім. наук **Н. Г. Віденіна** оприлюднили спільну доповідь «Оцінювання та стимулювання публікаційної активності наукових установ: новий методичний інструментарій». У виступі було розкрито систему критеріїв і показників, що використовувалися в попередній державній атестації 82 бюджетних наукових установ, проведеній Держінформнауки України у 2012 р. Ця методика дає змогу здійснювати комплексне оцінювання їх публікаційної активності, рівня та динаміки наукових досліджень, міжнародного визнання результатів, інтеграції установи у світовий науковий простір. Вона забезпечує більш високий рівень об'єктивізації оцінювання діяльності наукових колективів, стимулює розвиток їх творчого потенціалу. Тому, на думку авторів, доцільно продовжувати методологічні дослідження і розробки з удосконалення практики застосування наукометричних індикаторів для оцінювання та оптимізації діяльності наукових установ країни.

Гол. інженер ЦБС Оболонського району м. Києва **О. А. Білостоцький** у своїй доповіді презентував новий проект, що реалізується на базі веб-сайта ЦБС Оболонського району. Його суть – надати користувачу зручний інструментарій для отримання інформації краєзнавчого характеру про ті місцевості, в яких знаходяться бібліотеки ЦБС. Доповідач наголосив, що накопичення та обробка краєзнавчої інформації є важливою функцією як публічних бібліотек, так і бібліотек для дітей. Раніше для цього використовувались збірки матеріалів на паперових носіях: отримуючи певні періодичні видання, бібліотекарі перевіряли – чи містять вони інформацію про місцевість, де знаходиться бібліотека, при наявності таких матеріалів – робили їх ксерокопії, підшивали у спеціальні папки тощо. З поширенням комп'ютерних технологій відповідні бібліографічні записи акумулюються в електронних базах даних та використовуються в електронних презентаціях. З появою у ЦБС Оболонського району власного веб-сайта краєзнавча інформація подається на ньому. Увага до цієї теми спричиняє досить високий рейтинг ресурсу серед інших сайтів даного тематичного спрямування. Серед матеріалів з краєзнавства, розміщених на веб-сайті ЦБС, можна відзначити (як найбільш популярні у відвідувачів): бібліографічні записи про район Куренівка, тематичні добірки гіперпосилань «Оболонь в Інтернеті» та «Куренівка в Інтернеті».

Пров. інженер НТБ ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» **А. В. Кузнецов** у своїй доповіді «Світова цифрова бібліотека у цифрах» навів цікаву статистичну інформацію про динаміку поповнення фондів цієї бібліотеки та їх склад

за географічною, хронологічною, тематичною, видовою ознаками. Він наголосив, що найбільш активними інституціями, чиї матеріали знайшли своє відображення в проекті, стали установи з Аргентини, Сполучених Штатів Америки, Німеччини, Бразилії. Загалом станом на жовтень 2012 р. у Світовій цифровій бібліотеці вже накопичено 6330 об'єктів. Від України інформацію надали Національна парламентська бібліотека (30 об'єктів), НБУВ (3 об'єкти), Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» і Науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка» (по одному об'єкту).

У низці повідомлень учасників секційного засідання розглядалися питання посилення інноваційної складової в процесі розвитку бібліотечно-інформаційного та інформаційно-аналітичного обслуговування користувачів, проблематика міжбібліотечної взаємодії при використанні сучасних інтернет-технологій та управлінні знаннями в бібліотечних комплексах і мережах. Зокрема, свої виступи презентували: директор Центральної бібліотеки ім. Т. Г. Шевченка для дітей м. Києва, канд. іст. наук **В. О. Копанєва** («Електронне середовище бібліотеки для дітей»); наук. співробітник НБУВ **О. І. Жабін** («Вебометричні дослідження бібліотечних сайтів»); генеральний директор агенції «Матрікс» **Т. І. Березна** і головний технолог агенції **О. В. Квашук** («Засоби контролю якості бібліографічних записів в АБІС ІРБІС»); директор наукової бібліотеки Української академії банківської справи НБУ, м. Суми **Н. О. Петрина** («Інституційний репозитарій Української академії банківської справи Національного банку України»); кер. департаменту бібліотечних і архівних систем ТОВ «Фолгат» **О. С. Овсак** («Сканування документів за запитом користувачів: тенденції та сучасне обладнання»); пров. науковий співробітник Інституту програмних систем НАН України, канд. фіз.-мат. наук і наук. співробітник цього ж інституту **Г. Ю. Проскудіна** («Концептуальна інформаційна модель електронних ресурсів НАН України»); зав. відділів Національної бібліотеки України для дітей **Н. Й. Дзюба** і **В. М. Красножон** («Правова культура в Інтернеті: дитяча бібліотека інформує, вчить, роз'яснює»); гол. бібліотекар НТБ ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» **О. М. Бруй** («Трансформація сучасної бібліотеки: від функціонального до процесно-орієнтованого підходу»).

Загалом матеріали секції «Стратегії технологічної модернізації наукових бібліотек» дають змогу зробити такі висновки:

1. Прогнозування напрямів функціонально-структурних трансформацій бібліотек в умовах глобального електронного середовища потребує спрямування наукових досліджень на перегляд парадигм бібліотекознавства і створення нової концепції їх діяльності.

2. Бракує міжбібліотечної координації при створенні фонду електронних версій сучасних наукових видань; оцифруванні історико-культурної спадщини; архівуванні плинних наукових і суспільно значущих документів українського сегмента мережі Інтернет.

3. Необхідна активізація бібліометричного моніторингу розвитку науки в Україні, підготовки оглядово-аналітичних матеріалів щодо стану вітчизняного академічного середовища та рейтингів наукових установ і провідних вчених за показниками світових наукометричних систем.

4. Розвиток нормативно-правової бази щодо формування та використання електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів доцільно здійснити в рамках Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI», серед завдань якої на МОНмолодьспорту та НАН України покладається «урегулювання питань, пов'язаних з авторським та суміжними правами, електронними інформаційними ресурсами, статусом електронних видань, передачею до бібліотек електронних копій тиражованих видань».

Леонід Костенко,
зав. відділу НБУВ,
канд. техн. наук
Тетяна Симоненко,
наук. співробітник НБУВ,
канд. наук із соціальних комунікацій

Бібліотека і розвиток доступу до правової та соціально значущої інформації

У роботі секції «Бібліотека і розвиток доступу до правової та соціально значущої інформації» взяло участь 39 осіб, серед яких – провідні фахівці Київського національного економічного університету, Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Національної академії внутрішніх справ, УРЖ «Джерело», Рівненського державного гуманітарного університету, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

На суд громади було представлено 33 доповіді, в яких розглянуто цілий комплекс проблем: виконання бібліотеками ролі суспільних центрів управління сучасними інформаційними потоками у системі соціальних комунікацій, зокрема у забезпеченні доступу до правової та соціально значущої інформації; тенденції розвитку та визначення місця бібліотек у системі політико-правової комунікації, специфіка представлення бібліотеками досягнень національної правової думки, урізноманітнення інформаційно-аналітичної продукції бібліотек в умовах поширення електронних технологій; застосування інформаційно-аналітичними структурами бібліотек сучасних інформаційних технологій в управлінні інформаційними потоками, сучасна інформаційна основа аналізу процесів соціальних комунікації тощо.

Різні аспекти функціонування сучасних бібліотек у соціокомунікативному процесі були висвітлені у доповідях старш. наукового співробітника НБУВ, канд. іст. наук **О. В. Ворошилова**, старш. наукового співробітника НБУВ, канд. екон. наук

С. П. Кулицького, наук. співробітника НБУВ, канд. соц. ком. **В. М. Медведєвої**, мол. наукового співробітника НБУВ **І. В. Соколової**, мол. наукового співробітника НБУВ **І. О. Беззуб**, мол. наукового співробітника НБУВ **О. П. Желай**, мол. наукового співробітника НБУВ **І. Ю. Терещенко**, мол. наукового співробітника НБУВ **Г. І. Булахової**, пров. редактора НБУВ **Ю. С. Шлапак**.

Зокрема, І. В. Соколова у доповіді «Тенденції розвитку участі бібліотек у сучасних моделях наукової комунікації» розкрила вплив електронних технологій на розвиток наукових комунікацій, вказала на зародження нових форм професійної взаємодії вчених-дослідників, торкнулася специфіки роботи науковців з інформаційним ресурсом бібліотек та світової мережі Інтернет. О. В. Ворошилов у своєму виступі «Розвиток бібліотечних установ в Україні: тенденції та перспективи» висвітлив основні тенденції розвитку вітчизняних бібліотек, пов'язаних з формуванням інформаційного суспільства, а також означив проблемні аспекти діяльності бібліотек, що потребують вирішення вже у найближчій перспективі. С. П. Кулицький у доповіді «Фінансові комунікації та сучасна інформаційна основа їх аналізу» акцентував увагу на специфіці сучасних фінансів, ознайомив з класифікацією фінансових комунікацій, виходячи з їх функціонування на базі семіотичних моделей, а також розглянув досвід та потенційні можливості дослідження фінансових комунікацій на основі ресурсів великої наукової бібліотеки. В. М. Медведєва у виступі «Роль сучасних бібліотечних закладів в інфотворчому процесі» розглянула процес комп'ютеризації бібліотечних установ як засіб забезпечення доступу до інформаційних ресурсів для різних категорій користувачів, як один з дієвих важелів впливу на інфотворчий процес українського суспільства. І. О. Беззуб у доповіді «Новітні електронні інформаційні технології як чинник удосконалення культурно-освітньої діяльності бібліотек» ознайомила присутніх з основними напрямами розвитку бібліотек ВНЗ України, розглядаючи їх діяльність у контексті інформаційної підтримки навчального, наукового процесу та формування інформаційної культури студентів. О. П. Желай свій виступ «Інформатизація як важливий чинник бібліотечної діяльності» присвятила інформатизації бібліотечної галузі, зокрема, розвитку електронних інформаційно-бібліотечних технологій та аналізу результатів їх застосування для підвищення ефективності бібліотечної діяльності. У доповіді І. Ю. Терещенко «Бібліотека як суб'єкт ринку інформаційних продуктів та послуг» йшлося про бібліотечний маркетинг, який сприяє піднесенню якості обслуговування користувачів, якомога повнішому задоволенню їхніх потреб. Г. І. Булахова у виступі «Рекламна діяльність бібліотек в умовах розвитку електронних технологій» акцентувала увагу на рекламі бібліотек як інструменті маркетингової комунікаційної політики, на необхідності державного нормативно-правового регулювання соціальної реклами в Україні. Ю. С. Шлапак свою доповідь «Формування інформаційної культури: особистість і користувач бібліотеки» присвятила питанням становлення інформаційної культури як самостійного наукового напряму та освітньої практики в Україні, з огляду на фундаментальну роль інформації в суспільному розвитку було наголошено на більш активній участі у цьому процесі бібліотечних установ.

Бібліотеки у політико-правовій комунікації – цій темі присвятили свої доповіді зав. відділу НЮБ НБУВ, канд. іст. наук **Н. Г. Іванова**, зав. відділу НЮБ НБУВ, канд. іст. наук **Ю. М. Половинчак**, зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **Т. Ю. Гранчак**, зав. відділу НЮБ НБУВ **М. В. Іванова**, наук. співробітник НЮБ НБУВ, канд. іст. наук **А. Л. Блажкевич**, наук. співробітник НБУВ **А. Л. Потіха**, мол. науковий співробітник НБУВ **І. О. Шульга**.

Зокрема, у доповіді Н. Г. Іванової «Комунікативна діяльність сучасних інформаційних центрів у сфері правового інформування» було розглянуто участь вітчизняних бібліотек у суспільно-правових процесах держави у контексті соціально-політичної трансформації суспільства. Ю. М. Половинчак у виступі «Зарубіжний досвід представлення бібліотеками досягнень національної правової думки» на прикладі діяльності Бібліотеки Конгресу США, мережі інституційних бібліотек Європейського Союзу, російських книгозбірень розкрила досвід акумуляції та представлення бібліотечними установами інформації правового характеру. Т. Ю. Гранчак свій виступ «Участь бібліотек у політичній комунікації в умовах глобалізації» присвятила аналізу участі бібліотек у політико-комунікативній взаємодії, формуванні відповідної традиції, співвідносної з суспільними запитами, окресленню основних напрямів та масштабів функціонування бібліотечних установ у системі політичної комунікації в умовах глобалізації. У виступі А. Л. Блажкевича «Роль правових інформаційних ресурсів бібліотек» було проаналізовано вплив правової інформації на громадян у контексті сучасного розвитку українського суспільства, висвітлено ключову роль провідних бібліотек України – Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) та Національної парламентської бібліотеки України у наданні правової інформації громадянам України, розкрито особливості діяльності Національної юридичної бібліотеки НБУВ у контексті забезпечення правовою інформацією працівників органів державної влади, спеціалістів-правників, науковців, студентів, представників дипломатичного корпусу і міжнародних неурядових організацій та поширення правових знань серед населення. А. Л. Потіха у доповіді «Інформація партійних ЗМІ в системі комунікативного ресурсу бібліотек» розглянув динаміку трансформації партійних ЗМІ від друкованих видань до електронних, акцентуючи увагу на ролі бібліотек у накопиченні й передаванні інформації партійних ЗМІ від виробника до користувача, а також ознайомив присутніх з особливостями застосування різних інформаційних техгологій. М. В. Іванова у своєму виступі «Національна юридична бібліотека: до питання створення й функціонування комплексних онлайнових юридичних інформаційних ресурсів» висвітлила питання створення електронних інформаційних ресурсів НЮБ, охарактеризувала джерела формування таких ресурсів, звернула увагу на те, що онлайн-ресурси є однією з форм забезпечення інформаційної безпеки бібліотечних фондів юридичного напряму, наголосила на необхідності збереження рідкісних юридичних видань шляхом формування електронної бібліотеки.

Доповідь І. О. Шульги «Наукові ресурси відкритого доступу у галузі права» була присвячена історії та сучасному етапу розвитку репозитаріїв і часописів – організації відкритого доступу з правничої тематики. Зокрема було подано інформацію стосовно довідників, котрі містять дані про відкриті наукові електронні ресурси, а саме: Electronic Journals Library, DOAJ, ROAR, OpenDOAR. Окрему увагу доповідачка приділила юридичній науковій періодиці України.

Проблеми забезпечення ефективного інформаційного супроводу державного управління в умовах поширення електронних технологій розглядалися у доповідях директора Фонду президентів, канд. іст. наук **В. М. Удовика**, зав. відділу

НБУВ, канд. політ. наук **Л. М. Галаган**, мол. наук. співробітника НБУВ, канд. соц. ком. **В. Е. Пальчук**, наук. співробітника НБУВ **О. О. Натарова**, мол. наук. співробітника **Л. П. Чернявської**, зав. відділу НЮБ НБУВ **Н. С. Вітушко**, мол. наук. співробітника НБУВ **Л. В. Присяжної**, ред. І категорії НБУВ **К. В. Троїцької**.

У виступі В. М. Удовика «Досвід провідних країн у представленні глави держави в сучасному інформаційному просторі» йшлося про нові форми комунікації глави держави з виборцями та міжнародним співтовариством шляхом використання інтернет-простору, зокрема блогосфери й соціальних мереж. У доповіді Л. М. Галаган «Інформаційно-аналітичні системи органів державної влади в процесі впровадження технології електронного урядування» аналізувалися основні рівні електронної підтримки процесів державного управління та забезпечення широкого доступу до документів і їх проектів на всіх стадіях упровадження технології електронного врядування; підкреслювалося, що у зв'язку з упровадженням останьої інформаційно-аналітичні системи органів державної влади повинні розглядатись як відкриті системи, котрі забезпечують умови для інтерактивної участі громадськості в процесі прийняття управлінських рішень. В. Е. Пальчук у своєму виступі «Інформаційно-аналітичні структури бібліотек у розбудові інтелектуально-інформаційної інфраструктури сфери державного управління» розкрила роль інформаційно-аналітичних структур бібліотек як інтелектуально-комунікативних підсистем, котрі організовують рух знань на основі їх упорядкування та трансформування в аналітичні розробки з метою підвищення рівня їх цільового застосування в будь-якій сфері суспільної діяльності, у т. ч. під час вироблення результативних рішень владними структурами. У виступі О. О. Натарова «Роль сучасних бібліотек у процесі забезпечення культурних прав та свобод в Україні» розглядалися проблеми забезпечення основних культурних прав і свобод в Україні, роль сучасної бібліотеки як елемента системи організаційно-правових гарантій людини і громадянина. Доповідь Л. П. Чернявської «Інформаційне забезпечення гендерної політики як завдання бібліотеки в інформаційному суспільстві» була присвячена розкриттю гендерно-інформаційної ролі бібліотеки в інформаційному суспільстві.Спираючись на приклади як закордонних, так і вітчизняних бібліотек, доповідачка наголосила на необхідності формування гендерної культури як спеціально організованого, керованого процесу.

У доповіді Н. С. Вітушко «Роль інформаційно-аналітичних структур бібліотечних установ у створенні та підтримці електронного діалогу: влада – суспільство» розглядалися окремі аспекти правового діалогу влади та суспільства, роль бібліотек у підтримці цього діалогу, його активізації за допомогою електронного інформаційного простору (на базі практики СІАЗ та Національної юридичної бібліотеки НБУВ). У виступі Л. В. Присяжної «Роль сучасної бібліотеки в інформаційному супроводі діяльності органів державної влади» на прикладі діяльності Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади НБУВ було розкрито роль сучасної бібліотеки в інформаційному супроводі діяльності органів державної влади. К. В. Троїцька у своєму виступі «Інформаційне забезпечення висвітлення роботи органів державної влади Луганської області» ознайомила присутніх із систематизацією критеріїв оцінки офіційних інтернет-ресурсів як засобів регіонального інтернет-маркетингу та зробила висновок стосовно конкретних рекомендацій щодо вдосконалення офіційних інтернет-представництв Луганської області.

Доповіді зав. відділу НБУВ **Т. П. Дубас**, наук. співробітника НБУВ **Н. Д. Аксьонової**, наук. співробітника НБУВ **А. В. Вітушка**, мол. наук. співробітників НБУВ **Н. В. Тарасенко**, **В. І. Бондаренко**, **Н. К. Автономової**, пров. бібліографів НБУВ **О. С. Коночкіної**, **Г. Г. Покровської**, мол. наук. співробітника НБУВ **Л. М. Степченко** були присвячені розвитку ресурсно-технологічної бази бібліотек як чинника інтенсифікації їх комунікативної діяльності. Йшлося про формування електронних інформаційно-аналітичних продуктів сучасної бібліотеки, особливості редагування інформаційних видань; було виокремлено методи та прийоми організації бібліотечного електронного ресурсу газетних видань, висвітлено світовий досвід упровадження національних газетних проектів; окреслено перспективи використання інформаційно-моніторингової системи на базі аналітичних служб як окремої системи, так і в структурі інформаційно-аналітичної системи; розглянуто її реалізацію в ІТ-продукт служби інформаційно-аналітичної діяльності, специфіку формування бібліотечних ресурсів в умовах зростання електронного компонента в складі інформаційних ресурсів тощо.

Особливу увагу учасники секційного засідання приділили технологіям соціальних мереж як нового чинника інформаційної діяльності. У доповідях зав. відділу НБУВ **Л. А. Чуприни**, мол. наукових співробітників НБУВ **О. Д. Рябоконя**, **Ю. Ф. Якименко**, пров. бібліотекаря НЮБ НБУВ **М. М. Самсонова** було розглянуто особливості обігу оперативної інформації в соціальних мережах, її використання інформаційно-аналітичними структурами бібліотек, висвітлено основні напрями взаємодії бібліотек і соціальних мереж, окреслено проблеми представлення бібліотек у соціальних мережах, активізації використання соціальних мереж як засобу інтернаціонального обміну оперативною науковою інформацією. В окремих виступах соціальні мережі тлумачилися як джерела економічної, політичної інформації, важливий чинник формування суспільних зв'язків нового виду, як канал інформаційно-психологічних впливів. Аналізувалися також питання адаптації бібліотек до умов поширення й використання електронних технологій, а саме можливості їх діяльності і реклами в онлайнових соціальних мережах.

Учасники секційного засідання дійшли висновку про необхідність посилення аналітичної складової у формуванні інформаційної бази наукових бібліотек, створення спеціальних інформаційно-аналітичних тематичних пакетів, зокрема на базі використання галузевої періодики; активізації співпраці бібліотек з органами державної влади, місцевого самоврядування та структурами громадянського суспільства; здійснення маркетингового дослідження ринку споживання бібліотечних послуг та впровадження їх ефективної реклами. Було окреслено основні напрями вдосконалення функціонування бібліотеки як інтелектуально-виробничої системи, розвитку процесів інтеграції бібліотечно-інформаційних інститутів, використання можливостей внутрішньо-бібліотечної електронної мережі та світової мережі Інтернет для сприяння ефективному управлінню сучасними інформаційними потоками.

Секція обговорила і схвалила проект Рекомендацій міжнародної наукової конференції, а також пропозиції секції до цього документа. Було запропоновано доповнити проект Рекомендацій конференції положенням про необхідність активізації кооперації з бібліотеками вишів для підтримання та розвитку культури користування бібліотечно-інформаційними ресурсами і послугами, сприяння їх популяризації.

Тетяна Гранчак,
зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук

Біографічна інформація в сучасному освітньому, науковому, культурному інформаційному просторі

Секція «Біографічна інформація в сучасному освітньому, науковому, культурному інформаційному просторі» працювала на базі Інституту біографічних досліджень. До програми її роботи було включено доповіді 32 науковців, бібліотечних фахівців. Серед них: 3 доктори наук, професори, 15 кандидатів наук – працівники Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Українського науково-дослідного інституту архівної справи і документознавства, Книжкової палати України імені Івана Федорова, Київського національного університету культури і мистецтв, Харківської академії дизайну і мистецтв, Національної парламентської бібліотеки України, Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Наукової бібліотеки Камянець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Львівської національної галереї мистецтв. У роботі Секції взяли участь також представники Національної історичної бібліотеки України, Національної наукової медичної бібліотеки України, Інституту археології НАН України, Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

На секційному засіданні обговорювалося широке коло проблем, пов'язаних із розвитком вітчизняної біографіки в умовах сучасного інформаційного суспільства. Вступним словом роботу Секції відкрив перший заступник генерального директора НБУ імені В. І. Вернадського, директор Інституту біографічних досліджень НБУВ, канд. іст. наук **В. І. Попик**. Він наголосив, що в центрі уваги дослідників нині повинно перебувати те, як біографія, біографічна література живуть у суспільстві, як функціонують біографічні інформаційні ресурси, як вони виконують свою інтелектуальну і духовну місію, створюючи нові, незнані раніше, можливості для інтенсивного духовного діалогу сучасної людини з постатями минулого. Крім того зберігають свою актуальність і такі проблеми: як потрібно подавати біографічні матеріали, формувати ресурси біографічної інформації – у яких формах, в який спосіб? Адже є різні групи споживачів біографічної продукції – за віком, освітою, професійними і соціальними, етнокультурними ознаками. Це непросте питання й для дослідників-істориків, педагогів, соціологів, психологів, і для видавців, і для бібліографів, і для тих бібліотекарів, які безпосередньо працюють з читачами, і для спеціалістів з інформаційних технологій.

Свою доповідь «Здобутки і завдання українських бібліотек в інтеграції та поширенні ресурсів біографічної інформації» В. І. Попик присвятив аналізу можливостей бібліотечних установ у збиранні, систематизації, опрацюванні та представленні друкованих і електронних біографічних ресурсів, формуванні дуже важливого, активно затребуваного сегмента інформаційного простору. Вони полягають в упорядкуванні тематичних колекцій друкованої і електронної біографіки; систематичному складанні та виданні бібліографій, біобібліографій, баз персонологічної інформації, реферуванні публікацій; розробленні різних методичних рекомендацій; попередній підготовці ресурсів для використання їх різними категоріями безпосередніх споживачів – читачами бібліотек і віддаленими користувачами електронних мереж, зокрема, учнями і вчителями, студентами, науковцями, викладачами вищих навчальних закладів, працівниками музейних і архівних установ, любителями історії. В сучасних умовах бібліотеки мають можливість самостійно, на основі своїх фондів і колекцій, або спільно з інформаційними корпораціями та видавництвами формувати великі електронні бібліотеки, де оцифровані біографічні видання, будучи безпосередньо під'єднаними до баз біографічної інформації, створюють єдині цілісні інформаційні комплекси.

Особливо помітними є здобутки у названих галузях Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Львівської національної наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника, Національної парламентської бібліотеки України, Національної історичної бібліотеки України, публічних бібліотек Харкова, Одеси та ін. Важливим напрямом роботи стала, зокрема, підготовка ними бібліографічних та біобібліографічних покажчиків, описів і путівників по рукописних фондах та особових архівних фондах вчених, діячів освіти і культури. Розгорнулося наповнення електронних ресурсів бібліотек власними інтелектуальними продуктами у галузі біографіки та біобібліографії. Особливо змістовним у цьому плані є нині розділ «Історико-культурні фонди» на веб-порталі НБУВ.

Цінні ретроспективні біобібліографічні покажчики та тематичні біографічні інформаційні ресурси, рекомендаційні бібліографії, підготовлені фахівцями бібліотек, оприлюднено у електронній формі впродовж останніх років на веб-сайтах провідних галузевих бібліотечних установ України. Поміж них доповідач виділив за змістовним наповненням та технічним виконанням, створені Державною науково-педагогічною бібліотекою України ім. В. О. Сухомлинського, структуровані ресурси «Видатні педагоги України та світу», «Педагоги-новатори України», «Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці, документознавці України та світу», близько десятка персональних сторінок якого вже оприлюднено в мережі Інтернет.

У регіонах значними можливостями надання читачам і користувачам мережевих ресурсів біографічної інформації володіють нині бібліотеки різних рівнів. Вони розбудовують, як правило, порівняно невеликі тематичні ресурси освітнього, пізнавального, культурно-інфомаційного характеру у розрізі краєзнавства, висвітлення місцевої історії, представлення персоналій відомих і незаслужено забутих земляків. Форми їх організації є доволі різними – добірки матеріалів про визначних діячів культури, тематична біобібліографія, календарі пам'ятних дат, віртуальні книжкові виставки, читацькі форуми. На жаль, на бібліотечних веб-сайтах здебільшого використовуються загальновідомі матеріали, але й це є корисним для інформаційного забезпечення потреб таких масових категорій читачів, як учні, студенти, шкільні педагоги. Водночас на веб-сайтах обласних універсальних наукових бібліотек, зокрема, Вінницької, Волинської, Донецької, Закарпатської, Миколаївскої, Херсонської та деяких інших,

постійно оновлюються оригінальні, підготовлені в результаті копіткої дослідницької праці, змістовні матеріали біографічного характеру та біобібліографія, присвячена відомим землякам.

Разом з тим доповідач відзначив, що діяльність вітчизняних бібліотек у галузі інтеграції ресурсів біографічної інформації все ще позначена певною розрізненістю зусиль і неузгодженістю планування, відсутністю єдних методичних та організаційних підходів. В їх роботі далеко не повною мірою застосовується весь арсенал засобів, нагромаджених світовою бібліотечною практикою. Тут потрібна серйозна методична підтримка й координація. З цією метою Інститут біографічних досліджень НБУВ з 2013 р. розгортає виконання дослідницького проекту «Бібліотеки як центри формування ресурсів біографічної інформації». В його рамках передбачається напрацювати ґрунтовні методичні рекомендації, а також започаткувати співпрацю бібліотек у галузі формування ресурсів біографічної інформації на основі кооперації їх зусиль.

Старш. науковий співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Н. І. Любовець** у виступі «Мемуари в сучасному інформаційному просторі» наголосила, що мемуарна література викликає нині значний інтерес вчених-гуманітаріїв як явище культурно-історичне. Окрім цього мемуари відіграють важливу соціальну функцію – виховання патріотизму. В час динамічного розвитку електронних ресурсів дуже важливим є представленість їх в інформаційному просторі, що значно спрощувало б доступність спогадів для заінтересованого користувача. Н. І. Любовець відзначила, що проведений нею моніторинг українського інформаційного простору засвідчив: жодного електронного ресурсу, який би був повністю присвячений українським мемуарам, поки що немає. Доповідачка проаналізувала досвід створення подібних електронних ресурсів у Росії, де на сьогодні існує кілька вебсайтів, присвячених лише мемуарній літературі («Русские мемуары : Россия в дневниках и воспоминаниях», «Российский мемуарий»), а також спеціалізованих рубрик у структурі інших великих Інтернет-проектів («1812», «Военная литература», «Всемирная история России»). На переконання Н. І. Любовець, на платформі НБУВ, яка має величезні фонди, можна створити сучасний електронний ресурс, присвячений українським мемуарам і таким чином ввести їх до широкого науково-інформаційного обігу.

Старш. науковий співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Н. П. Марченко** у доповіді «Вікова стратифікація біографічної інформації в сучасному інформаційному просторі» констатувала, що стосунки між поколіннями створюють засновок відтворення людської спільноти, а рівень гармонізації стосунків між ними (за Ш. Фур'є) визначає рівень гуманізації суспільства. У стосунках поколінь головним є передача (трансмісія) культурних цінностей, яку можна розглядати, зокрема, і як взаємодію зустрічних потоків інформації. Водночас, поява постекономічної моделі соціальної мотивації та успішність осіб, які її сповідують, обезцінює ідеали та цілепокладання, що нині пропонуються в Україні (зокрема й для дітей) як «масові» та сучасні, а в умовах «віртуалізації» буття зникає об'єктивна можливість конструювання та передачі «позасуб'ктивного» знання, зокрема біографічного. Діти, підлітки більшою мірою включені в інформаційні взаємодії, ніж будь-яка інша вікова група, відтак, в Україні однією із найвідчутніших форм цифрової нерівності є саме вікова цифрова нерівність, специфічною ознакою якої на вітчизняних теренах можна вважати малу кількість в українському сегменті мережі Інтернет культурологічної інформації загалом і біографіки зокрема. Н. П. Марченко наголосила, що проведений нею аналіз тематичних ресурсів (сайтів бібліотек для дітей і юнацтва, спеціалізованих видавництв, закладів освіти й культури) засвідчив, що лише мережа бібліотек для дітей систематично й на належному рівні створює інформаційні біографічні продукти, зорієнтовані на дитину-користувача, але, здебільшого, це електронні версії відповідних видань на паперових носіях.

Пров. науковий співробітник НБУВ, канд. іст. наук **С. М. Ляшко** у своїй доповіді «Біографії вчених: проблеми теорії і методики» зазначила, що в контексті вивчення історії науки біографічні дослідження займають помітне місце, тому що дають змогу персоніфікувати історію розвитку різних галузей науки, оцінити внесок конкретних науковців. У галузі біографічних досліджень складається свій понятійний апарат, відповідні методи аналізу. У світовій та українській біографістиці сьогодні побутують такі поняття, як «наукова біографія», «біографія вченого», «інтелектуальна біографія», «біоісторіографія». Кожне з них має своє семантичне і змістовне навантаження, укорінене в культурний контекст історичного часу. Доповідачка зауважила, що на сьогодні існує різне розуміння українськими біографістістами змісту понятійно-категоріального апарату, а саме: розглядати «наукову біографію» як біографію науковця, або ж як наукові методи, за допомогою яких створюється така біографія; орієнтуватися на наукову метафору «інтелектуальна біографія», згідно з якою право на «інтелектуальну біографію» мають переважно представники соціо-гуманітарного наукового співтовариства; вводити в предметне поле біографістики поняття «історія життя історика» – «біоісторіографія». В ситуації, що склалася, на думку С. М. Ляшко, більш логічним було б повернутися до змісту поняття «наукова біографія» для представників усіх галузей і наукових спеціальностей науки, загальна семантика якого – «біографія людини науки». Залежно від обраних біографістом мети, предмета дослідження, способів, методів пізнання, інтелектуальних стратегій результатом його творчих зусиль може бути персоніфікована, контекстна, модальна, екзистенціальна, інтелектуальна, ментальна, просопографічна (колективна) наукова біографія.

Інтерес у присутніх викликала доповідь головного бібліографа Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького **І. Е. Рикун** «Наукові біографії вчених вишів Одеси: регіональні особливості інформаційно-бібліографічного забезпечення». Доповідачка наголосила, що історія вищої школи України в персоналіях – це важлива, але ще недостатньо розроблена складова української історії. ОННБ ім. М. Горького на початку 90-х років XX ст. розгорнула роботу у цьому напрямі. Її результатом стало видання біобібліографічного довідника «Вчені вузів Одеси. Природничі науки», який складається з п'яти частин: «Геологи. Географи», «Математики. Механіки», «Хіміки», «Фізики. Астрономи», «Біологи». Через великий масив матеріалу кожна з частин поділена хронологічно на два випуски: 1865–1945 рр. й після 1945 р. У довіднику подані біографії, відомості про напрями наукової діяльності та внесок вчених у розвиток відповідної галузі науки, їх участь у громадському житті міста. Кожна біографія, а їх наразі вже надруковано 491 – це результат копіткої роботи з уже опублікованими матеріалами, наполегливих архівних досліджень та пошуків в Інтернеті. Формуючи покажчик праць учених, упорядники звертали увагу, насамперед, на ті, що були створені в Одесі або стосуються Одеси. Довідник проілюстровано портретами вчених, багато з яких

раніше не друкувались. І. Е. Рикун повідомила, що накопичений багаторічний досвід роботи над подібними виданнями вона узагальнила у методичному посібнику «Створення бібліографічних покажчиків та довідників: інформаційні ресурси та методи пошуку» (2005), який виявився настільки цікавим для читачів, що виникла необхідність перевидати його (2011), доповнивши як фактологічний матеріал, так і бібліографію.

Старш. науковий співробітник НБУВ, канд. іст. наук **О. В. Бугаєва** у своєму повідомленні «Термінологічні питання музичної біографістики» акцентувала увагу на оформленні емпірично існуючої галузі знання, а саме музичної біографістики в конкретно визначений напрям науки. Музично-біографічна справа в Україні, як така, має давню історію. Проте, незважаючи на неабиякі здобутки музикантів-дослідників у галузі вивчення біографічної інформації і створення різних видів біографічної продукції, розв'язання проблем історії, теорії, методології музично-біографічного знання в Україні навіть наприкінці XX ст. здавалося завчасним. Насправді ж музично-біографічні праці в Україні виходили з-під пера переважно фахівців-музикознавців, і саме вони формували термінологічний апарат. На думку доповідачки, на сучасному етапі розвитку біографістики в Україні, виникає потреба адаптування загальноприйнятної музичної термінології, якою оперують мистецтвознавці-біографісти, до потреб історичної біографістики з позицій усвідомлення музичної біографіки як складової історичного наукового знання.

У своєму виступі «Метабібліографія України: історія і сучасність» зав. відділу Національної парламентської бібліотеки України **В. О. Кононенко** ознайомила присутніх з роботою НПБК у царині складання метабібліографії, з методикою підготовки низки таких видань та проблемами, які виникають на цьому шляху.

У повідомленні наук. співробітника НБУВ, канд. філол. наук **Л. Г. Реви** «Автобіографії – один з основних ресурсів літературної біографіки» було розглянуто специфічні риси літературної автобіографії, яка втілює художнє мислення, внутрішнє, духовне світовідчуття, особисте і громадське життя автора, зумовлене гуманістичною концепцією особистості. Основний акцент доповідачка зробила на теоретичному обґрунтуванні значення автобіографії як органічної складової біографіки.

Наук. співробітник НБУВ **Ю. В. Вернік** у виступі «Українські психологи кінця XIX – початку XX ст. М. Я. Грот, Г. І. Челпанов: матеріали до Українського національного біографічного архіву» зазначила: в УНБА, що створюється, досить широко представлені видатні діячі різних сфер культури, зокрема літератури, музики, педагогіки, народного господарства. Разом з тим, галузь психології (яку не було свого часу виділено окремим доменом) у національному біографічному архіві відображено недостатньо, незважаючи на те, що значна кількість вчених-психологів Російської імперії наприкінці XIX ст. була пов'язана з Україною. Наприклад, М. Я. Грот значну частину свого короткого, але надзвичайно продуктивного, творчого життя викладав у Ніжинському історико-філологічному інституті, обіймав професорську посаду у Новоросійському університеті (м. Одеса). Саме тут він почав керувати науковою діяльністю і багато у чому визначив подальші наукові інтереси викладача і професора філософії Київського університету св. Володимира Є. (Г.) І. Челпанова (1892–1906) – засновника першого у Росії психологічного інституту та першого психологічного семінарію в Україні.

Мол. науковий співробітник НБУВ **Т. В. Бишова** у повідомленні «Біографіка на шпальтах сучасної періодики (на прикладі газети «Дзеркало тижня»)» проаналізувала розмаїття біографічної інформації за багатьма аспектами – від жанрового до суто стилістичного. Левова її частка знаходить місце на сторінках журнальних видань. Натомість газетні видання, зокрема «Дзеркало тижня», зважаючи на суспільну значущість подібної інформації, систематично публікує її на своїх шпальтах. Мотивацією для появи статті біографічного змісту, як правило, є певний інформаційний привід, наприклад ювілейна дата чи значна подія в житті людини. Розглянуті газетні публікації створені здебільшого у жанрі біографічного нарису, тобто статті, що вирізняється не лише публіцистичністю, а й художніми характеристиками. Автори біографічних нарисів намагаються створити цілісний образ людини, розкрити її сутність, показати внутрішні суперечності, простежити шлях становлення особистості, – і все це на тлі суспільних подій. Підсумовуючи, доповідачка констатувала, що біографіка, подана на сторінках сучасної періодики, відображаючи тенденції поступу нашого суспільства, має велике пізнавальне та ціннісно-світоглядне значення.

У виступі мол. наукового співробітника НБУВ **С. В. Муріної** «Навчальні заклади України в долі визначних постатей (на прикладі домену «Навчальні заклади», бази даних «Персоналії»)» наголошувалося, що освіта є найважливішим компонентом духовного життя людини, який пов'язаний з реалізацією процесу поширення знань. Доповідачка проаналізувала відображення у БД «Персоналії» Інституту біографічних досліджень зв'язків освітніх закладів України та її знакових постатей. Основну увагу було приділено найбільшим університетам – Київському, Львівському, Одеському та Харківському, а також політехнічним та педагогічним інститутам.

Виступ «Листування відомого українського математика М. Г. Крейна як джерело реконструкції його кола спілкування» наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Ю. В. Булгакова** присвятила дослідженню епістолярної спадщини відомого українського математика, засновника одеської математичної школи М. Г. Крейна. Доповідачка оприлюднила дані, зібрані при формуванні опису «Листування» особового фонду вченого, подала стислу джерелознавчу характеристику найбільш цікавих документів, серед яких листування М. Г. Крейна з відомими вітчизняними та зарубіжними вченими, математиками, фізиками, академіками АН УРСР, АН СРСР, ректорами та професорами університетів, провідними співробітниками науково-дослідних інститутів СРСР, Угорщини, НДР, США, Канади та інших країн.

Частина виступів була присвячена окремим вітчизняним персоналіям. Зокрема, мол. наук. співробітник НБУВ **О. В. Березовська** у повідомленні «Біографічна інформативність мемуаристики Володимира Науменка» розкрила джерельне значення спогадів відомого громадсько-політичного діяча, педагога, філолога, журналіста й етнографа В. П. Науменка (1852–1919), який брав активну участь у діяльності українських громадівських товариств другої половини XIX ст. і залишив спогади про їх діячів – В. Александрова, В. Беренштама, В. Гнилосирова, О. Кістяківського, О. Русова, М. Симонова та інших, про умови, в яких видавався часопис «Киевская Старина» в часи його першого видавця Ф. Лебединцева (1882–1887), про діяльність Київської Старої громади, передумови виникнення перших українських студентських громад. Доповідачка відзначила, що В. П. Науменко був одним із перших біографів, який ввів у науковий обіг життєписи відомих громадівців та їх творчий доробок, а його мемуарні праці дають змогу дослідникам історії національно-демокра-

тичного руху другої половини XIX ст. висвітлити маловідомі сторінки життя та діяльності громадівців. Наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **А. І. Шаповал** у повідомленні «Документальна спадщина як складова біографічного дослідження (за матеріалами особового фонду академіка О. П. Маркевича)» проаналізував особовий фонд видатного українського вченого-зоолога. Зав. відділу Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства **А. А. Майстренко** і зав. сектору цього ж Інституту **Р. В. Романовський** у повідомленні «Перелік всесвітньо відомих осіб, інформація про яких може міститися в унікальних документах Національного архівного фонду: проблеми та перспективи» розповіли про проблеми та перспективи створення такого «Переліку», про визначення терміна «всесвітньо відома особа», критеріїв відбору всесвітньо відомих осіб та використання «Переліку» архівними установами, Державною архівною службою України при виявленні документів, котрі можуть бути визнані унікальними.

Результатом зацікавленого обговорення стану та перспектив розвитку ресурсів біографічної інформації, завдань сучасної української біографіки у контексті інформаційних потреб суспільства стало визначення проблем, розв'язання яких вимагає творчої співпраці науковців, бібліотечних працівників і упорядників інформаційних ресурсів, вироблення спеціалістами на основі консенсусу єдиних науково-методологічних засад дослідницької та інформаційної роботи.

Надія Любовець,
старш. наук. співробітник НБУВ,
канд. іст. наук
Володимир Попик,
директор Інституту біографічних досліджень НБУВ,
канд. іст. наук

Рукописна, книжкова та архівна спадщина України: проблеми створення цифрового інформаційного ресурсу

Засідання секції «Рукописна, книжкова та архівна спадщина України: проблеми створення цифрового інформаційного ресурсу» відбулося 10 жовтня 2012 р. Заявку на участь у роботі секції подали понад 40 фахівців у галузі книгознавства, архівознавства, джерелознавства, документознавства, мистецтвознавства, інформаційних технологій та соціальних комунікацій (серед них 2 доктори і 12 кандидатів наук). Всього було заслухано 26 доповідей, присвячених дослідженню рукописних, книжкових та архівних фондів, проблемам створення відповідних електронних ресурсів.

На засіданні секції виступили провідні фахівці та спеціалісти з Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, Національної наукової медичної бібліотеки України, Інституту археології НАН України, а також співробітники спеціалізованих підрозділів НБУВ.

Переважна частина доповідей була присвячена актуальним проблемам введення в науковий обіг рукописних, книжкових фондів шляхом створення електронних баз даних та інших цифрових ресурсів, аналізу тих переваг у використанні документної спадщини, що надають електронні технології.

Вступним словом секційне засідання відкрила зав. відділу НБУВ, д-р іст. наук, професор **Г. І. Ковальчук**. Вона ж презентувала інформаційні ресурси відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ на сайті Бібліотеки.

Старш. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **О. М. Гальченко** у доповіді «Питання уніфікації описань сюжетних зображень для бази даних «Оправи кириличних рукописів» розглянула сучасний стан та перспективи вивчення в Україні сюжетних середників на шкіряних оправах другої половини XVI–XVIII ст. Доповідачка висвітлила дедалі зростаючу роль сучасних комп'ютерних технологій при вивченні історії українських оправ, охарактеризувала БД на оправи кириличних рукописних книг в Інституті рукопису НБУВ. Особливу увагу було приділено опису сюжетних оздоблень оправ та проблемам, з якими стикнулися співробітники Інституту рукопису НБУВ при заповненні полів БД.

«Актуальні питання створення філігранознавчих інформаційних ресурсів» – таку назву мав виступ старш. наук. співробітника НБУВ, канд. філол. наук **О. А. Іванової**. Дослідниця зупинилася на деяких аспектах філігранознавчого аналізу, здійсненого під час дослідження кириличних рукописів XVI ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, проаналізувала основні характеристики кодикологічного опису рукописних книг для подальшої публікації у мережі Інтернет.

Зав. відділу НБУВ **О. А. Вакульчук** і зав. сектору НБУВ **О. С. Залізнюк** розкрили склад та зміст колекції російських газет 1732–1816 рр., що зберігаються у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Було проаналізовано газети зазначеного періоду за різними ознаками: типами, тематикою, географією, мовами видання. Окреслено низку проблем, котрі потребують розв'язання у процесі вивчення колекції, головні напрями подальшого дослідження, визначено основні параметри технології представлення цієї інформації у базі даних.

Зав. відділу НБУВ **О. С. Рабчун** у своїй доповіді «Видання із складу родового книжкового зібрання Урбановських і Стажинських, представлені в електронному середовищі: проблеми та переваги для читачів і користувачів» висвітлила історію родового книжкового зібрання Урбановських і Стажинських крізь призму сучасного електронного ресурсу, що знаходиться у мережі Інтернет. Доповідачка представила масиви оцифрованих видань зі складу родового книжкового

зібрання, що зберігаються на сайті НБУВ та сайтах інших бібліотек, зокрема, бібліотеки Гарвардського університету, наукової бібліотеки імені М. Максимовича КНУ імені Тараса Шевченка та ін.

Старш. науковий співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Т. Є. Мяскова** присвятила свій виступ історії побутування особової бібліотеки Олександра Васильовича Кочубея, яка нині зберігається у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ. Було проаналізовано тематичний та мовний склад книг із цієї особової бібліотеки, а також репрезентовано БД «Бібліотека О. В. Кочубея».

У доповіді старш. наук. співробітника НБУВ, канд. філол. наук **Н. В. Заболотної** «Лексичні латинізми у вкладних записах XVIII ст. (на матеріалах маргіналій на кириличних стародруках з фондів НБУВ) і проблеми введення покрайніх записів у бази даних стародруків» йшлося про ступінь проникнення латинізмів у тогочасну українську мову: в ході дослідження зафіксовано побутування цієї лексики серед різних верств населення. Було актуалізовано питання вивчення покрайніх записів як самостійних мовних пам'яток – джерел вивчення історії української мови, діалектології, а також історичної соціолінгвістики. Доповідачка наголосила на відсутності комп'ютерних шрифтів із повним набором специфічних кириличних літер і знаків як основній проблемі введення покрайніх записів у бази даних стародруків.

Спільна доповідь зав. відділу НБУВ, канд. мистецтвознавства **Г. М. Юхимця** і мол. наук. співробітника НБУВ **І. І. Цинковської** мала назву «Титули українських кириличних видань XVII ст.: типологія і художні особливості». Фахівці повідомили, що ними вперше здійснено детальний мистецтвознавчий аналіз титулів українських кириличних видань XVII ст., які зберігаються у фонді відділу стародруків і рідкісних видань НБУВ, з метою дослідження їх типології і художніх особливостей. Доповідачі визначили характерні особливості основних типів композицій, проаналізували сюжети та образи, їх іконографію, алегоричні зображення, декор, розкрили характерні відмінності у підходах українських граверів до художнього оздоблення титульної ілюстрації: замовники, автори довіряли цю роботу кращим майстрам і самі брали активну участь в розробленні титулу.

У доповіді мол. наук. співробітника **Л. М. Гутник** «Художні особливості українського кіноплаката 1960–1980-х рр.» йшлося про мистецтвознавчий аспект у вивченні кіноплаката. На основі плакатного зібрання НБУВ було здійснено аналіз специфічних художніх засобів, притаманних даному виду плаката окресленого періоду, висвітлено його характерні риси та особливості. Доповідачка зазначила, що 1960–1980-ті рр. виявилися надзвичайно плідними в історії кіно, і це, в свою чергу, сприяло бурхливому розвитку та вдосконаленню мистецтва кіноплаката. Особливу увагу дослідниця приділила творчості художників, для яких робота в кіноплакаті стала одним з провідних напрямів діяльності – І. Суржера, І. Кружкова, подружжя Лящуків, О. Гайдая, В. Калуцького, Ю. Агапова, Е. Антохіна, В. Подчекаєва, В. Шості, В. Шпанька, В. Мельникової.

У спільному виступі мол. наук. співробітників НБУВ **Т. А. Галькевич** і **О. М. Донець** «Зібрання українського плаката 1950–1960 рр. з фондів НБУВ: загальна характеристика та проблеми дослідження» на основі системно-історичного підходу було розглянуто український радянський друкований плакат 1950–1960 рр. (за матеріалами зібрання відділу образотворчих мистецтв НБУВ) як мистецьке явище та, водночас, як один із видів «зображальних джерел», що містить складну джерельну інформацію, закодовану в певних зорових образах. Доповідачі зупинилися на аналізі однієї з основних характеристик українського радянського друкованого плаката 1950–1960 рр. – безпосередній та своєчасній фіксації історичної інформації. Плакат –це хроніка політичних, ідеологічних та культурно-мистецьких заходів, соціальних та культурних подій. Проте, на думку дослідників, плакат зазначеного періоду не можна вважати абсолютно об'єктивним і достовірним джерелом, адже він був одним із засобів тогочасної радянської ідеологічної пропаганди. Були також окреслені основні проблеми вивчення українського радянського друкованого плаката, а саме: питання його класифікації та систематизації, атрибуції (встановлення авторства).

Старш. наук. співробітник НБУВ, канд. філол. наук **О. К. Супронюк** свою доповідь «З історії розвитку українського книгознавства: журнал «Українська книга» (США, 1971–1982)» присвятила часопису, що виходив у Філадельфії і був органом Бібліографічної комісії американського і канадського відділень Наукового товариства ім. Т. Шевченка, Товариства українських бібліотекарів Америки і Товариства українських книголюбів (бібліофілів) на еміграції. Він виник як творчий проект його головного редактора Богдана Романенчука, котрий відродив традиції старої львівської «Української книги» Є.-Ю. Пеленського, але з урахуванням обставин життя на еміграції. Наголошувалося, що це був фаховий журнал бібліографії й книгознавства із завданням пропагувати українську книжку, публікувати різного роду українську й українознавчу бібліографію, статті з різних ділянок вітчизняного книгознавства. О. Супронюк відзначила, що відірвані від батьківщини, без належної джерельної бази, без фінансової та наукової підтримки, редактори зуміли організувати і 12 років видавати оригінальний книгознавчий часопис. У певний період він був єдиним джерелом книгознавчої та бібліографознавчої інформації, публікації якого сприяли популяризації у світі духовних цінностей України. Матеріали часопису ще й досі маловідомі дослідникам, вони потребують глибокого вивчення та належного аналізу в контексті сучасних книгознавчих досліджень. Доповідачка відзначила, що наукове опрацювання фонду еміграційних журналів відділу зарубіжної україніки НБУВ ведеться паралельно з підготовкою електронного реєстраційного-аналітичного каталогу.

Доповідь мол. наук. співробітника НБУВ **Л. М. Деменко** «Періодика у бібліотеці Київської духовної академії (1819–1919 рр.)» супроводжувалась демонстрацією в електронному режимі фотокопій документів з архіву КДА, що збереглись в Інституті рукопису НБУВ. Ці документи наочно підтверджують шляхи формування фонду періодичних видань у книгозбірні КДА: виписка періодики через газетні відділення поштових станцій, отримання шляхом книгообміну з іншими навчальними закладами чи товариствами. Фотокопії сторінок зошитів, у яких реєструвалися надходження періодичних видань до читальні, демонстрували еволюцію обліку даного виду документів: від поточного через табличний до простого видового за мовою та видавцем.

Доповідь наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **О. В. Заєць** мала назву «Бібліотека друкарні Києво-Печерської лаври у фондах НБУВ». Вона розповіла учасникам секційного засідання про специфічність книгозбірні, фонди якої становили в основному книги синодальних друкарень. Було звер-

нуто увагу на існування в Російській імперії цензурної перевірки всіх видань Лаврської друкарні: вони мали відповідати синодальним зразкам московської та санкт-петербурзької синодальних друкарень. Тому при друкарні Лаври функціонувала бібліотека таких книг.

У доповіді мол. наук. співробітника НБУВ **І. С. Шекери** було запропоновано до розгляду стародруки з бібліотеки Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря. Дослідниця зробила спробу надати історико-книгознавчу характеристику цих видань.

Свою доповідь «Печатки на виданнях книгозбірні Київського комерційного інституту як джерело до історії бібліотечного фонду» мол. наук. співробітник НБУВ **З. Б. Афанасьєва** присвятила проблемі пошуку та ототожнення провенієнцій, зокрема печаток, суперекслібрисів на виданнях книжкового фонду Фундаментальної бібліотеки та бібліотек навчально-допоміжних підрозділів (кабінетів) Київського комерційного інституту.

У виступі старш. наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **І. О. Ціборовської-Римарович** йшлося про книгозбірню Кременецького монастиря отців реформатів, який діяв у XVIII – на початку XIX ст. Нині стародруки монастирської бібліотеки зберігаються у фондах НБУВ. Їх вдалося виявити, переглядаючи книжкові фонди de visu у відділі стародруків та рідкісних видань і відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій. Доповідачка розкрила шляхи надходження книг до НБУВ, представила історико-книгознавчий аналіз виявлених примірників, охарактеризувала провенієнції стародруків як важливого джерела історії монастирської книгозбірні.

Наук. співробітник НБУВ **Ю. К. Рудакова** у доповіді «Шлюбні панегірики як книжкові пам'ятки XVII–XVIII ст.: нові примірники з фондів НБУВ» проаналізувала декілька примірників панегіриків латинською та польською мовами, що зберігаються у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ. Було названо авторів та адресатів цих творів, охарактеризовано їхню структуру, зовнішнє оформлення, виокремлено особливості відображення цих видань у бібліографії.

У виступі мол. наук. співробітника НБУВ **О. О. Железняк** «Невідомі в бібліографії видавничі варіанти кириличних видань друкарні Почаївського Успенського монастиря» йшлося про виявлені дослідницею у фондах відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ сім видавничих варіантів почаївського видання Літургії Іоанна Златоустого (1765 р.). Кожен варіант цього видання відрізняється від інших художнім оформленням, складом видання, шрифтовим набором. Доповідачка наголосила на необхідності введення в науковий обіг подібних видавничих варіантів кириличних видань.

Про досить цікаве явище, з яким стикаються всі бібліотекарі та дослідники давніх книг, а саме про конволюти, йшлося в доповіді мол. наук. співробітника НБУВ **Г. С. Губко**. Вона зупинилася на термінологічних визначеннях – конволют, алігат, компакт; вказала на причини створення конволютів, зокрема, у XVIII ст.; зробила спробу класифікації історичних конволютів. Основну увагу доповідачка зосередила на проблемах опису творів, об'єднаних у конволюти, в електронній базі на платформі ІРБІС-64, що ведеться у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ, а також на питаннях обліку алігатів у бібліотечній статистиці.

Мол. наук. співробітник НБУВ **А. В. Бондарчук** у виступі «Адрес-календарі в колекції рідкісних видань НБУВ як книжкові пам'ятки своєї епохи» детально зупинилась на пам'ятних книгах Санкт-Петербурзької військової друкарні, що зберігаються у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. Було охарактеризовано художнє оформлення і зміст даних видань. Наголошувалося на значенні пам'ятних книг як важливого джерела до історії певного краю.

Доповідь старш. наук. співробітника НБУВ, канд. філос. наук **О. І. Вербіцької** «Протоколи засідань Президії НАН України як джерело вивчення історії вітчизняної науки у 1951–1955 рр.» присвячена джерелознавчому дослідженню комплексу документів Архіву Президії НАН України – протоколам, що дають змогу прослідкувати розвиток класичних і нових наукових дисциплін в її установах, а також допомогають виокремити основні етапи науково-організаційної та науково-практичної діяльності АН УРСР у повоєнний період. Було висвітлено наявну у постановах і рішеннях Президії АН УРСР інформацію стосовно розбудови структури Академії наук (зокрема, реорганізації установ, створення Львівського та прийняття до її складу Кримського філіалів, поділ Відділу фізико-математичних, хімічних і геологічних наук АН УРСР на два відділи: фізико-математичних наук та хімічних і геологічних наук), обсягів капітального будівництва, координації наукових досліджень і впровадження у життя найбільш вагомих наукових здобутків інститутів, їх допомоги промисловості з метою відбудови та розвитку народного господарства, видавничої роботи, вивчення і публікації рукописної спадщини класиків української культури та визначних діячів науки, діяльності аспірантури, проведення наукових заходів, присудження вченим сталінських премій тощо.

Мол. наук. співробітник НБУВ **І. Ф. Бобришева** всебічно охарактеризувала щомісячник «Музика», що видавався у 20-ті роки XX ст. Музичним товариством ім. Леонтовича у Києві і був одним з основних джерел інформації про українську музичну культуру, зокрема, про видання вокальних музичних творів зазначеної доби. Аналіз матеріалів журналу провадився у зв'язку зі складанням електронної бази даних і пошуком бібліографічної інформації про вокальні нотні видання 1924–1930 рр. у всіх можливих джерелах. Доповідачка відзначила, що дослідження журналу «Музика» дало змогу ввести у науковий обіг декілька видань вокальних творів 20-х років, котрі не зареєстровані у жодному бібліографічному покажчику. Також вдалось уточнити рік видання низки вокальних творів українських композиторів. Крім того, зі сторінок «Музики» можна дізнатися про великий масив вокальних творів вітчизняних композиторів зазначеного періоду, який через різні причини не був надрукований.

Зав. відділу Національної наукової медичної бібліотеки України **Н. С. Харченко** присвятила свій виступ колекції книг художніх творів, написаних медичними працівниками. Формування колекції розпочалося у 2007 р. за ініціативою директора бібліотеки Раїси Іванівни Павленко. На сьогодні збірка нараховує майже 200 примірників. Переважна більшість книг – це дари: твори лікарів Донецького Національного медичного університету, заслуженого лікаря України С. Кобилінського. Є у фонді книги лікаря-педіатра, ректора Тернопільского медичного інституту І. С. Сміяна; художні твори, написані представниками лікарської династії Войтенків; книга з дарчим написом автора В. Даниленка «Ізидора, рідна сестра Лесі Українки: від сталінських таборів до еміграції», присвячена долі наймолодшої із сестер

Косач – Ісидори Косач-Борисової. До колекції входять також творчі напрацювання постійного читача бібліотеки, канд. мед. наук, історика медицини, члена Національної спілки журналістів України **Ю. Г. Віленського**, автора документальних художніх книг, в яких блискуче описано життя та творчість видатних українських медиків.

У доповіді наук. співробітника Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, канд. іст. наук **М. О. Кривенко** «Андрей Шептицький і Карл Крумбахер: до історії придбання галицьким митрополитом книжок з приватної бібліотеки німецького візантиніста» вперше було оприлюднено результати дослідження друкованих праць відомого вченого з Мюнхена К. Крумбахера, які нині зберігаються у фонді ЛННБ ім. В. Стефаника, на предмет їх походження. Висвітлено біографію та науковий доробок німецького візантиніста, відзначено вплив особистих і професійних контактів А. Шептицького та К. Крумбахера на долю його книжково-рукописної спадщини.

Пров. бібліотекар ЛННБ ім. В. Стефаника **І. В. Олексів** у доповіді «Сербські видання кінця XVIII – початку XX ст. у складі бібліотечних зібрань Галичини: джерелознавчий аспект» охарактеризувала комплекс архівних та опублікованих матеріалів, залучених у процесі дослідження історії побутування та поширення сербських видань кінця XVIII – початку XX ст. на теренах Галичини. Насамперед це бібліографічні праці сербських науковців. Цінним джерелом інформації про раритетні сербські видання виявились каталоги виставок бібліотечних зібрань, бібліографічні покажчики тощо. Окремо в доповіді йшлося про таке вагоме, проте певною мірою недооцінене джерело, як автографи на виданнях, які хронологічно охоплюють австрійській період історії Галичини, добу перебування частини українців та сербів під юрисдикцією монархії Габсбургів з центрами культурного життя та осередками розвитку славістичних студій у Відні та Пешті. Залучення різних джерел дало змогу достовірно та неупереджено подати загальну картину історії сербських видань у галицькому регіоні.

Пров. бібліограф Інституту археології НАН України **І. В. Чорновол** висвітлила історію книгозбірні Музею (Кабінету) антропології та етнології ім. Хв. Вовка, що зберігається в Інституті. Доповідачка окреслила проблеми, пов'язані із заснуванням та функціонуванням книгозбірні, з процесом комплектування фонду, розповіла про велику роботу, яку проводить Є. О. Дзбановський як хранитель фонду.

Учасники секційного засідання взяли активну участь в обговоренні порушених питань. Проект Рекомендацій міжнародної наукової конференції був одностайно підтриманий присутніми. На завершення секційного засідання для учасників конференції було проведено екскурсію історико-культурними фондами Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Тетяна Мяскова,
старш. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук
Галина Ковальчук,
зав. відділу НБУВ, д-р іст. наук

Наукова періодика в умовах глобалізації

Наукові журнали є ядром наукових формальних комунікацій. Їх публікацію сьогодні здійснюють не лише видавництва, а й наукові організації або навіть окремі вчені. Постійно збільшується кількість журналів, котрі випускаються лише в електронному форматі і доступ до яких безоплатний для користувачів. Чимало ініціаторів таких публікацій стали учасниками руху Open Access (Відкритий доступ). До парадигми відкритого доступу виявляють інтерес урядові та приватні сектори, різні національні й міжнародні інститути тощо. Нових імпульсів вона набула з оприлюдненням у 2002 р. так названої Будапештської ініціативи відкритого доступу. Остання передбачає вільний доступ до всіх публікацій у мережі Інтернеті: їх можна читати, завантажувати, копіювати, поширювати, роздруковувати, досліджувати, приєднувати до повних текстів відповідних статей, використовувати для складання покажчиків. Єдиним обмеженням на відтворення та поширення публікацій і єдиною умовою «copyright» у цій сфері мають бути: право автора контролювати цілісність своєї роботи; обов'язкові посилання на його ім'я при використанні роботи та її цитуванні.

Найбільшим відкритим зібранням наукової періодики є DOAJ (Directory of Open Access Journals), що нараховує більше 900 тис. статей з понад 8 тис. періодичних видань. В Україні найзначнішою колекцією електронних версій журналів і збірників наукових праць є «Наукова періодика України», що формується Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (НБУВ) і містить 600 тис. статей з 1,7 тис. періодичних видань. Загальною тенденцією для зібрань періодики в умовах глобалізації є їх інтеграція, що здійснюється як на національному, так і на міжнародному рівнях. При цьому значна увага приділяється системам рейтингування журналів з використанням бібліометричних і наукометричних технологій.

Першим на семінарі «Наукова періодика в умовах глобалізації» виступив зав. міжвідомчої лабораторії теорії і практики наукометрії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України і НАН України, канд. хім. наук **В. П. Рибачук**. У своїй доповіді «До питання про створення національної системи наукового цитування» він окреслив низку проблем, які потрібно вирішити для реалізації такої системи. Основною з них є організаційна, що передбачає координацію зусиль установ, які займаються різними аспектами її побудови. Серед них Інститут проблем реєстрації інформації НАН України, Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України і НБУВ. Водночас доповідач навів аргументи, котрі свідчать про недоцільність на даному етапі створення вітчизняної системи розрахунку індексу цитування наукових публікацій, оскільки її формування вимагає значних витрат. Та й коректних результатів вона давати не зможе, адже по цілій низці наукових напрямів кількість українських науковців нижча того порогового значення, яке необхідне для адекватного визначення відповідних показників. Сьогодні, на думку вченого, слід обмежитися використанням апробованих міжнародних

бібліометричних і наукометричних платформ, серед яких є й некомерційні. Водночас вкрай важливо вирішити питання: державного стимулювання інтеграції українських наукових періодичних видань у вітчизняну та світові системи наукової комунікації; активізації представлення вітчизняних публікацій у міжнародних наукометрично-реферативних базах даних і забезпечення доступу до них; розроблення концепції та науково-методичних засад створення вітчизняної наукометрично-реферативної бази даних. Головний висновок доповідача – необхідний синергетичний підхід до створення національної системи наукового цитування, що має забезпечити інтеграцію зусиль усіх наукових інституцій країни.

З особливим інтересом аудиторія вислухала інформацію про досвід Центральної наукової бібліотеки імені Якуба Коласа НАН Білорусі з формування та використання зібрань періодики в умовах глобалізації, з якою виступила зав. відділу цієї бібліотеки **І. В. Юрик**. У своїй доповіді «Роль білоруських бібліотек в інтеграції вітчизняної наукової періодики у міжнародний інформаційний простір» вона зазначила, що нині у провідних білоруських бібліотеках створюються повнотекстові колекції та архіви наукової періодики, котрі мають ключове значення для розвитку наукової і освітньої сфери. Як приклад розміщення публікацій наукових журналів у депозитаріях відкритого доступу розглядалися колекції електронної бібліотеки Білоруського державного університету та репозитарій Білоруського науково-технічного університету, реалізовані на базі програмної системи з відкритим кодом Dspace. Було наведено загальні кількісні показники наповнення вказаних електронних колекцій. Доповідачка визначила напрями формування наукового електронного простору Білорусі, що потребують включення номерів журналів до електронних каталогів бібліотек, створення розвинутих засобів навігації та проведення організаційно-правових заходів із забезпечення повноцінного доступу до них. Завершуючи свій виступ, І. В. Юрик представила одне з найбільш значних джерел інформації білоруської академічної науки – наукові журнали Національної академії наук Білорусі (історія створення ресурсу, загальні обсяги, перспективи подальшого розвитку та підвищення ефективності використання).

Доповідь наук. співробітника Інституту програмних систем НАН України **Г. Ю. Проскудіної** «Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України» також викликала підвищенний інтерес у присутніх, адже, як правило, електронні зібрання створюють бібліотекарі, а тут організацією формування такого зібрання опікується Інститут програмних систем. Доповідачка запропонувала своє тлумачення терміна «електронна бібліотека». Це повнотекстова інформаційно-пошукова система документального типу, що використовує сучасні інформаційні технології для введення, зберігання, пошуку та надання інформації. Учасники семінару були детально ознайомлені зі створеною бібліотекою як єдиним порталом відкритого доступу до періодичних видань НАН України з функцією поповнення документами безпосередньо з робочих місць у академічних інститутах або редакціях журналів, особливостями його архітектури та технологічного функціонування. Представлена електронна бібліотека використовує Дублінське ядро метаданих, протокол збору метаданих OAI-PMH (Open Archives Initiative – Protocol for Metadata Harversting) і програмне забезпечення Dspace. Основними характеристиками бібліотеки є використання веб-інтерфейсу для виконання всіх функцій, розвинута структура зберігання документів (файли, документи, колекції, посилання тощо) та їх адміністрування (права доступу, резервне копіювання та відновлення, надання статистики), міжбібліотечний обмін даними. На завершення Г. Ю. Проскуріна навела кількісні дані загального обсягу представленого ресурсу та статистичні показники ефективності його використання.

У доповіді начальника відділу періодики агенції «Матрікс» **І. М. Науменко** «Сучасні сервіси передплати періодичних видань від агенції «Матрікс» наголошувалося, що, починаючи з 2005 р., одним з пріоритетних напрямів діяльності агенції по передплаті періодичних видань є надання усього спектру послуг: від замовлення до доставки (вітчизняних та зарубіжних, як паперових, так і електронних). Позитивними рисами сервісів є широкий асортимент видань України і Росії за привабливими цінами, гнучка система співпраці, можливість пошуку видань за індивідуальним запитом, оперативна доставка замовлених тиражів кур'єром, доступ до аналітико-бібліографічної бази даних статей на пільгових умовах, безкоштовна передплата на інформаційний бюлетень «ЛібМаркет», на сторінках якого публікуються матеріали щодо впровадження інформаційних технологій у діяльність бібліотек і архівів. Доповідачка детально поінформувала про передплату на політематичну базу даних «Аналітика», котра включає близько 400 назв журналів України, Росії і ведеться з 2005 р. На завершення авторка представила програмний продукт власної розробки – мультисистемний конвертор, завдяки якому аналітичні записи конвертуються у середовище майже всіх систем автоматизації, що використовуються бібліотеками України.

Керівник Центру інформаційних технологій Міжвузівського центру «Крим» **Г. В. Ядрова** у своїй доповіді «Електронні колекції наукових журналів Кримського регіону: стан, проблеми, перспективи розвитку» докладно поінформувала аудиторію про проблеми, пов'язані з випуском та темпами веб-представлення в Криму наукової періодики. Як зазначила доповідачка, збірники наукових праць і періодичні видання видають виші та установи, котрі мають статус НДІ. Всього до списку видань даного типу входить 52 найменування. Однак, тільки половина друкованих документів доступна в глобальних інформаційних мережах. Інтернет-версії мають кілька типових проблем: перша – недостатня оперативність створення електронної версії для представлення в мережі; друга – недостатня координація представництва електронної версії в різних веб-проектах. Г. В. Ядрова наголосила, що перспективи розвитку електронних колекцій залежать як від видавництв (вони мають організовувати роботи за єдиними вимогами якості представлення інформації), так і від бібліотек (їм слід більш активно використовувати вже створені електронні продукти в сучасних бібліотечних сервісах).

Зав. бібліотеки Сімферопольського кооперативного торговельно-економічного коледжу **Н. М. Сибірцева** у спільній доповіді з Г. В. Ядровою «Наукова періодика в інформаційному забезпеченні навчального процесу» відзначила, що нині якість викладання в будь-якому освітньому закладі безпосередньо залежить від масштабу застосування інформаційно-комп'ютерних технологій та електронних продуктів. При оцінці результативності навчального процесу різними контролюючими організаціями постійно проводиться аналіз (кількісний і якісний) наявних у вищому навчальному закладі електронних ресурсів з урахуванням інтенсивності їх використання, що спонукає практично всі виші створювати свої електронні бібліотеки. Вищесказане доповідачка

підтвердила даними дослідження. Об'єктами аналізу стали веб-ресурси 26 вишів Криму. У 7 з них вже наявні мережеві повнотекстові ресурси вільного доступу, у 6 – присутнє посилання на наукову періодику. Присутні були ознайомлені з досвідом бібліотеки Сімферопольського кооперативного торговельно-економічного коледжу Кримспоживспілки щодо використання матеріалів загальнодержавного проекту «Наукова періодика України» в інформаційному забезпеченні навчального процесу. Йшлося також про обсяги її інформаційних ресурсів (фонд понад 38 тис. облікових одиниць), технологічні особливості функціонування (система ІРБІС з веденням трьох баз даних. Нині пріоритетною у книгозбірні є робота над проектом «Наукова періодика України», що ведеться в інформаційно-просвітницькому та рекламно-агітаційному напрямах. На завершення доповідачка зауважила, що в навчальних бібліотеках підвищити якість інформаційного забезпечення освітнього процесу можна лише за умов активного використання електронних ресурсів наукового призначення.

Пров. бібліотекар НБУВ **Є. О. Копанєва** у своїй доповіді «Національні індекси наукового цитування» зазначила, що поряд з існуванням двох міжнародних загальнонаукових наукометричних платформ (Web of Science і SciVerse Scopus) у багатьох країнах світу нині створюються національні індекси наукового цитування. Їх формування зумовлене недостатньою репрезентативністю у міжнародних наукометричних базах даних публікацій учених неангломовних країн. Особливо це стосується публікацій соціогуманітарної проблематики, які, як правило, мають регіональний характер. Наявність національного індексу наукового цитування свідчить про рівень розвитку наукової культури нації та її інформаційно-технологічні можливості. Піонером у сфері створення національних індексів наукового цитування є Китай, де з 80-х років XX ст. формуються бази даних Chinese Science Citation Database та China Scientific and Technical Papers and Citations. Перша з них фокусується на фундаментальних науках, а друга – на прикладних (технічні науки, сільське господарство, медицина тощо). В Японії до формування власного індексу наукового цитування приступили у 1995 р. Створений у цій країні продукт у англійському варіанті отримав назву Citation Database for Japanese Papers. У 2001 р. розпочалися роботи зі створення Islamic World Science Citation Database. Це, по суті, інтегрована система, котра об'єднує гіперпосиланнями періодичні видання, університети й науково-дослідні інститути і дає змогу одержувати широкий спектр наукометричних показників оцінки діяльності інституцій та дослідників. Ініціатором і головним спонсором цього проекту виступила Ісламська Республіка Іран. У Росії роботи зі створення національного індексу наукового цитування розпочалися у 2005 р. Науковою електронною бібліотекою (Москва) за сприяння Російського фонду фундаментальних досліджень. Упродовж п'яти років кількість журналів, що індексуються у рамках проекту, досягла трьох тисяч, опрацьованих статей – 2 млн, а кількість посилань – 20 млн. При цьому 2,1 тис. журналів мають повнотекстові версії статей, з яких близько 50 % знаходяться у відкритому доступі. Додатковим сервісом бази даних Російського індексу наукового цитування є наявність гіпертекстових посилань на повні тексти статей. Доповідачка зазначила перспективність започаткування робіт з формування Українського індексу наукового цитування. Цьому сприяє наявність репозитарію «Наукова періодика України» та загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова», що дає змогу створити такий індекс з прийнятними витратами.

У виступі пров. інженера НБУВ **Л. С. Протченко** «Технологія формування науково-популярного Інтернет-журналу» зазначалося, що українські вчені принесли на вівтар науково-технічного прогресу чимало результатів світового рівня. Ці досягнення української науки знайшли широке застосування у промисловості, сільському господарстві і культурі. Але імена українських вчених у світовій літературі згадуються дедалі рідше, а наше суспільство, його широкі громадські кола ще дуже мало знають про досягнення вітчизняних учених, і, більше того, надто неефективно послуговуються їхніми вагомими науковими напрацюваннями. З метою поліпшення поінформованості населення країни про діяльність вітчизняних учених НБУВ планує створити на своїй науково-інформаційній базі науково-популярний Інтернет-журнал «Наука – людині», як напрям розвитку репозитарію «Наукова періодика України». Місія цього журналу – висвітлення досягнень вітчизняної та світової науки, сприяння формуванню у суспільстві сучасного наукового світосприйняття. У виданні мають бути представлені наукові досягнення, нові ідеї, які безпосередньо слугують широкому загалу, виробництву, економіці держави. Йдеться про оперативне науково-інформаційне забезпечення суспільства, адже звернення до Інтернету істотно розширює традиційний набір способів подання матеріалу, збільшує читацьку аудиторію у десятки, а нерідко і в сотні разів, дає змогу підключити різноманітні ефективні форми взаємодії автора з читачем. За статистикою, сайти науково-популярних журналів, розроблені із залученням відомих учених, надзвичайно популярні в російському сегменті мережі Інтернет. Відомо, що науково-популярний журнал – це місток між академічною наукою і реальним життям. Такі журнали сприяють розвитку не лише пам'яті, але й мислення; вони формують мотивацію до інноваційної, нешаблонної діяльності, творчості; вони сприяють вихованню освіченої, гідної людини, справжнього патріота, який знає історію науки своєї країни і прагне її розвивати.

Підбиваючи підсумки роботи семінару, було зроблено такі висновки:

1. В умовах глобалізації має місце тенденція до концентрації представлення наукової періодики на національному та міжнародному рівнях на порталах-агрегаторах з вільним доступом.

2. Інтеграція інформаційних ресурсів інституційних репозитарів здійснюється на основі використання протоколу збору метаданих OAI – PMH (Open Archives Initiative – Protocol for Metadata Harversting).

3. Комерційні наукометричні платформи включають обмежене коло журналів, переважно, англомовних. Тому низка країн створює національні індекси наукового цитування, але це потребує значних витрат.

4. Сьогодні в Україні при проведенні бібліометричних і наукометричних досліджень вбачається доцільним базуватися на інформаційних ресурсах Google Scholar та спеціалізованих програмних інструментаріях вільного поширення.

Леонід Костенко,
зав. відділу НБУВ, канд. техн. наук
Олександр Жабін,
наук. співробітник НБУВ

Новітні технології збереження бібліотечних фондів

У рамках міжнародної наукової конференції «Інноваційна модель наукової бібліотеки XXI століття» 10 жовтня 2012 р. відбулося засідання круглого столу «Новітні технології збереження бібліотечних фондів». Воно проходило у приміщенні бібліотеки по вул. Володимирська, 62, де зберігаються спеціалізовані фонди – найбільш цінні фонди Бібліотеки.

У зібранні взяли участь 39 вітчизняних фахівців з питань збереження бібліотечних, архівних та музейних фондів, а також іноземні учасники конференції. Що характерно, серед присутніх, котрі активно долучилися до обговорення окресленої проблематики, висвітлення досвіду роботи бібліотек та інших установ України з питань упровадження новітніх технологій збереження фондів, було чимало молодих науковців.

Всього було заслухано 13 доповідей та повідомлень з цілого комплексу актуальних питань збереження бібліотечних фондів.

Своє бачення вирішення завдань збереження бібліотечних та архівних документів, музейних експонатів в умовах динамічного поширення нових інформаційних технологій оприлюднили представники Національної бібліотеки Польщі (м. Варшава, Польща), Бібліотеки ім. Врублевських Литовської академії наук (м. Вільнюс, Литва), Національної парламентської бібліотеки України (м. Київ), Національної історичної бібліотеки України (м. Київ), Національної бібліотеки для дітей, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.А. Сухомлинського, Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В. Г. Заболотного (м. Київ), Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна (м. Харків), наукових бібліотек Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», Київського національного університету ім. Тараса Шевченко, Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана, Київського національного університету харчових технологій, Національного науково-дослідного реставраційного Центру України (м. Київ), Музею Великої Вітчизняної війни (м. Київ), Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, а також працівники музеїв та архівів України.

Відкрила круглий стіл заст. генерального директора з наукової роботи НБУВ, канд. іст. наук **Л. В. Муха**. У своїй доповіді «Сучасні технології у системі збереження бібліотечних фондів» вона окреслила основні складники сучасної системи збереження фондів НБУВ. Вирішення завдань збереження документів на традиційних та новітніх носіях інформації в рамках сучасної системи збереження фондів передбачає подальше удосконалення, оптимізацію раніше впроваджених заходів, що виконуються нині в НБУВ. Доповідачка підкреслила, що забезпечення збереження бібліотечних фондів Бібліотеки в сучасних умовах – це оптимальне поєднання традиційного збереження документів під час зберігання та використання, а також гарантування безпеки при впровадженні цифрових технологій перенесення інформації на новітні носії. Сьогодні перед фахівцями з питань збереження фондів, наголосила доповідачка, постають завдання створення та впровадження науково-практичних заходів щодо стабілізації ослабленої матеріальної основи документів рукописних та книжкових колекцій у процесі масового копіювання з метою забезпечення їх довговічності, збереження фондів на паперових носіях та новітніх носіях (сервери, CD, DVD та UDO диски). Вона також відзначила, що в нашій країні завдання збереження бібліотечних та архівних фондів у процесі масового копіювання вирішується поки що кожною бібліотекою окремо з урахуванням складу її фондів, фінансового, кадрового та техніко-технологічного забезпечення, хоча нинішня ситуація вимагає нових, комплексних, підходів до цієї проблеми. Настав час комплексних державних програм, спільних проектів тощо. У зв'язку з цим актуалізуються питання кооперації, партнерства, координації зусиль усіх заінтересованих сторін для прискорення впровадження новітніх технологій збереження документів у бібліотеках різного підпорядкування, архівах та музеях.

Заст. генерального директора Національної бібліотеки Польщі (НБП) **Є. Потшебніцка** зазначила, що забезпечення збереження документів на різних носіях й досі залишається актуальним для бібліотеки. Вона ознайомила присутніх з окремими технічними та технологічними аспектами діяльності з консервації документів НБП та наголосила, що сьогодні у Польщі взято курс на упередження руйнування фондів, тому фахівці віддають перевагу превентивним заходам.

Учасники круглого столу з особливою увагою заслухали співдоповідь зав. відділу Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. А. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) **Н. Г. Мацібори** і наук. співробитника цієї ж бібліотеки **В. М. Іващенко** «Інноваційні та традиційні форми збереження рідкісних фондів». Доповідачі ознайомили присутніх з результатами роботи щодо збереження фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, проведеної за останній рік. Було окреслено основні завдання, що постають нині перед бібліотекою, з метою створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГІР) з педагогічної та психологічної проблематики, його використання в мережі освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (МОНмолодьспорту України), Національної академії педагогічних наук України (НАПН України). Одним із пріоритетних завдань є виявлення, аналіз та виокремлення рідкісних і цінних видань (РЦВ) у бібліотеках мережі, визначення спільних дій щодо збереження і використання цих документів. Доповідачі поінформували про роботу з виявлення рідкісних та цінних документів у фондах освітянських бібліотек України, що є першим кроком на шляху до їх збереження. Для більш успішного виконання цього завдання було розроблено анкету, яку розіслали до 75 організацій. Дослідження засвідчило, що майже 60 % опитаних освітянських бібліотек, у т. ч. їхній координаційний центр – ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, зберігають у своїх фондах майже 230 000 рідкісних і цінних видань. У 26 освітянських бібліотеках РЦВ виокремлено із загального фонду та відображено у традиційних каталогах, у 19 освітянських книгозбірнях частково сформовані електронні каталоги, а у 11 – ця робота запланована на перспективу. Анкетування показало, що оцифрування фонду мережі освітянських бібліотек перебуває на початковому етапі – оцифровано лише 146 документів, це не рахуючи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Для системної роботи із власним фондом та фондами бібліотек мережі науковці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розробили «Програму зберігання бібліотечного

фонду в Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В. О. Сухомлинського на 2008–2015 рр.» та інструктивно-методичні рекомендації щодо формування і зберігання фонду рідкісних та цінних видань в освітянських бібліотеках МОНмолодьспорту України та НАПН України. На завершення доповідачі наголосили, що розпочата робота – крок до створення інтегрованого галузевого ресурсу, який буде об'єднано в електронну бібліотеку. Це сприятиме більш повному задоволенню фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі України.

Зав. сектору Центральної наукової бібліотеки Національного університету ім. В. Н. Каразіна (ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна) **Г. В. Штан** виступив з доповіддю «Дослідження і збереження пам'яток XIX століття». Він поінформував присутніх про особливості оцифрування видань XIX – поч. XX ст. у ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, зокрема розкрив досвід використання планшетного сканера для створення електронних копій документів та зупинився на основних складових діяльності бібліотеки зі збереження фондів періодичних видань. Ця робота включає реставрацію раритетних документів, виготовлення нових оправ для примірників видань, які цього потребують, а також профілактичну робота з фондами, що мають ознаки мікологічного забруднення. Доповідач розповів про реалізацію проекту «eScriptorium», а також про особливості переобліку фонду відділу ретровидань ЦНБ ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Електронний архів ЦНБ ХНУ ім. В.Н. Каразіна поповнився за півроку понад 400 раритетними документами, серед них є навіть грецькі рукописи XIV ст. Універсальний електронний архів діє у бібліотеці з початку 2012 р., він накопичує у електронному вигляді рідкісні видання та рукописи, а також надає постійний безкоштовний повнотекстовий доступ до них через Інтернет. Г. В. Штан також поінформував про рішення Ради ректорів вищих навчальних закладів харківського регіону, яким передбачено спільні дії щодо оцифрування газет.

З техніко-технологічними аспектами оцифрування рідкісних видань, котрі потребують особливого підходу до їх збереження, ознайомила присутніх зав. сектору Науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету України «КПІ» (НТБ НТУУ «КПІ») **М. О. Мірошниченко** у доповіді «Досвід оцифрування рідкісних книг із фонду НТБ НТУУ «КПІ»». Вона відзначила, що у фонді НТБ НТУУ «КПІ» є унікальні документи, котрі розкривають історію університету, його бібліотеки у фактах, цифрах та прізвищах. Зокрема, це книги: А. Абрамсон «Краткий очерк возникновения КПИ», «Устав Киевского Политехнического Института Александра II», «Правила поведения для студентов», складені С. Ю. Вітте, «Личный состав КПИ с 1900 по 1917 гг.» та ін. Рішення створити електронні копії цих рідкісних видань пов'язане, по-перше, з розширенням доступу до них, по-друге, з наданням можливостей фахівцям прослідкувати за становленням та розвитком одного з найвідоміших вишів України, по-третє, з ослабленим станом їх матеріальної основи. Для оцифрування примірників рідкісних видань використовувався книжковий сканер Konika Minolta PS 7000 з розміром області сканування для формату А2. При скануванні встановлена роздільна здатність 600 dpi та 400 dpi для аркушів більшого формату ніж А4. Після оцифрування 74 стародруків розпочалося формування електронної бібліотеки раритетів на веб-сайті НТБ НТУУ «КПІ».

Зі спільною доповіддю «Створення електронних ілюстративних баз даних негативів з метою збереження галузевої іконографії (з досвіду роботи Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки України ім. В. Г. Заболотного)» виступили зав. відділу рідкісної книги та краєзнавства ДНАББ **О. Б. Рудич** і провідний бібліограф цього ж відділу **В. О. Поночовна**. Доповідачі ознайомили присутніх з оцифруванням картотеки негативів з метою створення електронної ілюстративної бази даних негативів. Ця робота передбачає оцифрування майже 80 тис. од. зберігання; на даний час оцифровано 28 тис. Таким чином бібліотека намагається досягти подвійної мети: а) створити електронну резервну копію видання; б) надати до нього доступ читачам в електронному каталозі та в мережі Інтернет. Оцифрування негативів на спеціальних сканерах з використанням програмного забезпечення Adode Photoshop Elements 7.0 в режимі прозорого сканування складається з таких етапів: сканування чорно-білих та кольорових негативів, слайдів на плівці або склі в роздільній здатності 1200 dpi, обробка файлів негативів у програмі Microsoft Office Manager для зменшення до розміру 314 на 235 крапок/дюйм, копіювання їх у системну папку ІРБІС-64 на жорсткий диск сервера бібліотеки.

Бібліотекар Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка **Д. В. Лукін** у своїй доповіді «Створення електронного репозитарію рідкісних книг у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка» висвітлив процес оцифровування стародрукованих видань, що зберігаються у бібліотеці вишу. На даний момент, зазначив доповідач, відскановано більше 3 тис. примірників стародруків. Водночас відбувається сканування інших книг, котрі активно використовуються читачами бібліотеки, хоча наповнення репозитарію більш сучасними виданнями наштовхується на низку перепон, зокрема – на недостатньо врегульоване питання авторського права. Було підкреслено, що під час організації процесу оцифровування велика увага приділяється збереженню стародруків безпосередньо під час сканування. Роботи зі сканування проводяться в окремій кімнаті, обладнаній охоронною і пожежною сигналізацією. Тут знаходиться сейф для тимчасового зберігання документів. Передача стародруків з відділу рідкісної книги до цього приміщення здійснюється за спеціальною процедурою: при передаванні документа бібліотекар фіксує у журналі обліку його фізичний стан, а при поверненні до книгосховища документ знову перевіряється; в журналі робиться позначка про його повернення. Оператори сканування навчаються особливих правил поводження зі стародруками у співробітників відділу рідкісної книги, які здійснюють загальний нагляд за роботами з оцифровування документів. Д. В. Лукін розповів про те, як за допомогою новітніх технологій вирішуються питання ідентифікації видань. Він зауважив, що роботи з оцифровування ще далекі від завершення, але читачі вже сьогодні мають доступ до електронного репозитарію через інтернет-сторінку www.rare.univ.kiev.ua.

З доповіддю «Дослідження захисних елементів у оправі і книжковому блоці та особливості їх реставрації», підготовленою спільно із зав. відділу реставрації ЦКР НБУВ **Л. А. Сорокіною**, виступив зав. відділу наукових технологій збереження фондів ЦКР НБУВ, канд. тех. наук **М. М. Омельченко**. Він зупинився на особливостях застосування захисних елементів у оправі і книжковому блоці, навів кілька прикладів реставрації бібліотечних документів, що надійшли у відділ реставрації Центру консервації і реставрації НБУВ у 2012 р. Зокрема йшлося про відновлення документа HRVATSKA Enciklopedija. Svezak I. A – automomobil. Zagreb. – 1941. – 808 с. (формат С). Під час реставрації книжкового блоку у данному випадку було відновлено плюр, виготовлений із тонкого прозорого паперу, оскільки він мав пошко-

дження: захвати, заломи, а ще була підозра на наявність мікологічного забруднення. Як приклад успішної реставрації документа з наявністю захисних елементів у книжковому блоці М. М. Омельченко згадав відновлення примірника PALASTINA in bild und wort. Stuttdgart und Leipzig. – 1884. – 474 s. Тут, окрім реставрації книжкового блоку, слід було відновити і плюр, що захищав гравюри на сторінках: 56 – 57 (гравюра Sidan), 148 – 149 (гравюра Jafa), 296 – 297 (гравюра Blick auf den Serbal). На завершення доповідач зазначив, що під час відновлення документів із захисними елементами у книжковому блоці потрібно бути вкрай обережним у виборі технології, особливо, матеріалів для реставрації захисних елементів. Тобто необхідно правильно підібрати їх за фактурою, кольором, за фізико-хімічними властивостями – кислотністю, складом по волокну.

Наук. співробітник НБУВ **Л. П. Затока** у своїй доповіді «Пріоритети у впровадженні інноваційних технологій збереження фондів сьогодення» зробила спробу проаналізувати інформацію стосовно збереження фондів, яка була оприлюднена за останні десять років. Звичайно, це, в першу чергу, публікації у збірниках наукових праць провідних консерваційних центрів Росії та світу, матеріали міжнародних наукових конференцій. Серед періодичних видань, які найбільш повно висвітлюють питання впровадження інноваційних технологій при збереженні фондів, був названий журнал «Новини Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ», єдине видання на пострадянському інформаційному полі, яке відображає роботу ІФЛА, ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій. Доповідачка виокремила такі статті з цього журналу: «Організація навчання збереженню та консервації документів в Національній бібліотеці Франції» (№ 5 за 2007 р.), «Порадник з безпеки рідкісних книг, рукописів та інших спеціальних колекцій. Питання безпеки. Планування дій та готовність до катастроф» (№ 3 за 2007 р.), «Вентиляція гіпоксичним (інертним) повітрям – захист бібліотечних колекцій від пожежі» (№ 2 за 2006 р.), «Вплив цифрових технологій на збереження сучасних та старих газет» (№ 3 (78) за 2009 р.). За результатами проаналізованих публікацій було зроблено висновок: збереження фондів із застосуванням технологій масового копіювання, які справляють вплив на матеріальну основу документів, потребують більш високого рівня вирішення цього завдання. За інформаційними повідомленнями, серед останніх новинок, що гарантують безпеку та підвищують ефективність роботи з книжковим фондом, найбільш поширеними є технологія RFID, тобто технологія радіочастотної ідентифікації безпровідного обміну даними за допомогою радіосигналу, для упередження несанкціонованого переміщення документів. Ця технологія, пишуть фахові видання, дедалі частіше застосовується у зарубіжних бібліотеках, використовується вона і в деяких російських книгозбірнях. Важливим компонентом збереження бібліотечних фондів залишається гарантування збереження документа в процесі його використання, а саме: нормативне розміщення та підтримання нормативних режимів зберігання у сховищах, своєчасне повернення документа до сховища в його первісному стані, тобто без механічних та інших пошкоджень, виконання певних умов під час копіювання та експонування документів на виставках.

Про відновлення рідкісних документів йшлося у доповіді зав. відділу реставрації Музею Великої Вітчизняної війни **І. І. Руденко** «Консервація рукописних пам'яток, уражених залізогаловими чорнилами». Доповідачка рокрила технікотехнологічні аспекти використання спеціального приладу з силою струму 50 гц та фракційного желатину для розділення аркушів зцементованих блоків.

Слід зазначити, що останнім часом питання консервації документів на пергаменовій основі не так часто обговорюються серед бібліотечних працівників. Тому учасники круглого столу з особливою увагою заслухали співдоповідь фахівців Національного науково-дослідного реставраційного центру України, старш. наукових співробітників **О. В. Асаулової**, **Н. О. Шевченко**, реставратора ІІ кат. **О. Е. Сагайди** «Дослідження і збереження пам'яток на пергаменовій основі». Доповідачі відзначили, що вирішальними чинниками збереження документів та експонатів на пергаменовій основі є якість пергамену, яка залежить від технології вичинки, часу та місця виготовлення, а також умов зберігання. Документи на пергаменовій основі необхідно зберігати в папках та захисних футлярах, а для експонатів з шаром фарби потрібно обов'язково передбачати захист від попадання прямих сонячних променів.

Тема особливостей зберігання документів на новітніх носіях порушувалася у повідомленні гол. бібліотекаря НБУВ **Т. В. Крікової** «Моніторинг умов зберігання документів на новітніх носіях», підготовленому спільно з наук. співробітником НБУВ **Л. П. Затокою**. Зокрема, йшлося про певні відмінності в умовах зберігання новітніх та паперових носіїв інформації, про нормативні документи, які регламентують умови зберігання новітніх носіїв, а також про моніторинг умов зберігання документів на новітніх носіях в умовах НБУВ.

На актуальності виконання постійно діючого екологічного моніторингу бібліотечних приміщень та фондів у сучасних умовах наголошувалося і в співдоповіді «Моніторинг бібліотечних фондів у несприятливих екологічних умовах» пров. інженера-хіміка НБУВ **Л. М. Волосатих** та інженера-хіміка І кат. НБУВ **Н. Б. Баляниці**. Доповідачі виокремили ефективні методи мінімізації негативного впливу екології на бібліотечні фонди, а також охарактеризували основні категорії документів, що найбільше змінюють свій фактичний фізичний стан під дією негативних умов. Особливої уваги після надмірного зволоження, на думку Л. М. Волосатих і Н. Б. Баляниці, потребують ламіновані та інкапсульовані примірники видань. Необхідною умовою подальшого збереження документів на паперових носіях залишається систематична робота з підтримання нормативних режимів зберігання фондів, контроль за цим процесом та профілактика аварійних ситуацій.

Учасники круглого столу взяли активну участь в обговоренні шляхів забезпечення збереження фондів бібліотек на традиційних і нетрадиційних носіях з використанням новітніх технологій, одностайно підтримали проект Рекомендацій міжнародної наукової конференції. В аудиторії досить часто звучала думка про доцільність обміну досвідом з проблем забезпечення збереження бібліотечних документів, записаних на сучасних носіях інформації і дисках UDO – 60, оптичних дисках CD і DVD. Наголошувалося на необхідності всебічного розвитку різних форм інтеграції, кооперації для вирішення завдань забезпечення доступу та збереження фондів бібліотек під час формування електронних ресурсів.

Людмила Муха,
заст. генерального директора НБУВ, канд. іст. наук
Єва Потшебніцка,
заст. директора Національної бібліотеки Польщі
Любов Затока,
наук. співробітник НБУВ

Рекомендації міжнародної наукової конференції «Інноваційна модель наукової бібліотеки XXI століття»

9–11 жовтня 2012 р. у м. Києві Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського спільно з Асоціацією бібліотек України і Радою директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук проведено міжнародну наукову конференцію «Інноваційна модель наукової бібліотеки XXI століття».

Конфренція продовжила низку щорічних форумів, започаткованих Бібліотекою 1989 року. На обговорення винесено проблематику: інноваційні трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності; стратегії технологічної модернізації наукових бібліотек; бібліотека і розвиток доступу до правової та соціально-значущої інформації; біографічна інформація в сучасному освітньому, науковому, культурному інформаційному просторі; рукописна, книжкова та архівна спадщина України: проблеми створення цифрового інформаційного ресурсу; корпоративна взаємодія бібліотек у мережевому середовищі; новітні технології збереження бібліотечних фондів; наукова періодика в умовах глобалізації.

Констатувалося, що вітчизняні бібліотеки та інформаційні центри України є потужними складовими національної інформаційної інфраструктури, їх розвиток характеризується динамічним формуванням традиційного та електронного середовища, активізацією використання їх потенціалу суспільством, впровадженням сучасних інновацій, пов'язаних із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій.

Водночас відзначалося, що активізація використання значного інформаційного потенціалу бібліотек та науково-інформаційних центрів України гальмується недостатньою увагою з боку владних структур до проблем розвитку бібліотечної галузі. Затверджені на державному рівні програми, зокрема Державна цільова національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI», не мають належного фінансування. Потребують прискорення темпи формування електронних інформаційних ресурсів і розвитку інноваційних технологій щодо забезпечення вільного доступу до накопичених у бібліотеках знань для всіх категорій користувачів. Необхідне посилення наукових досліджень у бібліотечно-інформаційній сфері та спрямування їх на вирішення нагальних проблем функціонально-структурних трансформацій для підвищення ефективності діяльності бібліотек. Загострюється проблема кадрового забезпечення бібліотечної галузі.

Мета цього форуму полягає у визначенні напрямів інноваційного розвитку бібліотечно-інформаційного комплексу України: збагачення його завдань і функцій у контексті переходу до суспільства знань і трансформації в системоутворюючу ланку інформаційної сфери країни, посилення ролі бібліотек у реалізації державної інформаційної політики, вирішення завдань із забезпечення інтеграції вітчизняних бібліотечних ресурсів до світової інформаційної інфраструктури.

У результаті обговорення Конференція визначила, що досягнення поставленої мети потребує:

- подальшого розвитку нормативно-правової бази щодо формування та використання електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів, зокрема, урегулювання питань про передавання до бібліотек електронних версій тиражованих видань;
- урахування інтересів бібліотечної галузі при підготовці законодавчих актів та розробленні державних цільових програм у сфері науки, освіти, культури;
- спрямування науково-методичного забезпечення бібліотечно-інформаційної та інформаційно-аналітичної роботи на підвищення ефективності діяльності бібліотек, розвиток інноваційних форм і методів роботи, поглиблення інтеграції з суспільними інститутами;
- посилення міжбібліотечної координації у формуванні сукупного бібліотечно-інформаційного ресурсу, у тому числі при створенні фонду електронних версій сучасних наукових видань; оцифруванні рукописної, книжкової та архівної спадщини України; архівуванні плинних наукових і суспільно значущих документів українського сегмента мережі Інтернет, зокрема інформації соціальних мереж;
- реалізації комплексного підходу для вирішення проблеми довготермінового зберігання документів з ослабленою матеріальною основою на паперових носіях в умовах сучасної системи збереження фондів наукової бібліотеки; розроблення науково-практичних підходів організації оптимальних режимів зберігання та використання документів на новітніх носіях;
- поширення корпоративних форм аналітико-синтетичної обробки вхідного документного потоку до сукупного фонду вітчизняних бібліотек і формування інтегрованого довідково-пошукового апарату;
- розширення проблемно-тематичного діапазону біографічних студій, постановки нових наукових завдань, спрямованих на більш глибоке осягнення історичного та культурного поступу України;
- посилення інноваційної складової в процесі розвитку бібліотечно-інформаційного та інформаційно-аналітичного обслуговування користувачів;
- активного рекламування бібліотеки як універсального інформаційного центру, популяризації бібліотечно-інформаційних ресурсів і послуг у мережевому середовищі;
- спрямування наукових досліджень на створення теоретичної бази для функціонально-структурної трансформації бібліотек у науково-інформаційні та освітні комплекси, що забезпечують виробництво, накопичення, використання і розповсюдження знань;
- урахування тенденцій розвитку бібліотечної сфери та глобалізації інформаційно-комунікаційних процесів при підготовці фахівців нової генерації;
- активізації участі наукових бібліотек України у міжнародних проектах, спрямованих на створення наднаціональних електронних бібліотек.

Покажчик змісту журналу «Бібліотечний вісник» за 2012 рік

Статті

Нещерет М. Учет результатов справочно-библиографического обслуживания в Российской государственной библиотеке № 1 С. 3–6

Соловяненко Д. Політика індексації видань у наукометричних базах даних Web of Science та SciVerse Scopus № 1 С. 6–21

Войцеховська М. Buz-маркетинг як інструмент популяризації сучасних бібліотечних послуг: досвід польських бібліотек № 1 С. 21–27

Кунанець Н. Організаційні засади роботи бібліотек товариства «Просвіта» наприкінці XIX – початку XX ст. № 1 С. 27–32

Попик В. Становлення української довідкової біографіки: від Козацької доби до витоків Національного відродження № 1 С. 33–42

Васильев В., Ермолаева М. Биографика деятелей книжной культуры России (проект Научного центра исследований истории книжной культуры РАН) № 1 С. 43–47

Систематизація документів в умовах адаптації до сучасних вимог організації інформації

Сербін О. Систематичність та систематизаційність організації інформації – основні принципи відображення наукового знання в межах каталогу сучасної бібліотеки № 2 С. 3–10

Лобузіна К. Роль бібліотечних класифікацій в організації знань № 2 С. 10–15

Вакуленко М. Питання кирилично-латиничної транслітерації у контексті систематизації бібліографічних даних № 2 С. 15–21

Галицька С, Лобузіна К., Якушко В. «Рубрикатор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» як засіб наукової організації ресурсів бібліотеки № 2 С. 21–25

Медвідь Т. П. Систематизація бібліотечно-інформаційних баз даних з питань сільського господарства як можливість відображення нових знань галузі № 2 С. 26–29

Орєшина Н., Медвідь Т. С. Диспетчеризація проходження документів у процесі їх систематизації: практичні аспекти № 2 С. 30–34

Перенесієнко І. Внесок Антоніо Мальябеккі у справу систематизації книжкових зібрань № 2 С. 34–39

* * *

Шемаєва Г. Перспективні напрями розвитку електронних інформаційних ресурсів бібліотек № 3 С. 3–7

Вінічук І. Інформаційно-комунікативні технології як засіб удосконалення бібліотечної системи України в умовах становлення інформаційного суспільства № 3 С. 8–15

Петрова М. Роль інформаційно-комунікаційної системи управління у моделюванні пріоритетних напрямів діяльності сучасної бібліотеки № 3 С. 16–20

Попик В. Формування вітчизняних ресурсів біографічної інформації: від витоків Національного відродження до здобуття Україною незалежності № 3 С. 21–31

Симоненко Т. Репозитарій «Наукова періодика України»: шлях оброблення електронних версій № 3 С. 32–36

Костенко М. Формування вітчизняних електронних інформаційних ресурсів з проблем художньої культури та мистецтва на регіональному рівні № 3 С. 37–41

Сербін О. Історико-технологічні особливості еволюції систематичного каталогу бібліотеки: досвід майбутнього у новизні минулого № 4 С. 3–12

Добровська С, Кириленко С, Балагура І. «Інформаційні технології» у реферативній базі даних «Україніка наукова» № 4 С. 12–17

Селиванова Ю., Масхулия Т. Международные стандарты метаданных для описания библиотечных, архивных материалов и музейных объектов № 4 С. 18–29

Копанєва Є. Національні індекси наукового цитування № 4 С. 29–35

Березкина Н., Мохначева Ю., Хабырина Т., Хренова Г. Анализ публикационной активности исследователей России и Беларуси по основным библиометрическим параметрам № 4 С. 35–39

Лямець А. Законодавчі засади забезпечення бібліотек Єгипту обов'язковим примірником видань № 4 С. 40–45

Інноваційна модель наукової бібліотеки XXI століття

Серова О. Обеспечение доступности информации – важнейшая задача библиотек № 5 С. 3–7

Воскобойнікова-Гузєва О. Модернізаційна стратегія розвитку вітчизняної бібліотечно-інформаційної сфери № 5 С. 8–19

Гранчак Т. Сучасні підходи до вивчення бібліотеки як соціального інституту № 5 С. 20–26

Самохіна Н. Архівування інформаційних ресурсів у системі формування електронної бібліотеки № 5 С. 27–31

Молчан Ж. Автоматизация библиотечных процессов на основе современных проектных решений радиочастотной идентификации (RFID) объектов № 5 С. 31–35

Добко Т. Кадри довідково-бібліографічних служб у контексті вимог інформаційного суспільства № 5 С. 35–44

* * *

Ковальчук Г. Чи потрібен Україні Державний реєстр книжкових пам'яток? № 6 С. 3–10

Лобузіна К. Комплексний інформаційний ресурс «Книжкові пам'ятки НБУВ» № 6 С. 10–14

Сербін О., Галицька С. Розвиток таблиць класифікації НБУВ як відображення інноваційної трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності № 6 С. 15–19

Малолєтова Н., Полякова О. Централізоване комплектування зарубіжними періодичними виданнями бібліотек мережі НАН України: історичний огляд № 6 С. 20–30

Огляди. Рецензії

Ванеев А. Весомый вклад в историю отечественного библиотековедения № 2 С. 40–42

Шатрова М. Нові бібліографічні видання Національної парламентської бібліотеки України № 3 С. 42–44

Бодак О. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського в пресі: аналітичний огляд публікацій за 2011 р. № 4 С. 46–51

Половинчак Ю. Синтезоване знання як відображення суспільних процесів № 4 С. 51–52

Голуб М. Metropolis Kijoviensis. Каталог і тексти петербурзьких зібрань № 5 С. 45–46

Черепуха Л. Дослідження бібліографознавства і документології № 6 С. 31–32

Ювілеї

Відділ зарубіжної україніки НБУВ (1991–2011): історія, здобутки, завдання № 2 С. 43–52

Малолєтова Н. Пам'ять нації (До 100-річчя заснування Німецької національної бібліотеки) № 5 С. 47–53

Безпала Г. Науково-культурне «посольство» Австрії в Україні (До 20-річчя заснування австрійської бібліотеки у НБУВ) № 6 С. 33–39

Хроніка наукових подій

Інформаційно-аналітичне забезпечення педагогічної науки, освіти і практики № 1 С. 48–51

Система ІРБІС у бібліотеках НДУ НАН України № 1 С. 51–52

Учений інформаційного покоління: інновації, традиції та перспективи № 4 С. 53–55

100-летний юбилей Библиотеки им. Врублевских Литовской академии наук № 4 С. 56–58

Інформаційні ресурси, технології і послуги в бібліотеках науково-дослідних установ НАН України № 5 С. 54–57

Дні австрійської культури в Дрогобичі № 5 С. 58–60

Міжнародна конференція з питань поширення перської мови та літератури: стан, проблеми, перспективи № 5 С. 60–63

Кооперація освітянських бібліотек в інформаційному забезпеченні національної науки і освіти № 6 С. 40–41

Міжнародна наукова конференція «Інноваційна модель наукової бібліотеки XXI століття» № 6 С. 41–70

До Всеукраїнського дня бібліотекаря

Покликана творити добро № 5 С. 64

Вітаємо

Володимиру Юхимовичу Омельчуку – 80 № 4 С. 59–60

Генератор класифікаційної думки № 5 С. 65

Професіонал, новатор, особистість № 5 С. 66–68